

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**KIRGIZİSTAN'DAKİ LALE DEVRİMİNİN
TÜRK- KIRGIZ BASININA YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Samara KABILBEKOVA

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Zülfikar DAMLAPINAR

Ankara, 2008

JÜRİ ÜYELERİNİN ONAY SAYFASI

Samara KABILBEKOVA tarafından hazırlanan “ KIRGIZİSTAN'DAKİ LALE DEVRİMİNİN TÜRK-KIRGIZ BASININA YANSIMASI” başlıklı bu çalışma, 23 Haziran tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından GAZETECİLİK Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan. Prof.Dr. Nurettin GÜZ
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye. Yrd.Doç.Dr. Zülfikar DAMLAPINAR
Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye. Prof.Dr. Mehmet Küçükkurt
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR CETVELİ	v
TABLO CETVELİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRGIZİSTAN, KIRGIZ BASINI ve BASIN ÜZERİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR

I. KIRGIZİSTAN'IN SOSYO DEMOGRAFİK YAPISI	4
A. SOSYAL DURUM	4
B. EĞİTİM	4
C. NÜFUS YAPISI	5
II. KIRGIZİSTAN'IN SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU	6
A. SİYASİ DURUM	6
B. EKONOMİK DURUM	10
III. KIRGIZİSTAN'IN SİYASAL TARİHİ SÜRECİNDE BASIN	12
A. SOVYET DÖNEMİ ÖNCESİ BASIN TARİHİ	12
B. KIRGIZİSTAN'DA SOVYET DÖNEMİ BASIN TARİHİ	14
1. Kırgız Basının Ortaya Çıkışı	14
2. Kırgız Basının Gelişmesi	15
C. BAĞIMSIZLIK SONRASI BASIN TARİHİ	23
1. Milli Basının İlerlemesi ve Genel Durumu	23
2. Milli Basının Türü	26
IV. BASININ FONKSİYONLARI VE BASIN ÜZERİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR	31
A. BASININ FONKSİYONLARI	31
1. Haber ve Bilgilendirme	31
2. Eğitim ve Eğlence	31

3. Kamuoyu Oluşturma	32
4. Sosyalizasyon	32
B. HABER ve HABER DEĞERİ TEORİSİ	33
C. SOSYAL OLAYLAR ve BASIN	35

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VE KIRGIZ BASINININ LALE DEVRİMİNİ SUNUMU ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İÇERİK ANALİZİ

I. METODOLOJİ	37
A. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	37
B. EVREN ve ÖRNEKLEM	38
C. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	38
II. BULGULAR VE TARTIŞMA	39
A. NİCEL ANALİZ BULGULARI: FREKANS ANALİZ SONUÇLARI	39
1. İncelenen Metinlerin Gazetelere Göre Dağılımı	39
2. İncelenen Metnin Türüne Göre Dağılımı	40
3. Haberin Alındığı Kaynak	40
4. İncelenen Metnin Yayınlandığı Ay	41
5. Metinde Fotoğraf Kullanma Sıklığı	41
6. Fotoğrafta Yer Alan Olay Aktörlerinin Dağılımı	42
7. Metinde Konunun İlişkilendirildiği Boyut	42
8. İncelenen Metnin Lale Devrimine Karşı Tutumu	43
9. Metinde Açıklamalarına Ağırlıklı Olarak Yer Verilen Olay Aktörü	43
10. Metinde Devrime Sebep Olarak Gösterilen Dinamik Faktör	44
11. Metinde Suçlama- Yargılama Sıklığı	44

12. Metinde Suçlanan- Yargılanan Taraf ya da Aktör	45
B. NİCEL ANALİZ BULGULARI: İNCELENEN	
METİNLERDE ETKİLİ DEĞİŞKENLER	45
1. İncelenen Gazetelere Göre Konuya İlişkin	
Yapılandırılan Metinlerin Türü	45
2. İncelenen Gazetelere Göre Metnin Başlığının Tanımladığı	
Olay Türü	46
3. İncelenen Gazetelere Göre Metinde Konunun	
İlişkilendirildiği Boyut	48
4. İncelenen gazetelere Göre Haberin Alındığı Kaynak	49
5. İncelenen Metinlerin Lale Devrimine Bakış Açısı	51
6. İncelenen Gazetelere Göre Metinde Açıklamalarına	
Ağırlıklı Yer Verilen Aktör	52
7. İncelenen Gazetelere Göre Metinde Devrime Sebep	
Olarak Gösterilen Dinamik Faktör	54
8. Gazetelere Göre İncelenen Metinde Suçlama -Yargılama	55
9. İncelenen Gazetelere Göre Metinde Suçlanan -Yargılanan	
Taraf, Aktör	57
10. İncelenen Metinlere Göre Türk ve Kırgız Gazetelerin	
Toplam Karşılaştırması	58
11. İncelenen Metinlere Göre Türk ve Kırgız Gazetelerinin	
Karşılaştırması	59
C. NİTEL ANALİZ BULGULARI	61
1. <i>Cumhuriyet</i> Gazetesi	61
a. Makro İnceleme Bulguları	62
b. Mikro İnceleme Bulguları	63
2. <i>Hürriyet</i> Gazetesi	64
a. Makro İnceleme Bulguları	65
b. Mikro İnceleme Bulguları	66

3. <i>Zaman</i> Gazetesi	67
a. Makro İnceleme Bulguları	67
b. Mikro İnceleme Bulguları	68
4. <i>Respublica</i> Gazetesi	69
a. Makro İnceleme Bulguları	70
b. Mikro İnceleme Bulguları	71
5. <i>Kırgız Tuusu</i> Gazetesi	71
a. Makro İnceleme Bulguları	72
b. Mikro İnceleme Bulguları	73
6. <i>Erkin Too</i> Gazetesi	73
a. Makro İnceleme Bulguları	73
b. Mikro İnceleme Bulguları	74
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	76
KAYNAKÇA	80
ÖZET	84
ABSTRACT	85
EK 1: İÇERİK ANALİZİ KODLAMA FORMU	xxx
EK 2: İÇERİK ANALİZİ KODLAMA REHBERİ	xxx
EK 3: İNCELEMeye TABİ TUTULAN METİNLERDEN ÖRNEKLER	xxx

KISALTMALAR CETVELİ

Çev	: Çeviren
Akt	: Aktaran
Ed	: Editör
Vs	: Vesaire
S.	: Sayfa
vb	: ve benzeri
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
KP	Komünist Parti
RSFCB	: Rusya Sovyet Federasyonu Cumhuriyetler Birliği
MSN	: Moya Stolitsa Novosti (Benim Başkentim Haber)
MTS	: Maşinno Tehniçeskaya Stantsiya (Makine Teknik İstasyonu)
TUSAM	: Türkiye Uluslararası Stratejik Araştırma Merkezi
SDP	: Sosyal Demokrat Partisi
VTSİK	: Vserosiyskiy Tsentralniy İspolnitelny Komitet (Bütün Rusya Merkezi İcra Komitesi)
KAO	: Karakırgızskiy Abtonomniy Oblast (Kara Kırgız Özerk Bölgesi)
RKP	: Rusya Komünist Partisi
KTR	: Kırgız Tele Radyo Kurulu

TABLOLAR CETVELİ

Tablo 1: İncelenen Metinlerin Gazetelere Göre Dağılımı	41
Tablo 2: İncelenen Metnin Türüne Göre Dağılımı	42
Tablo 3: Haberin Alındığı Kaynak	42
Tablo 4: İncelenen Metnin Yayınlandığı Ay	43
Tablo 5: Metinde Fotoğraf Kullanma Sıklığı	43
Tablo 6: Fotoğrafta Yer Alan Olay Aktörlerinin Dağılımı	44
Tablo 7: Metinde Konunun İlişkilendirildiği Boyut	44
Tablo 8: İncelenen Metnin Lale Devrimine Karşı Tutumu	45
Tablo 9: Metinde Açıklamalarına Ağırlıklı Olarak Yer Verilen Olay Aktör	45
Tablo 10: Metinde Devrime Sebep Olarak Gösterilen Dinamik Faktör	46
Tablo 11: Metinde Suçlama-Yargılama sıklığı	46
Tablo 12: Metinde Suçlanan-Yargılanan Taraf ya da Aktör	47
Tablo 13: Gazetelere Göre İncelenen Metinlerin Türü	48
Tablo 14: Gazetelere Göre Metnin Başlığının Tanımladığı Olay Türü	49
Tablo 15: Gazetelere Göre Metinde Konunun İlişkilendirildiği Boyut	51
Tablo 16: Gazetelere Göre Haberin Alındığı Kaynak	52
Tablo 17: İncelenen Metnin Lale Devrimine Bakış Açısı	54
Tablo 18: Metinde Açıklamalarına Ağırlıklı Yer Verilen Aktör	55
Tablo 19: Gazetelere Göre Metinde Devrime Sebep Olarak Gösterilen Dinamik Faktör	57
Tablo 20: Gazetelere Göre Metinde Suçlama - Yargılama	58
Tablo 21: Gazetelere Göre Metinde Suçlama -Yargılanan Taraf, Aktör	60
Tablo 22: Metinlere Göre Türk ve Kırgız Gazetelerinin Toplam Karşılaştırması	61
Tablo 23: Metinlere Göre Türk ve Kırgız Gazetelerinin Toplam Karşılaştırması	62

Tablo 24: Cumhuriyet gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler	63
Tablo 25: <i>Hürriyet</i> gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler	66
Tablo 26: Zaman gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler	69
Tablo 27: <i>Respublica</i> gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler	72
Tablo 28: <i>Kırgız Tuusu</i> gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler	74
Tablo 29: Erkin Too gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler	76

GİRİŞ

Gürcistan ve Ukrayna'dan sonra uluslararası sermayenin de desteğiyle yaşanan renkli devrim Orta Asya'nın en zayıf halkası olarak değerlendirilen Kırgızistan'a da sıçramıştır. 27 Şubat ve 13 Mart Parlamento seçimlerinde muhalefetin sadece birkaç sandalye kazanabilmesi üzerine, seçimlere hile karıştırıldığı iddiasıyla Devlet Başkanı Askar Akayev'in istifasını isteyen muhalefet ayaklanmıştır. Güvenlik güçlerinin muhalefet saflarına geçmesiyle 24 Mart 2005 tarihinde önemli bir direnişle karşılaşmadan sivil hareket başarıya ulaşmıştır (Respublica, 2005: 2).

Kırgızistan'da on binlerce insanı sokağa çıkaran protesto eylemlerinde siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılar önemli rol oynamıştır. İşsizlik, yolsuzluk, adam kayırma ve yoksulluk gibi unsurlar da halkın ayaklanmasında önemli etkenlerden olmuştur (Respublica, 2005: 3).

Böylesi bir olayın; sıklık, eşik, kesinlik, anlamlılık, uyumluluk, anilik, negatif olgularla ilgililik gibi haber değer kriterlerine (Güz, 2005:65-67) göre basın organlarında yer bulması doğaldır. Özellikle Türk basını açısından tarihsel bağlarının bulunduğu ve bu bakımdan her ne kadar coğrafi olarak mesafeli olsa da kültürel yakınlığının bulunduğu Kırgızistan'da cereyan eden önemli toplumsal olayların haber yapılması ve yayınlanmasının hangi içerik ve söylemle gerçekleştiğini ortaya koymak anlamlıdır.

Batılı aktörler tarafından ihraç edildiği iddia edilen Lale Devriminin Türk-Kırgız basınında yansımaları konu edinen bu çalışma, Lale Devrimi sorunu ekseninde Kırgızistan ile Türkiye arasında ilişkilerin yeni bir boyut kazanması, Türkiye'nin Lale Devrimi sorununa yönelik yeni strateji ve çözüm geliştirme arayışlarına girmesi gibi nedenlerden dolayı büyük önem taşımaktadır. Konunun açık bir şekilde çerçevelenebilmesi için öncelikle Kırgızistan'ın genel yapısı, sosyal, siyasal ve ekonomik durumu hakkında kısa bilgiler verilerek değerlendirme yapılmıştır. Böylelikle Kırgız halkının devrimden önceki psikolojisi ve hayatı hakkındaki bilgilerle devrimin çıkış

nedenleri daha anlaşılır kılınmıştır. Yine aynı şekilde Kırgız basınının bugüne kadar olan kısa bir tarihçesi üç başlık halinde; yani Sovyet öncesi, Sovyet dönemi ve bağımsızlık sonrası olarak ele alınmıştır. Kırgız basınıyla ilgili kısa da olsa bilgi edinmeden konuyu ortaya koymanın güçlüğü böylelikle aşılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, 24 Mart 2005 tarihinde gerçekleşen Lale Devriminin Türkiye ve Kırgızistan gazetelerindeki sunumunu inceleme ve çözümleme amacını taşımaktadır. Bu bakımdan araştırma sorusu, “Kırgızistan’daki Lale Devriminin Türkiye ve Kırgızistan’daki yazılı basında nasıl yansıtılmaktadır” şeklinde yapılandırılmıştır. Nicel ve Nitel yöntem bilim anlayışına dayalı bu araştırmanın tasarımı, zamanın belli bir kesitinde araştırma sorusuyla ilgili verilerin bir kez toplanmasına yönelik olarak yapılmıştır. Araştırma süresi, Kırgızistan’da 24 Mart 2005 tarihinde gerçekleşen Lale Devrimi ile bu olayla ilgili haberlerin Türkiye’de ve Kırgızistan’daki ulusal günlük gazetelerde yoğun olarak gündeme getirildiği ve öne çıkarıldığı Ocak-Temmuz 2005 dönemini kapsamaktadır.

Çalışmanın temel araştırma sorusu: “Türkiye ve Kırgızistan basının Lale Devrimi’ne yaklaşımındaki temel karakteristikler nelerdir?” şeklinde yapılandırılmıştır.

Çalışmanın araştırma evrenini Türkiye’de ve Kırgızistan’da ulusal çapta dağıtılan gazeteler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, Türkiye basını açısından çoğunlukla siyasal/ideolojik yelpazenin solunda yer aldığı kabul edilen *Cumhuriyet* gazetesi, siyasal/ideolojik yelpazenin sağında yer aldığı öngörülen *Zaman* gazetesi ve çok baskılı, popüler, yaygın olan günlük ulusal gazete *Hürriyet* gazetesi oluşturmaktadır. Kırgızistan basını açısından araştırmanın örneklemini, tirajı yüksek ve popüler gazeteler olan muhalefet yanlısı *Respublica* (Cumhuriyet) ve iktidar yanlısı *Erkin-Too* (Bağımsız Dağlar), *Kırgız Tuusu* (Kırgız Bayrağı) oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini oluşturan gazetelerde yer alan konuya ilişkin metinler ve fotoğraflar veri elde etmek ve çözümlemek amacıyla kullanılmıştır.

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak içerik özömlemesinin nicel ve nitel türleri kullanılmıştır. Nitel içerik özömlemesi içeriğinin örtölü anlamını, yani kaynağın ilettiği mesajların arka planını ve bağlamını, mesajların kodlanmasındaki örtölü niyetleri ve güdüleri araştırmaya yarayan bir araştırma tekniğidir. Nitel içerik analizinin alt tekniklerinden biri olan özetleyici içerik analizinin araştırma materyaline uygulandığı ilk aşamada; her araştırma birimini oluşturan paragraflar, cümleler, açıklamalar, sözcükler başka sözcüklerle ifade edilmektedir (ebi: 2002: 2).

Çalışma, iki bölümde organize edilmiştir. Birinci bölümde Kırgızistan'ın genel görünümü ve Kırgızistan'ın siyasal tarihi sürecinde basın, ikinci bölümde ise Türk ve Kırgız basınının Lale Devrimini sunumu üzerine karşılaştırılmalı bir içerik analizi yapılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRGIZİSTAN, KIRGIZ BASINI ve BASIN ÜZERİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR

I. KIRGIZİSTAN'IN SOSYO DEMOGRAFİK YAPISI

A. SOSYAL DURUM

Kırgızistan'ın karşı karşıya bulunduğu en önemli sosyal problemlerden birisi özel mülkiyet meselesidir. Bağımsızlık sonrasında herkesin oturduğu meskenin sahibi ilan edilmesinden sonra, bir kısım evler çok ucuz şartlarda ikinci şahıslara hatta yabancı uyruklulara satılmıştır. Gidişatın çok kötü olduğunu fark eden devlet yetkilileri yabancıya mülk satışını yasaklamışlardır. Ancak eski sisteme alışkın olan halk, her şeyini devletten bekleme gafletiyle ileriye dönük hesaplarında yanılmıştır. Nitekim hazırı tüketmekten kaynaklanan mağduriyet sebebiyle, bir kısım ebeveynler kendi başlarını sokacak bir ev bulamazken, bazıları da çocukları için ev telaşına düşmüştür. Çağımızın büyük problemlerinden olan ve her ülkeyi belli oranda etkileyen işsizlik, Kırgızistan için sosyal ve ekonomik bir tehlike ve tehdit unsuru haline gelmiştir. Devlet imkânlarının sınırlı oluşu, özel sektörün henüz gelişmemiş olması ciddi bir işsizlik meydana getirmiştir. (Erdem, 2000: 84)

B. EĞİTİM

Kırgızistan oldukça yüksek bir eğitim düzeyine sahiptir. Okuma yazma oranı % 99.8'dir. Ülke genelinde 1806 ortaokul, 48 teknik lise vardır. Ülkede ilki 1932'de kurulmuş olan 9 üniversite eğitim ve öğretimini sürdürmektedir. Diğer Türk Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi Kırgızistan'da eğitim devlet tarafından yapılırken 1992'de çıkarılan yeni kanunlarla özel okul ve üniversite eğitime izin verilmiştir. Bunların arasında şu anda da eğitim faaliyetlerine devam etmekte olan Türk okulları Kırgızistan da Türkçe'nin ve Türk kültürünün yayılmasında en büyük etkenlerdendir (Gömeç, 1999: 120).

Diğer taraftan eğitim ve öğretim faaliyetlerinin ciddi bir reforma ihtiyacı vardır. Kırsal kesim ve şehir merkezleri arasındaki uçurum her geçen gün biraz daha büyümektedir. Ekonomik problemler, yoksul aile

çocuklarının okuma hakkını tehdit etmekte ve çok sayıda çocuk bu sebeple yüksek okullara gidememektedir. Komünist sistemin ideolojik saplantıları, belli teoriler üzerine inşa edilmesi dolayısıyla, öğrencileri dünya standartlarının altında yetiştirmeye mahkum ederken, eğitimcilerin kafa yapılarını geçmişe bağımlı olmaktan kurtarmak için çok zamana ihtiyaç olduğu görülmektedir. Öğrenci-öğretim elemanı arasındaki ikili ilişki, bilim dışı bir manzara arz ederken, okula kayıt, derse devam ve ders geçme konularındaki yaygın rüşvet iddiaları, eğitimin kalitesini daha da düşürmektedir (Gömeç,1999:120).

Kırgızistan, bağımsız diğer Türk cumhuriyetlerinin ekonomik ve sosyal şartlarına sahip değildir. Onlardan bazıları harf değişikliğine giderek Türkiye ve modern dünya ile iletişim imkânları kurarken; Kırgızistan, ülkede yaşayan Rus nüfus realitesi ve ekonomik sebepler dolayısıyla, çok arzu etmesine rağmen, Latin alfabesine geçememektedir. Kırgızistan'ın uygar ülkeler düzeyine çıkması için, harf değişikliği bir araç olarak dikkat çekmektedir. Kırgızların Latin alfabesine geçmesi için ülkede yaşayan Rus nüfus kadar, ekonomik sebepler de etkili olmaktadır (Erdem, 2000: 86).

C. NÜFUS YAPISI

Orta Asya'nın alan olarak en küçük ülkelerinden biri olan Kırgızistan'ın nüfusu 5.146.281'dir. Bugün diğer Türk Cumhuriyetleri'nde, Doğu Türkistan'da ve Afganistan'da iki milyonu aşkın Kırgız Türk'ü yaşamaktadır. Nüfusun %14.5'i başkent Bişkek'te yaşamaktadır. Toplam nüfusun %52.4'ünü Kırgız, %21'ini Rus, %12.9'unu Özbek, % 2.5'ini Ukraynalı, %8.1'ini ise diğer uluslardan oluşmaktadır (Gömeç, 1999: 123).

II. KIRGIZİSTAN'IN SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU

A. SİYASİ DURUM

Orta Asya'nın kuzey doğusunda bulunan dağlık bölgedeki Kırgızistan, asırlardır yabancıların uğradığı, kan ve ölümün çoğu zaman hakim olduğu bir coğrafya olmuştur. Kırgızlar kendi topraklarında ezilmeye, bölünmeye karşı ayakta kalabilmek için uğraş vermek zorunda kalmıştır. 1917 Ekim devrimine kadar Kırgızistan Rusya'nın sömürgesi olarak en geride kalan ülkelerin kategorisine girmiştir (Gurin, 1964: 43).

1990'lı yıllar dünya tarihine SSCB'nin yok oluşu ve Sovyetler

Birliğine bağlı cumhuriyetlerin kendi başına yeni devletler oluşturmasıyla damgasını vurmuştur. Bu tarihten itibaren Kırgızistan'ın ve Merkezi Asya'daki en eski halk olan Kırgızların tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Kırgızistan bağımsızlık yoluna devam ederek, ülkenin sosyal hayatını yeni hukuk, sosyal-ekonomik düzen, yeni sosyal ilişkiler ve uluslararası münasebetlerde kendisine göre doldurmaya başlamıştır (Ploskih, 2000: 296).

15 Aralık 1990'da Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Cogorku Keneşi (Yüksek Kurulu) ülkenin bağımsızlığı hakkındaki deklarasyonu kabul etmiştir. Bu Sovyetler Birliği sınırında yeni milli devlet kurmanın temel prensipleri ile projelerini ilan eden ilk resmi belge olmuştur (Çotonov, 1998: 225).

Dünyadaki en güçlü imparatorluklardan biri olan SSCB dağıldığında yerine bağımsız 15 cumhuriyet kurulmuştur. Güce dayalı imparatorluğun çöküşünün esas sebepleri, hayatını sona erdirmiş totaliter rejimin emir ve komuta sistemine dayanmasıydı. Üstelik demokrasi ile siyasi çok partili, çok görüşlü sisteme karşı yaşamaktaki yetersizliği önemli bir etken olmuştur. 1991 yılının 31 Ağustos'unda Kırgızistan'ın Cogorku Keneşi (Yüksek Kurulu) ülkenin bağımsızlığı hakkındaki deklarasyonu ilan etti. Bu tarihten itibaren

Kırgızların asırlarca hayal ettiği bağımsız devlet tarihi başlamıştır (Çotonov, 1998: 225-226).

Kırgızistan'da çeşitli siyasal ve sosyal olayların büyüyerek devam ederken, Bilimler Akademisi'nin başkanı olan Matematik ve Fizik uzmanı Askar Akayev, 28 Ekim 1990'da Yüksek Sovyet tarafından Cumhurbaşkanı seçilmiş ve böylece ilk kez komünist olmayan bir devlet başkanı olmuştur. 1991 yılında yapılan halk oylamasına Akayev tek aday olarak katılmış ve yerini sağlamlaştırmıştır. 12 Aralık 1990'da Kırgızistan ulusal egemenliğini ilan etmiş, 31 Ağustos 1991'de tam bağımsızlığını kazanmıştır (Erdem, 2000:83-84).

SSCB'nin çökmesinden sonra kurulan BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) ise daha önceki sömürüye yakın fonksiyonu icra etmek maksadına dayanmaktadır. Türkistan cumhuriyetlerinde böyle bir düzeni yürütmeye gönüllü kadro bulunmasına rağmen, Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve siyasal bunalımlar bu amacı zorlaştırmıştır (Erdem, 2000:83-84).

15 Ekim 1991'de tek başına katıldığı seçimler sonucunda göreve gelen başkan Askar Akayev, Bilimler Akademisi üyesidir ve başlangıçta güçlü bir başkanlık sistemine dayanmayı reddedip demokratik ve liberal bir konum almıştır. Haliyle, ülke Orta Asya'nın geri kalan kısmında görülmeyen bir siyasal parti enflasyonu yaşamıştır: Komünist Parti, Erkin Kırgızistan, Cumhuriyetçi Parti, Erk Parti, Demokratik Hareket Parti, Ata-Meken Partisi, vb. (Roy, 2000: 189-190).

Devlet Başkanı Akayev, o zamana kadar hiçbir BDT ülkesinin yapmadığı şekilde, ekonominin ve toprak mülkiyetinin tamamen özelleştirileceğini de duyurmuştur. Kırgızistan'ı "Orta Asya'nın İsviçre'si" yapma arzusu, ülkeye iktisadi ağırlığıyla orantısız bir uluslararası saygınlık sağlamıştır. Ama bu olumlu ortamın bozulması çok sürmemiştir. Merkezi iktidar zayıftır ve başkanın demokratik söylemi bir reform programı olmaktan çok güçsüzlüğünün itirafı olarak görülmüştür. Sovyet döneminde seçilen ve

Akayev'in reform isteğine karşı çıkan bürokratlardan kurulu meclis, yeni seçimler öngören Anayasanın Mayıs 1993'te yürürlüğe konulmasından sonra uzun süre dağılmayı reddetmiştir (Roy, 2000: 189-190).

Akayev, Ağustos 1994'te Meclis gazetesi "Svobodnye Gori'yi" kapatarak, baştan beri kendisini destekleyen entelektüelleri karşısına almıştır. Şubat 1995 seçimleri, durumu düzeltmek bir yana, bölgesel otoritelerin ağırlığını arttırmıştır. Yeni milletvekilleri her şeyden önce yerel çıkarları temsil ediyorlardı. İktidarın gücünün ve özelleştirmenin mali çıkarlarının dışında bırakıldığını düşünen ülkenin güneyi, bu yeni mecliste çoğunlukta idi. Bu durumda, iktidarının bölgesel temeli ülkenin kuzeyine dayanan Başkan Askar Akayev demokrat tavrını bırakıp çok daha sert bir tutum izlemiştir. Temmuz 1995'te basına karşı davalar başlamış, Ocak 1996'da Erkin Kırgızistan partisinin yöneticisi Topçubek Turgunaliyev tutuklanmıştır (Roy, 2000: 189-190).

Akayev 1995 ilkbaharında görev süresini halk oylamasıyla uzatmak istemiş, fakat Orta Asya'daki diğer başkanların aksine başarısız olmuştur. 24 Aralık 1995 seçimlerinde Akayev oyların %72'sini alarak KP'nin (Komunist Parti) iki eski önderi Absamat Masaliyev (%24) ve Medetkan Şerimkulov (%2) karşısında yeniden seçilmiştir (Roy, 2000: 189-190).

Mevcut sorunlar karşısında hükümet, iktidarını devam ettirebilmek için özgürlükleri kısıtlamayı ve muhalif söylemleri engellemeyi tercih etmiştir. 2000 yılındaki başkanlık seçimlerinde de, muhalif politikacılar gerek güvenlik güçleri, gerek yargı mekanizması kullanılarak susturulmuş, medya üzerindeki baskı da gün geçtikçe yoğunlaşmıştır. *"10 Temmuz 2005 başkanlık seçimlerinin önemli adaylarından görülen Feliks Kulov'a da, 2000 yılı başkanlık seçimlerindeki adaylığından kısa bir süre sonra, görevi kötüye kullanma suçundan yedi yıl hapis cezası verilmiştir"* (<http://www.arnamys.org>). Bugün kamuda medya tarafından oluşturulan yaygın kanaat bu cezanın siyasal nedenlerle, haksızca verildiği yönündedir.

Bölgedeki en demokratik ülkelerden biri olarak öne çıkan Kırgızistan'da zayıf da olsa muhalif isimler sürekli seslerini duyurabiliyordu, ancak uluslararası üne sahip değillerdi. Başta AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) olmak üzere uluslar arası kuruluşların demokratik standardını yeterli bulmadığı 27 Şubat 2005 seçimlerinin ardından güç kazanan muhalif hareket içinde çoğu yakın zamana kadar Akayev yönetiminde önemli görevler yapmış dönemin devlet adamlarından oluşan 4 ismin öne çıktığı görülmektedir: “Kurmanbek Bakiyev (Eski Başbakan), Roza Otunbayeva (Eski dışişleri bakanı), Azimbek Beknazarov (Eski milletvekili), Felix Kulov (Eski ulusal güvenlik bakanı) oluşmuştur” (Zaman, 2005: 13).

Gürcistan'da Kmara (Yeter), Ukrayna'da Pora (Zamanı) Kırgızistan'da Birge (Birlikte) adı altında örgütlenen üniversite gençliği eylemlerin başını çekmiştir. Ukrayna'da Znayu isimli örgüt 100 kadar sivil toplum kuruluşu ile çatı örgüt oluştururken, Kırgızistan'da Demokrasi ve Sivil Haklar Koalisyonu “Kel Kel” (Gel Gel) 170 kadar kuruluşu bir araya getirmiştir. Znayu gibi Kel kel'i de gelişmiş batılı ülkelerin sivil toplum kuruluşları desteklemiştir. Soros Vakfı ile Freedom House da sivil kuruluşlara destek veren diğer kuruluşlar olarak değerlendirilmektedir (Zaman, 2005:13)

Açık Toplum Enstitüsü'nün bu ülkede bazı sivil toplum kuruluşları ve partileri desteklediği yönündeki iddiaların doğruluk payı olduğunu belirten TUSAM araştırmacısı Gürol Kırış, ABD Büyükelçisi Stephen Young'ın hazırladığı iddia edilen raporun resmi internet sitesinde yayımlandığına dikkat çekmiştir (Cumhuriyet, 2005: 9).

Kadife devrimler, sivil örgütlenmeler gibi medya desteğini de ihmal etmemişlerdir. Gürcistan'da Rustavi-2, Ukrayna'da Kanal 5 televizyonu devrimin sesi olurken, Kırgızistan'da televizyonun yerini *Respublica* ve MSN (Benim Başkentim Haber) gazeteleri almıştır (Zaman, 2005:13).

Kırgızistan, Batı ile her platformda ilişkilerini geliştirme gayreti içinde olmakla birlikte- Kazakistan'ın yolunu izleyerek- Rusya ile ilişkileri BDT'nin uyumlu bir üyesi olarak korumaya kararlı gözükmektedir. İç politikada ise Akayev'e

göre,”diğer etnik gruplara Kırgızlarla aynı hakları tanımak yalnızca demokrasinin gereğı değıl, ÷lke içinde etnik gerginliğı, ÷lke dışında da Rusya ile gerginliğı tırmandırmamak için zorunludur” (Nezihoğılu,1999: 45-46).

B. EKONOMİK DURUM

Kırgızistan Cumhuriyeti’nin ekonomisi başta hayvancılık olmak üzere tarıma, sanayiye ve enerjiye dayanmaktadır. Ülkenin coğrafi şartlarından dolayı hayvancılık Kırgız Türklerinin en önemli geçim kaynağı haline

gelmiştir. 10 milyonu aşkın sayıda koyun, keçi, sığır ve at üretilen Kırgızistan’da, hayvancılık en gelişmiş sektör durumundadır. Hayvancılıktan sonra en çok gelişen sektör tarım sektörüdür. Sulanabilen tarım alanları 1 milyon hektarı geçmektedir. Bu verimli alanlarda buğday, pamuk, kenevir, tütün, yağlı tohumlar, şeker pancarı, üzüm, mısır, muhtelif meyve ve sebze yetiştirilmektedir. Çalışan nüfusun % 34’ü tarım ve ormancılık alanlarında istihdam edilmektedir Ülkenin başlıca yeraltı zenginliklerini kömür, ham petrol, doğal gaz, ham çelik, civa, antimon, çinko, kalay ve tungsten teşkil etmektedir (Akagöl, 1996: 342).

Sovyet idaresinde yaşayan her Türk Cumhuriyetinde olduğu gibi, Kırgızistan’ın istiklalini ilan ettiği 12 Aralık 1991 tarihine kadar, burada üretilen ürünlerin % 93’ü Moskova idaresi tarafından alınıyordu ki, bu rakam dünya sömürgecilik tarihinde ulaşılan en yüksek sömürge düzeyidir. Bugünkü bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti, ürettiğı malların çoğunu halkına ayırarak geleceğı doğru daha ümitli yol almaktadır (Gömeç, 1999:122).

Sovyetler Birliğı’nin dağılmasıyla siyasi bağımsızlığına kavuşan Türk Cumhuriyeti’nin ekonomik yönden tam bağımsızlığını henüz elde edemediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bir doğal kaynak potansiyeline sahip olan Kırgızistan mamul maddelerin üretimi konusunda

diğer BDT (Bağımsız Devletler Toplumu) ülkelerine, özellikle de Rusya'ya bağımlı durumdadır. Hatta ülkedeki mevcut doğal kaynakları pazarlamak için

gerekli olan ulaşım ve boru hatları üzerinde de bu bağımlılık devam etmektedir. Bu bağımlılıktan kurtulmak ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için Kırgızistan'da yeniden yapılanmaya ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. Eski ekonomik düzen devam edemeyeceğine göre, yerine liberal ekonomik düzenin benimsenmesi gerektiği kabul edilmektedir. Fakat liberal ekonomi için gerekli olan ne demokratik koşullar uygundur, ne de gerekli kurumlar mevcuttur. Bu tür zorluklar Ruble etkisinden kurtulup, parasal bağımsızlıklarını kazanmak için kendi milli para "Som" uygulamasına geçmeleriyle daha da artmıştır (Akagül, 1996: 344).

Kırgızistan özelleştirme alanında, diğer cumhuriyetlere oranla daha faal durumdadır. Özelleştirme programı meskenlere, işletmelere ve tarıma yönelik olarak 1991 tarihinde başlamıştır. 1990 sonlarında hükümet devlet ve kolektif çiftliklerin yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesi ile ilgili bir program başlatmıştır. Özellikle çiftliklerin mülkiyeti ve yönetim yapısının yeniden düzenlenmesi konusuna önem verilmiştir. Özelleştirmenin hızlandırılması gayesiyle bir kanun çıkarılmıştır. 1992 Temmuz ayına kadar 83 devlet ve kolektif çiftlik yeniden teşkilatlandırılmıştır. Yeni ortaklıklar ve kooperatifler kurulmuştur (Gömeç, 1999: 122).

Modern dünya ile tanışan ve bu alanda ciddi atılım içinde bulunmak isteyen Kırgızistan'ın, geleneksel hayat tarzını bırakması oldukça zor görünmektedir. Kırsal kesimin üretime katkısı veya onların modern hayatın uygulandığı büyük şehirlere iskânı yeni sosyal ve ekonomik problemler doğurmaktadır. Devlete ait malların tüketimi konusunda yöneticilerle ilgili itham ve şaibeler, devlet idarecilerine olan halk güvenini sarsmıştır. Kırgızistan'ın günümüzde ve yakın gelecekte büyük problemlerinden birisi altyapı eksikliğidir. Sovyetler Birliği zamanında yapılanların ekonomik ömrünü tamamlamış olması eskilerin yenilenmesi zaruretinin beraberinde getirirken,

yeni ihtiyaçlara devletin ekonomik gücü yeterli gelmemektedir (Erdem, 2000: 83)

III. KIRGIZİSTAN'IN SİYASAL TARİHİ SÜRECİNDE BASIN

A. SOVYET DÖNEMİ ÖNCESİ BASIN TARİHİ

Taşkent'te "Turkestanskiye vedomosti" (Türkistan Belleteni) (1870-1917), "Turkestanskaya tuzemnaya gazeta" (Türkistan tuzem gazetesi) 1870-1916 yılında Özbek ve Kazak dillerinde çıkıyordu, "Okraina" (Kenar) (1894-1898), 1898'de sosyal ekonomi ve edebiyat gazetesi olan "Russkiy Turkestan" (Rusya Türkistan'ı) çıkmaya başlamıştı. Gazete burjuvazi ideolojiyi yansıtıyordu, yani Rus hükümetinin idi (Avşarova, 1961: 15).

Russkiy Turkestan, Okraina'dan sonra gelen ikinci gazete sayılmaktaydı. Gazetenin yayıncısı öldürölünce, gazetenin yayın işleri Bolşeviklerin eline geçmiştir (1905). Bu zamandan itibaren gazetenin yönü değişti ve Taşkent Bolşeviklerinin legal gazetesine dönüşmüştür. Gazete sayfalarında Menşevik, Eser ve diğer partilerle tartışmalar yer almıştır. Çarlık Hükümetini eleştiren yazılar çıkınca editörü 1 yıl hapse mahkum edilmiştir. Gazete bir başka editörün imzasıyla çıkmaya devam etmekteydi. 1906'da Türkistan General Valisinin emriyle gazete durduruldu ve sonra kapatıldı. 29 Ekimden 3 Aralık'a kadar aynı gazete "Vpered" (İleri) adı ile çıkmaya devam etmiştir. Editörü yine bolşevikti. Hükümete karşı çağrılar ve yazılardan dolayı gazete durduruldu ve editörü hapse girmemek için kaçmak zorunda kaldı. 1907 yılında tekrar "Rusya Turkistanı" adı ile çalışan gazete kapatılmıştır (Avşarova, 1961: 15).

"Rusya Turkistanı" ve "Vpered" gazeteleri çok baskılı gazetelerdi.

Türkistan'da ve onun içinde Kırgızistan'da Bolşevik propagandasında etkili olmaya çalışmıştır. V.İ.Lenin, Bolşevik hareketinde etkili yöntemin yayın olduğunu belirtmiştir. Taşkent'teki Bolşevikler bu talimata uyarak "Rusya Turkistanı" gazetesinden başka illegal gazete yayınına başlamıştır. Örneğin, 1905'te 400 baskı sayısı olan "Raboçiy" (İşçi) illegal gazetesi çıkmaya başladı. 1906'da askerler için çıkan "Pravda" (Gerçek), askeri devrimi organize ettiler. Verniy şehrinde 1907'de Yedisu sosyalist grubu "Obstrel" (Ateşe tutma) illegal gazetesini çıkarmaya başladı ve ancak üç sayı çıkardılar (Gurin, 1964: 43).

1914 yılında Pişpek (Bişkek) şehrinde özel matbaanın temelinde yerli gazeteleri yayınlama işine ilk adım atılmıştır. "Pişpekskiy Bülleten" (1914) ve Çüy sulama sisteminin yazıhanesince çıkartılan "Telegrafniy vestnik" (1916) Rus dillerinde yerel iktidarın emirlerini, savaş olayları hakkında malumatları, reklam ilanlarını yayınlamıştır (Gurin, 1964: 43).

Genel olarak, Türkistan bölgesinde 20'ye yakın çeşitli burjuvazi yayınları faaliyette idi. Bunların içinde özellikle güçlü olanları "Turkestanskiye Vedomosti", "Semireçenskiye Vedomosti", "Semiriçenskiye Oblastnie Vedomosti", Alaş Ordacıların "Kazah" gazetesi idi. "Naşa Gazeta" (Bizim Gazete), "Znamya Svobodi" (Hürriyet Bayrağı), "Priziv"(Çağrı) gibi burjuvazi görüşündeki gazeteler Komünist partisi, Lenin, proletarya diktatörlüğüne karşı yazı yazmışlardı (Avşarova, 1961:16).

Kırgızistan'ın kendi gazetesi olmadığından Kazak, Tatar, Özbek dergi ve gazetelerinden yararlanan aydınlar az sayıda olsa da mevcuttu. Yalnız Türkistan'daki bu Rus gazeteler ister Çarlık hükümetinin, ister sosyalistlerin olsun, yerli halkı değil, kendi iktidarlarını ve çıkarlarını amaçlamışlardı. Hem Çarlık Rusya hem Bolşevikler yerel halkı düşünmekten uzaklardı (Vasilyev, 1915: 72).

Kırgızistan'da Kırgızlara ait bir tane bile gazete çıkmıyordu. Bu da Çarlık Rusya'nın Kırgızları geride bırakmasının ve hatta tamamen soykırıma uğratıp yok etme politikasının bir göstergesidir. Gerçi, 1916'da Çu nehrinin

sulama işleri inşaatının Çüy idaresinin başkanı mühendis Vasilyev, genel müdürlüğün “Telegrafny Vestnik” (Telgraf bülteni) gazetesini çıkarmaya uğraşmıştı. Ama kendi matbaası olmadığından ancak birkaç sayı çıkmıştı. Fakat “Telegrafny Vestnik”te Kırgızların hayatı hiç yansıtılmamıştır (Gurin, 1964: 45).

B. KIRGIZİSTAN’DA SOVYET DÖNEMİ BASIN TARİHİ

1. Kırgız Basının Ortaya Çıkışı

Kırgızistan’ın Rus dilindeki ilk Sovyet yayını “Pişpekskiy listok” (Pişpek yaprağı-1918) oldu. Bu dönemde Kırgızistan’da Kırgız dilinde parti ve Sovyet gazetelerinin halen çıkmıyor olması, kitlenin bilincini yükseltmeye belli bir derecede engel olmuştur. Devrimin, Kırgızistan gibi Türk halklarına yapay yolla zorla getirildiğini, dayatıldığını unutmamakla birlikte, her şeyin kaba yöntemlerle gerçekleştirildiğini düşünürsek, Rusya’nın basın üzerindeki bu yaklaşımı da anlaşılır olmuştur. Buna rağmen Kırgızistan’ın topraklarında Kazak, Özbek ve Tatar dilinde çıkan gazetelerle birlikte Rusya’da çıkan “Pravda”, “İzvestiya”, “Krestyanskaya gazeta” vs. gazeteleri dağıtılmaktaydı (İsabekova, 2003: 78-79).

Kırgızistan’da ise sayısı az da olsa Rus dilinde “Pişpekskiy Listok” (Pişpek sayfası), “Golos Proletariyata” (Proletaryanın sesi), “Krasnoye Znamya” (Kızıl bayrak), “Krasnoye Utro” (Kızıl Sabah) gazeteleri çıkıyordu. Yani, Kırgızistan’daki Ruslar, Beyaz Ruslar, Ukraynalılar ve diğer göç edip gelen halklar az sayıda da olsa gazete almaktaydılar. Kırgızistan gibi bir devlette Kırgız dilinde gazete olmadığı için Kırgızların ilk aydınları Rusça gazete okuyarak, okuduklarını halkına anlatmaya başlamışlardı. 1920 yılında Pişpek’te Komsomolun* Yedisu bölge komitesi yayın organı “Yunıy Proletariy” (Genç Proleter) dergisinin 2.sayısı çıkmıştı (İsabekova, 2003: 78-79).

1924 yılındaki milli devletlere ayırma, bölme politikası yeni sosyalist devletlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Kırgız halkı Türkistan Özerk

* Komünist Gençler Birliği

Cumhuriyetinden ayrılarak Kara Kırgız Özerk Bölgesi kurma hakkına sahip oldu. 1924 yılının 14 Eylülünde VTSİK'in (Bütün Rusya Merkezi İcra Komitesi) 9. toplantısı, aynı yılın 27 Ekiminde SSCB Merkezi İcra Komitesi Orta Asya'yı bölme işi kararını onayladı. Bu onay sonucunda Kara Kırgız Özerk Bölgesi (KAO) adını almıştır (Tarasov, 1969: 45).

Eski Cumhurbaşkanı Askar Akayev Kırgız Özerk Bölgesinin 75 yılına ithaf edilen toplantıdaki konuşmasında: "Kırgız halkını bir araya getirme dileği ancak Sovyet döneminde gerçekleşti" diye belirtmişti. 1924 yılı Kırgızların tarihinde dönüm noktası olarak bilinmektedir. Kırgız devleti, Kırgız aydınlarının büyük uğraşı sonucunda 1926 yılında Özerk Cumhuriyet, 1936'da ise Soyuz Cumhuriyeti oldu (Halilov, 2002: 7).

Sovyet iktidarı yıllarında milli basının gelişmesi, milli meselenin belli bir derecede çözülmesi ve halkların arasında iyi ilişkilerin oluşması milli devlet kuruluşunun neticesi olarak sayılmalıdır. Kırgızların milli basınına oluşturmaya uygun siyasi ve ekonomik şartlar 1924 yılının sonlarına doğru ancak meydana gelebilmiştir. Çünkü 1924'de Kırgız Özerk bölgesi kuruldu. Kırgızları yerleşik hayata geçirme, toprak ve su reformu vs. gerçekleştirilmeye başlamıştır. Kültür devrimi, halkı aydınlatmada çözümleyici rol oynamıştır. Kültür devrimi de Kırgızların yazısını ve milli basınına oluşturmaya başlamıştır (Halilov, 2002: 7).

Milli basın kurulurken Kırgızistan'ın bölge parti komitesi çalışmasının genel yönleri komünist partisi kurultayların kararlarında, RKP(b)'nin merkezi komitesi direktiflerinde "Yerel parti basının karakteri, yönü ve vazifeleri hakkında" denilerek net bir şekilde eleştirilmiştir (İsabekova, 2003: 78-79).

2. Kırgız Basının Gelişmesi

Komünist Partisi'nin XI. Kurultayı basını geliştirme, onun kitle ile olan bağlantısını güçlendirme, gazetelerin siyasi ve medeni seviyesini yükseltmeyle ilgili net yönleri belirlemiştir. Kurultayın, "gazeteleri çıkarmaya ve milli azınlıklar için, özellikle Türk dillerinde yayın yapmaya" ayrıca dikkat

etmesi olumlu neticeler vermiştir (Mambetsariyev, 1894: 34).

RKP(b)'nin X. Kurultayının “Milliyet meselesinde partinin sıradaki görevleri hakkında” adlı kararında; “partinin görevi Rus olmayan milletlere ana dilinde basın, okul, tiyatro, kültür ve eğitim müesseselerini geliştirmeye yardım etmektir” diye belirtmiştir. Partinin merkezi komitesi Kırgızların milli basınına oluşturma ve geliştirme hakkında yardım etmek için, Kırgızların birinci bölge parti konferansının delegelerine gönderdiği telgrafında, Kara Kırgız dilinde gazete çıkarmayı çabuklaştıracak direktifler içermekte ve bunu Kırgızistan'ın parti müesseselerinin görevi saymaktaydı (Halilov, 2002:9).

1924 yılın 7 Kasım'ında Taşkent'te Kırgızca gazete “Erkin Too'nun” (Bağımsız Dağlar) çıkmasıyla basındaki gelişmenin yeni süreci başlamış oldu. Yeni Cumhuriyetin en büyük olayı “Erkin-Too” gazetesinin çıkmasıydı. “Erkin-Too” Kırgız dilinde çıkan ilk gazete olarak tarihe geçmiştir (Halilov, 2002:9).

Erkin-Too gazetesini çıkarmak son derece güç şartlar içerisinde gerçekleşmiştir. Çünkü gazete işini yeterli seviyede bilen Kırgız kadroları nerdeyse yoktu. Basım harfleri yetersiz, matbaa bulunmuyordu. Gazetenin ilk çıktığı yıllarda yazı işleri kurulunda 5-6 tane insan bulunmaktaydı. Zamanla çoğaldılar. Kırgız Milli İlimler Akademisinin Akademisyeni Hüseyin Karasayev o dönemi şöyle hatırlıyor: “... *Editörlüğe Osmonkul Aliyev getirildi. Yazar S.Karaçev gazetenin genel sekreteri oldu. Murat Salihov tercümandı. Ben ise tashih, düzeltme işlerine bakıyordum. Öğrenci Mustafa Akmatov gazeteyi basıp çıkarmakla görevliydi. İlk tarihi gazetemiz “Erkin–Toonun ilk çalışanları bunlardı”* (Karasayev, 1995: 2-3).

Kırgız dilinde ilk gazetenin birinci sayısını Ekim devriminin 7. yıldönümünü kutlama şenliklerine denk getirme kararı alınmıştır. Kırgızların ilk aydınlarından, gazeteyi kuranlardan ve ileri götürenlerden biri İşenalı Arabayev zamanında şöyle yazmıştı:

“.... Kırgız, Kırgız olalı öz dilinde gazete, dergi, kitap görmeden, bilmeden tüm

dünyadan ve kendi vatanındaki olaylardan, siyasetten, medeniyetten nasibini almayıp, geride kalarak karanlıkta boğuluyordu. Şimdi Özerk Bölge olup, istediğine kavuştuktan sonra; Sovyet hükümeti Kırgızlar yeni hayattan, siyasetten, medeniyetten, ilim ve bilimden haberdar olsun diye, bu gazeteyi çıkarıyor. Bu gazetenin adını gönlümüzü sevindiren ve istenilen “Erkindik” (Özgürlük) ile “Too” (Dağ) birleştirerek “*Erkin Too*” (Bağımsız Dağlar) diye isimlendirdik” (Arabayev, 1924:2).

“*Erkin Too*”, 1924 yılında ilk başlarda haftada iki kere 1000 adet baskı ile çıkmaya başlamıştır. İlk 6 sayısı Taşkent’te, sonra Pişpek’te çıkmaya devam etti. “*Erkin-Too*” Marks-Lenin’in ideolojisinin propagandası, Komünist Partisi ve Sovyet iktidarının milli siyasetinin anlatımında, Sovyet iktidarını sağlamlaştırmada, halkı sosyalist kuruluşuna çekmeye ve siyasi, kültür propagandasında kullanılmıştır. “*Erkin-Too*” Komünist Partisi, Kırgız bölge komitesi ve merkezi icra komitesinin organıydı. İlk sayıda Orta Asya’nın milli devletlere ayrılması, Kırgız Özerk Bölgesinin oluşması hakkında makale yayınlandı (İsabekova, 2003: 80).

Bu yıllarda “*Erkin-Too*” gazetesi dışında da yeni gazeteler çıkmaya başlamıştır. Örneğin, Komünist Partisi, Kırgız bölge komitesi ve Kırgızistan Merkezi icra komitesinin organı olan, 23 Mart 1925 tarihinde Rus dilinde yayına başlayan “Batratskaya Pravda” gazetesi, 24 Haziran 1925 yılından itibaren “Krestyanskiy Put”, 9 Ocak 1927 yılından başlayarak “Sovetskaya Kirgiziya” diye isim değişikliklerini yaşadı. 1927’den itibaren “Kızıl Kırgızistan”, 1956’dan başlayarak “Sovyetlik Kırgızistan” diye ismi siyasete uygun olarak sürekli değiştirilmiştir (Mambetsariyev, 1984: 35).

7 Aralık 1926’da Kırgız dilinde “Leninçil Caş” gençler gazetesi çıktı. 7 Aralık 1926’da Kırgız dilinde “Komünist” parti ve siyasi içerikli derginin ilk sayısı çıkmıştır Basın kadınların eşitliği fikrini aktif şekilde propaganda etmiştir. 1926’dan itibaren “Kızıl Kırgızistan” (Kızıl Kırgızistan), “Sovetskaya Kirgiziya” (Sovyet Kırgızistan’ı), “Leninçil Caş” (Leninci Gençler) gazetelerinde “Kadınların özgürlüğe kavuşması devletin ve tüm emekçilerin işi” bölümü oluşturulmuştur. Bu bölümde “Kırgızistan kadınları kendi haklarını

bilmeli”, “Nikâh ve aile hakkında”, “Eski geleneklerle mücadele” türünden makaleler çıkmıştır. Bu makalelerde başlık parası, çok eşlilik ve buna benzer gelenek göreneklerin ortaya çıkışı ve zararları anlatılıyordu (Halilov, 2002: 31).

5 Mayıs 1928 tarihinde Halk Eğitimi Komiserliğinin ve emekçilerin aydınlanmasında büyük rol oynayan, cumhuriyet komitesinin yayın organı olan aylık ilmi, pedagoji ve edebiyat dergisi “Canı Madaniyat Colunda” (Yeni Medeniyet Yolunda) yeni Kırgız alfabesinde çıkmaya başlamıştır. Derginin editörlük makalesinde “Bu dergi Kırgızistan emekçilerinin yeni kültürü kurma yolundaki sınıf mücadelesinde silah görevi üstlenecektir” denilmekteydi. Dergide genellikle eğitim, pedagoji ve metotla ilgili yazılar, edebiyat eserleri, kültür meseleleri ve yurt bilgisi konuları yer almaktaydı (Halilov, 2002: 32).

1928 Ekiminde Rus dilinde tarım dergisi aylık “Dehkanın” (Çiftçi), Kırgız dilinde “Dıykan” (Çiftçi) çıkmaya başlamıştır. 1931 yılının Eylül ayında aylık sosyal edebiyat dergisi “Çabuul” (Hücum), sonra “Ala-Too” (Aladağ) dergisi çıkmıştır. Zamanla gazete ve dergiler çoğalıp yayılmaya başladı ve yaygınlaşarak Kırgız halk kültürünün ayrılmaz parçası haline geldi. Basının geniş kitleler üzerindeki etkisi gittikçe derin ve çeşitli olmaya başlamıştır. Bahsettiğimiz dergi ve gazetelerin temelinde yeni yayınlar oluşmuştur. 1930 yılında “Sabattuu bol” (Eğitilmiş ol) gazetesi çıktı ve halkın içindeki az okuryazar ile okuma yazması olmayanların okuma yazma öğrenmesinde büyük rol oynamıştır. “Kızıl Kırgızistan” gazetesinin hiciv köşesinin temelinden yola çıkılarak “Çalkan” (“Isırgan”) dergisi meydana gelmiştir (İsabekova, 2003: 80-81).

1933 yılının 1 Şubatında “Kırgızistan Piyoneri^{**}”nin sayfalarında Sovyet ve devlet kuruluşuna değinen teori makaleleri komünist ideolojisi açısından çok önem taşımaktaydı. Örneğin, 6 Temmuz 1925’de “Krestyanskiy Put” (Çiftçinin Yolu) gazetesinde “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği nasıl bir yapıda” makalesi ekonomiyi yeniden oluşturmada Sovyet ülkesinin iç ve dış

^{**} Komünist Çocuk Birliği

durumunu sağlamlaştırmada büyük rol oynayan SSCB'nin oluşumunun amacı ve vazifesi anlatılmaktaydı. Basın Lenin'i anma günlerine geniş yer vermekteydi. Hazırlık çok ciddi siyasi kampanyaya dönüşülmekteydi. Hazırlık günlerinde Rus ve Kırgız dillerinde özel sayılar çıkarılmaktaydı. Bunlara Kırgız Bölge Komitesi bürosunun 1926 Ocaktaki kararları önemli bir örnek teşkil etmiştir (Mambetsariyev, 1984: 23).

Basın, yakın tarihin öğrenilmesine büyük önem veriyordu. Basın kendi sayfalarına ülkedeki sanayileşme, kolektifleştirme, kulaklarla mücadele etme ve yer-su reformunun gerçekleşmesi, yapılan faaliyetler, sosyalist yarışmanın yaygınlaşması gibi diğer konularla ilgili bol sayıda materyal yerleştirmiştir. Basın SSCB'nin yeni Anayasasını kabul etme (1936) ve Kırgız Cumhuriyeti'nin oluşması (1936) çalışmalarında büyük faaliyet gösterdi. Tüm gazeteler Anayasanın projesini yayınladı ve 5,5 ay boyunca sayfalarında bu konu görüşüldü. Yeni Anayasanın fikirlerini propaganda ederken “Anayasa nedir?” (Kızıl Kırgızistan), “Neden yeni Anayasa gerekli?” (Kommunist), ve diğer makaleler yer almıştır (Kudaybergenov, 1966: 37) .

Kırgızistan gazeteleri okuyucularını Rus edebiyatı ile tanıştırmaktaydı. Sadece 1936 senesinde “Kızıl Kırgızistan” ve “Leninçil Çağ” gazete sayfalarında Puşkin, Belinskiy, Çernişevskiy, Nekrasov, Lomonosov, Ostrovskiy, Gorkiy, Krılov, Tolstoy gibi Rus yazarlarının eserleri, onların hayatı ve faaliyetleri hakkında bilgiler yayınlandı. Gazete ve dergiler, uluslararası alandaki makale ve materyalleri muntazam bir şekilde veriyordu. Gazetenin her sayısında ve ön sayfasında ülkede ve dünyada olup biten olaylar, haberler, makale ve görüşler yayınlanmaktaydı (Sooronbayev, 1960: 40).

Bu dönemler Kırgız basınının kalite ve sayıca arttığını karakterize ediyordu. Her yıl gazete ve dergilerin aboneleri çoğalmakta ve sayısı artmaktaydı. 1926'dan başlayarak “Sovetskaya Kirgiziya”, 1928 Ocaktan itibaren ise “Kızıl Kırgızistan” günlük yayına başlamışlardır. Bu gazetelerin sayısı (Kızıl Kırgızistan) 1924'de 2000 adet ise, 1928'de 3000 adet, 1929'da

6500, 1930'da 11,500 adete ulaşmıştır. "Sovetskaya Kirgiziya" gazetesi ise 5 kat çoğalarak 15,000 adete varmıştır. "Leninçil Caş" gazetesi 1929 yılında 1800 adet iken, bir sene sonra artık 5000 adeti bulmuştur (Toktogonov, 1972: 25).

Kırgızistan'da 1929 yılının başlarında altı gazete çıkıyor iken; 1937 yılında 39 reyon, 7 cumhuriyet gazetesi ve 3 dergi yayınlanmaktaydı. Basın çalışmalarını halka yaygınlaştırmada toplum müesseseleri, öğretmenler, kültür çalışanları vs. yardıma davet edilmiştir. Gazete materyallerine dayanarak halk önünde konuşma yapılmıştır. 1938 yılında "Komsomolets Kirgizii" (Kırgız Komsomolu) dergisi çıkmıştır. Aynı yılda "Sovetskoye Zdravohraneniye" dergisi çıkmaya başlamıştır. 1940 yılında ise Latince'den Rus Kiril alfabesine geçiş gerçekleşmiştir (Toktogonov, 1972: 25).

İkinci Dünya savaşı yıllarında tüm basın yayınının maddi ve manevi gücü cephe ihtiyaçlarına yönelerek aktif çalışmıştır. Şehirde tahliye edilmiş müesseselerin çok baskı adedi olan gazeteleri faaliyete başlamıştır. Savaştan sonraki dönem ekonomiyi tekrar eski haline getirme çalışmaları zamanında basın yayın kuruluşları ilk sırada yer almaktaydı. 1951'den itibaren "Kırgızstan Ayaldarı" (Kırgızistan Kadınları) dergisi, 1952'de çocuklar için "Caş Leninci" (Genç Leninci) dergisi, 1953'de "Mugalimder gazetesi" (Öğretmenler gazetesi) 1955'te "Kırgızistan aylı çarbası" (Kırgızistan köy ekonomisi) dergisi ve "Çalkan" (hiciv) dergisi, 1960'ta "Den-Sooluk" (Sağlık) dergisi çıkmaya başlamıştır (Amankulova, 2002: 35).

Sovyet literatüründe "Gelişmiş sosyalizm dönemi" terimi ile belirlenen zaman olan 1958-1980'li yıllarında da basının rolü büyük oldu. Sosyalist yarışmalar (sosyalizmde rekabet olmadığı için) organize edildi ve basın bunların yayılması için çabaladı ve dikkat etti. Örneğin, tıp ve eğitim gibi rayına oturmuş sistemlerin insanlara kaliteli hizmet vermesi, yeni kültürün ruhunda eğitim sağlaması gibi önemli meseleler basının temel vazifesi olarak öne çıkmaktaydı. Basın tüm halkın, toplum fikrinin tribünü olmuştur. Bu yüzden parti basının gelişmesini sağlayarak onun

çalışma yönünü belirtiyor ve siyaset, ekonomi ve kültür açısından görevini netleştiriyordu. Kırgızistan'da 1962 yılından başlayarak Kırgız SSCB yazarlar birliği ve kültür bakanlığının organı olan "Kırgızstan madaniyatı" adlı haftalık gazete çıkmaya başladı. Bu gazetenin Kırgız milli edebiyatı ve kültürünün gelişmesine büyük katkıda bulunduğunu belirtmek gerekir. Kırgızistan'da en popüler, sayılan ve sevilen gazete olması basının bir başarısıydı (Asanova, 2002: 48).

1959 yılının Mayıs ayında "Sovetskaya peçat" (Sovyet basını) dergisi, Haziran ayında "İzvestiya" gazetesi işleriyle ilgili merkezi komite karar almıştır. Kararda "Sovetskaya peçat" dergisinin esas vazifesi olarak Lenin'in parti ve kitle prensiplerini gerçekleştirme, SSCB'nin yedi yıllık planını hayata geçirmede emekçileri organize etme vs. belirlenmiştir. "İzvestiya" gazetesinin ise siyasi, ekonomik, ideolojik, ahlak ve etik gibi aktüel problemleri zamana uygun işlemesi gerektiğini vurguladı. Bu kararlara bakılırsa basının totaliter, ideolojik rolünün bir hayli büyük olduğu göze çarpmaktadır (Halilov, 2002: 44).

1974'de "Veçerniy Frunze" (Frunze Akşamı) gazetesi, 1977'de çocuklar için "Bayçeçekey" (Kardelen) dergisi çıkmaya başladı. Frunze* şehrinde bunlardan başka "Literaturniy Kırgızstan" (Kırgızistan edebiyatı), "İlimdin cana tehnikanın cangılıktarı" (ilim ve teknik yenilikleri), "Kırgızstan propagandisti" (Kırgızistan Propagandacısı), "Russkiy yazık i literatura v kirgizskoy şkole" (Kırgız okulunda Rus dili ve edebiyatı), "Ekran", "El Agartuu" (Halkı aydınlatma) dergileri çıkmıştır (Toktogonov, 1972: 25).

1985 yılında Frunze'de 14 gazete; 8 tanesi ülke genelinde, 1 tanesi Frunze şehrinde, çok baskılı 5 gazete, onun içinde "Politehnik" (Teknik-Frunze Teknik Üniversitesi 1967'de); "Sovetskiy Vrač" (Sovyet doktoru-Kırgız Devlet Tıp Enstitüsü) 1956 yılında; "Put k Znamyam" (Bayrağa Yolculuk- Kırgız Devlet Üniversitesi) 1954 yılında çıkmaktaydı. Gazetelerin toplam baskısı 150.5 sayı ve yıllık 7.3 mln idi. Bunların dışında reklam ve

* Bugünkü Bişkek şehrinin Sovyet dönemindeki adı

enformasyon bültenleri çıkıyordu. Kırgızistan'da yeni bölgelerin oluşmasından dolayı 1971 yılının Ocak ayından itibaren "Isık-Köl pravdası" (Isık Göl gerçeği), "İssık-Kulskaya pravda", "Narın pravdası", Talas bölgesinin meydana gelmesiyle Kırgız dilinde "Lenin Tuusu" (Lenin bayrağı), Rus dilinde "Leninskoe znamya" (Lenin bayrağı) gazeteleri çıktı ve bölge gazetelerinin sayısı sekize ulaşmıştır. Bölge gazeteleri halkın milli içeriğine bakarak Rusça, Kırgızca ve Özbek dillerinde çıkıyordu. Bir diğer gazete de Dungan dilinde "Şiedu çi" (Ekim bayrağı) idi (Toktogonov, 1972: 25-26).

Cumhuriyetin ilk gazetelerinden biri olan "Sovetskaya Kirgiziya"nın on bininci sayısının çıkışı nedeni ile 1961'de gazete nişana layık görülmüştür. Bu olaydan dolayı Kırgızistan'da basın gelişmişliği gözler önüne serilmiştir. Mesela 1925 yılında cumhuriyette sadece 2 gazete çıkıyorsa, 1981 yılında 109 gazete çıkıyordu. 8 cumhuriyet, 8 bölge, 1 şehir, 52 reyon, 40 çok baskılı gazete, 32 dergi faaliyette idi. Basın sadece sayıca değil aynı zamanda kalite açısından da gelişmekteydi. Artık gazetelerin konuları ve bölümleri zengin, ilginç, ele alınan problemler aktüel olmaya başlamıştır (Halilov, 2002: 48).

1966'da komünist partisinin XXIII. kurultayı gerçekleşmiş ve kurultay basın, televizyon ve radyoyu daha da geliştirmeyi hedef olarak belirlemiştir. Alınan karara göre, gazetelerin baskısının %40 kadar çoğaltılması gerekmektedir. Özellikle 1982'den sonra Orta Asya Cumhuriyetlerinin gazetecileri arasında bağlantı kurulmuştur. Kazakistan'da "Sovetik Kazakistan", Özbekistan'da "Sovet Uzbekistoni", Tacikistan'da "Todicikistoni Soveti", Türkmenistan'da "Sovet Turkmenstani" gazetelerinin editörlükleri yenilenme ve gelişmede sıkı bağlantı içinde çalıştılar (Mokrinin, 2000: 15).

1975-1985 yılları arasında Kırgızistan, SSCB'nin bir soyuz cumhuriyeti olarak yaşanan sosyal, siyasi ve ekonomi değişimlerin etkisindeydi. SSCB'de kabul edilen direktif, karar ve çağrılar gibi resmi materyaller basında büyük yer kapsamaktaydı. Komünist partisinin kurultayları, alınan kararlara ayrıca önem verilmekte birlikte toplumdaki yenilikler tek taraflı, yani genel olarak iki yönde pozitif ve negatif materyaller yayınlanmaktaydı. Pozitif karakterdeki

bilgiler ülke içindeki gelişmeler, komünist ideolojisinin başarıları ve yayılması, örneklerle verilmekteydi. Negatif dediklerimiz dış ülkelerde sosyalizmin ideolojisine uymayan olaylar, haberler ve SSCB'nin dış siyasetinin eksiklerini ele alan, eleştiren yazılardı (Mokrinin, 2000: 15).

Genel olarak basının bu yıllarda ele aldığı, işlediği konular: Haberler, olaylar, belli günler, bazı önemli toplantılar, planlar, kararlar ve onların sonucu idi. Örnek verirsek; 12 Nisan 1961'de Y.Gagarin'in aya uçuşu, komünist partisinin XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI kurultayları, toplantıları, Lenin'in 100. doğum yılı, Kırgız Cumhuriyetinin 50. yılı, SSCB'nin yeni Anayasasını tartışma (1977), SSCB'nin 60 yılı, SSCB yüksek kurul seçimi gibi sosyal ve siyasi olaylardı. Basın bunları halka yansıtmakta büyük emek vermiştir. Tarihin her döneminde basın o döneme, o topluma çalışmaktaydı. Totaliter dönemde basın o zamana uygun ideolojik araç olarak kullanılmıştır. SSCB'nin stratejisi bunları gerektirmekteydi. Ancak diğer taraftan basın halkın sesi rolünü gerçekleştirirken, en ücra köşelere kadar uzanıyor, halkın tüm katmanlarına hitap ediyor ve emekçilerin o dönemde ülkede yapılan değişimleri anlamalarına yardımcı oluyordu (Asanova, 2002: 48)

C. BAĞIMSIZLIK SONRASI BASIN TARİHİ

1. Milli Basının İlerlemesi ve Genel Durumu

Toplumdaki perestroyka süreci zıt, geniş ve çok açılı idi. 1985 yılının Nisan ayındaki toplantıda iktidar tarafından sosyal kuruluşu tamamen değiştirmeye yönelik yapılan hareket, planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçme ve bunun neticesinde ortaya çıkan kapitalizm toplumdaki akımı ani bir şekilde değiştirmiştir. Bu da komünist partisinin ideolojisini zayıflattı. Eskiden kolektif işini değerlendirmede esas ölçüt materyalin tesirli oluşu, gazetelerin sayısının artması ile ilgiliydi. Cumhuriyetin iki gazetesi "Sovettik Kırgızistan" ve "Sovetskaya Kırgiziya"da yayınlanan materyallerin tesirliliği ile ilgili olarak editörlüğün raporları merkezi komitenin bürosunda incelenmiş ve çareler aranmıştır (Cunuşaliyev, 2001: 226).

Bu dönemde Kırgızistan'da reyon ve bölge gazetelerini ekleyince 128 farklı isimde gazete ve dergi çıkmakta ve yıllık tirajı 264 milyonu bulmaktaydı. Perestroyka döneminde katı baskı olmadığı için farklı ve çeşitli bakışlara izin verildi ve siyasi yasak kaldırılmıştır. Perestroykanın amacı ikinci plana itildi ve ekonomi, milli, siyasi çıkar gibi meseleler ön plana çıktı. Kırgızistan'da milli anlaşmazlık "Oş olayından" sonra, demokrasi yönünü seçen bilim adamı A.Akayev'in iktidara gelmesiyle ülkenin temel siyasi politikası netleşmiştir. Basının yukarıda saydığımız türleri ile birlikte siyasi yönleri de değişti. Basın sadece sayıca değil kalite açısından da yükseldi. Bir sürü gazete gerçek toplumun fikrini yaratıp popülerliğe ulaşmıştır (Cunuşaliyev, 2001: 226).

Basın Kırgızistan'da komünist partisinin otoritesini, saygısını düşürdü ve yıpranmasında büyük etki göstermiştir. Özellikle 1991 Ağustos'undan sonraki siyasi gelişmeler, Kırgızistan'da basının gelişmesine yol açmıştır. 1991 Ağustos darbesine kadar SSCB'de basının sahibi devlet ve komünist partisi idi. Gazetelerin kendi paraları olmadığı için işler devletin yardımı ile gerçekleştirilmekteydi. Bu dönemde bağımsız basın oluşarak kendi haklarını iktidar koridorlarında iyi savundu ve yardım, bina, indirim gibi kolaylıkları elde etmiştir. 1991'de enflasyon nedeniyle paranın değerinin düşmesiyle devlet basınının maddi dayanağı zayıfladı ve komünist ideolojisinin destekçisi olan gazete ve dergiler ekonomik gücünü kaybetmiştir. Devletin desteğinde olan bazı gazeteler "Asaba" (Bayrak), "Kırgız Tuusu" (Kırgız Bayrağı), "Slovo Kırgızstana" (Kırgızistan Sözü) bu krizden kurtuldu. Fakat diğer gazete ve dergiler krizden çıkamadı (Tümönbayev, 2002: 56).

1992–1993 yılları, gazetelerin sayısı azalsa da Kırgızistan basınında dönüm noktası olmuştur. Bu yıllarda basının yapısında önemli değişiklikler olmaktaydı. Yeni televizyonlar, yeni gazeteler bu dönemde hayata geçmiştir. Basın eski komünist görüşteki meclisi dağıtma, yeni meclisi tekrar seçme, toplumun fikir ve görüşünü değiştirme ve muhalefete baskı yapmada etkili olmuştur (Tümönbayev, 2002: 55-65).

Dünyanın tecrübesinin gösterdiği gibi geçiş döneminde siyasi iktidar faktörü genellikle yaşam ve hayatın temel gelişme yönünü belirlemektedir. Kırgızistan basınının eski Sovyet dönemindeki sistem ve rejim ile sıkı bağlantısı basının aldığı yönü net ve açık gösteriyordu. Sovyet sonrası döneminde ise, grup ve boy çıkarların çatışmasından dolayı basının böyle olaylara alet edildiği görülmeye başlanmıştır. 90'lı yılların ikinci yarısında Rus basını, Kırgızistan'ın gazete pazarında tamamen yok oldu desek yeridir. Bişkek'te şimdiye kadar "Komsomolskaya pravda" (Komsomol gerçeği) ile "Argumentı i Faktı" (Argümanlar ve Kanıtlar) gazeteleri popüler olmalarına rağmen bölge ve reyon merkezlerine gönderilmemektedir. Böylelikle yıllarca 'merkezi basını okumaya' alışan halk yavaş yavaş vazgeçmeye başladı. Rus basına yönelik ilginin azalması ekonomik sebeplerden ziyade, Rusya basınının Kırgızlarla ilgili hiçbir konuya yer vermemesinden kaynaklanmaktadır (İbrayeva, 2002: 43).

Kırgızistan'da "Manas" destanının 1000. yılına ait kutlamalarını gerçekleştirmek, milli düşünce ve fikir, bağımsızlık fikrini yüksek tutma, bununla beraber cumhurbaşkanlığı seçimindeki yarış siyasi çıkarların isteklerini geliştirip büyük paraların yolunu açmıştır. 1994 yılı, Kırgızistan'daki basının gelişmesinde dikkat çekici bir yıl olmuştur. Finans alanındaki gelişme ve geride kalma bağımsız basının güç kazanma, ayağa kalkma, durumunu sağlamlaştırmasına etken olmuştur (Cunuşaliyev, 2001: 226).

Toplumun her bir ferdinin düşüncelerini basın vasıtası ile çekinmeden söylemeye hakkı olsa da, konuşma ve fikir bağımsızlığı Kırgızistan'da daha yeni gelişmektedir. Birbirine zıt iki yön; basındaki demokrasi hayali ve ona karşı iktidarın tesiri güçlenmektedir. Kırgızistan'daki siyasi ve ekonomik durum böylelikle iki yöndeki yayını oluşturmaktadır. Birincisi, iktidarın, hükümetin sözünü söyleyen gazeteler; ikincisi hükümete bağlı olmayan, her çeşit bağımsız yayınlardır (İbrayeva, 2002: 43).

Demokratik ülkeyi kurmaya yönelen Kırgızistan için iktidara yaslanan yayınların geleceğinin olmadığını yaşananlar göstermiştir. Çünkü giderleri

bütçeden karşılanan ve serbest olmayan basın kimseye yararı yoktur. Hükümete bağlı olmayan serbest basın gün gittikçe çoğaldı. İleriye daha geniş açıdan bakarsak bilgi alanında söz sahibi olacak toplum olduğunu görebiliriz. Serbest basın halkın istek ve taleplerini korumakla birlikte, iktidarın sözünü söylemekten uzakta duruyor. Kolaylık ve desteğe rağmen hükümet gazetelerinin baskı sayısı hızla düşüyor, serbest gazetelerin okuyucuları gün geçtikçe çoğalıyordu (İbrayeva, 2002: 44).

Demokrasinin zaferi her türlü tipte yayınların meydana gelmesidir. Eskiden tüm kitle iletişim araçları sadece hükümetin organı olup, sadece belli bir ideolojinin siyasetini yürütüp sadece yaz dediklerini yazmaya mahkum iken; 1998 yılında 20'ye yakın parti, 15 kitlesel hareket, 30 mesleki ve 18 sanatsal birlik, bir sürü kültür, eğitim, hem şehri, kadın, gençlik birlikleri, birimleri ve müesseseleri toplum hayatına girmiştir (Tümönbayev, 2002: 58).

2. Milli Basının Türü

Son on yıl içerisinde çeşitli ortamlarda faaliyet gösteren gazeteler, tüm sosyal ve siyasi ortamı kapsayan yayınlardan oluşmuştur. Bunlar ülkenin toplum ve siyasi yaşamına aktif katılarak halka zamanında ve hızlı malumat veren “*Kırgız Tuusu*”, “*Asaba*”, “*Erkin-Too*”, “*Slovo Kırgızstana*”, “*Kırgız Ruhu*”, “*Veçerniy Bişkek*” gibi yayınlardır. Bunlar genellikle ülkenin ekonomisine, siyasetine değinerek, bu alandaki gelişmeleri yayarak, problemlerin çözümüne aktif katılmaktadırlar. Ülkenin ekonomik ve siyasi hayatıyla ilgili toplumun fikrini oluşturmada, siyasi adımları atmada bu yayınların tesiri büyüktür. Bununla birlikte toplumun sosyal katmanına karışarak gündelik hayatı, oradaki ters tarafları yansıtma ile uğraşan “*Aalam*” (Alem), “*Arman*” (Üzüntü), “*Tagdır*” (Kader), “*El tamırı*” (Halk damarı), “*Atacurt*” (Ata yurt), “*Ak Bata*” (Ak dua), “*Manas urpaktarı*” (Manas nesilleri) gibi gazeteler de vardır. Bu gazeteler halkın sosyal yaşamını yansıtmakla birlikte, halkla ilgili analitik fikir yürütmeyi ve hayata farklı bakmayı başarmışlardır (SMİ segodnya i zavtra, 2001: 8).

Bunun dışında değişik branşlarda yayınlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, cumhuriyetin kültür hayatını yansıtan, halka medeniyeti anlatmada, oradaki yenilikleri vermeyi amaçlayan gazeteler “*Obon*” (Melodi), “*Külkü*” (Gülmek), “*Kerbež*” (Kerbež- Kırgız melodisindeki bir terim) “*Kırgız karavan*” (Kırgız kervanı) vs çıkmaya başlamıştır (Tümönbayev, 2002: 60).

Toplumsal kuralları propaganda yapan, yasa dışı iş ve hareketleri eleştiren gazeteler ortaya çıkmıştır. Onlar “*Delo No*” (Dosya No), “*Kılmiş cana caza*” (Suç ve ceza), “*Prestuplenie i nakazanie*” (Suç ve ceza), “*Betmebet*” (Yüz yüze), “*Jungli zakonov*” (Kanunların cengelleri), “*Kriminal*” (Cinayet), “*Kriminaldik sensatsiya*” (Cinayet sansasyonu) vs. Bu gazetelerde toplumdaki suç olayları, kanuna karşı gelmeler, yasayı çiğneyenler, hukuku koruma, yargı organlarının doğru ve ters hareketleri, beklenilmeyen felaket, kazalar, savaş teması ve başka meseleler yayınlanmaktadır. Bu yayınlar okurlarını arttırmak için olayları çok hızlı takip etme yarışındadırlar (Tümönbayev, 2002: 60).

İnsanın akılla ve bilimle açıklayamadığı alemdeki değişimler, galaksi, uzay konuları, sihir, astroloji, parapsikoloji düşünceleri, keramet güçleri gibi konuları kendilerine malzeme yaparak yansıtmaya çalışan gazeteler “*Aalam*”, “*Sırduu düynö*”, “*Zagadoçnıy mir*”, “*Magiya*” vs ortaya çıktı ve hemen kendi okurlarını buldu. Bunlar genellikle 70 yıldır bilim tarafından kabul edilmeyip gelen kuruluşları beyan ettiği için okurları geniş oldu (SMİ segodnya i zavtra, 2001: 8).

Bunlarla birlikte her zaman yasaklanıp gelen erotik konular da açığa çıkarıldı ve tıp-erotik temalı gazeteler de gün ışığına çıkmıştır. Bunlar: “*Payşamba*”, “*Süyüü*” (Sevgi), “*Periştem*”, “*Kız-Cigit*” (Kız-Yiğit), “*Mahabat maydanı*” (Aşk meydanı), “*İntim*” (Mahrem). Bu yayınlar devlet ve dinin yasakladığı erotik meseleleri eski sınırlardan geçerek kendi okurlarını bulmaya çabalamıştır. Bu görüşteki gazetelere karşı çıkan ve yok etmek çabasıyla yeni yayınlar gelişmiştir. Örneğin, dini tam ve net anlatmak amacıyla “*İslam madaniyatı*” (İslam medeniyeti), “*Koom cana üy-bülö*”

(Toplum ve aile), “*Şariyat*” (Şeriat), “*Senin colung*” (Senin yolun), “*Ümüt nuru*” (Umut nuru), “*Küzötçü munara*” (Bekçi minare) gibi yayınlar dini halka anlatarak, açık propaganda işine başladılar (SMİ segodnya i zavtra, 2001: 8).

Kırgızistan’da kadınlara ait meseleler de ortaya konulmuştur. Kadın konusunda her çeşit dergi ve gazeteler çıkmaya başladı. Onlar “*Asılzat*” (Asilzade), “*Censkoe delo*” (Kadın dosyası) “*Ayalzat*” (Kadınlar), “*Kızdın sırrı*” (Kızın sırrı), “*Tunuk*” (Berrak). Bu yayınlarda kadınların sıfatları, ana ile kızın, gelin ile kaynananın ilişkileri, gelenek ve görenek, sağlık, güzellik, moda, giyim ve kuşamla ilgili konular genişçe aydınlatılmaktadır. Bir de her türlü müessese, parti gazeteleri çıkmaya başladı. Bişkek tamir kurumunun “*Bipost*” gazetesi, “Uçkun” şirketinin “*Rif*” gazetesi, Kırgızistan komünist partisinin “*Pravda Kırgızstana*” (Kırgızistan gerçeği), Kırgızistan demokrasi hareketinin “*Maydan*” (Meydan), “*Akbata*” (Ak dua) gazeteleri, Absolyut ajansının “*Absolyut-Ekspress*” gazetesi, Kırgız Televizyon ve Radyosunun “*KTR-Obo*” ve “Piramida” televizyonunun “*Piramida Plyus*” gazeteleri vs. “*Ay-Danek*” ve “*Piramidka*” (Piramitcik) gazeteleri ise çocuklara yönelik yayın yapmaktadır (Tümönbayev, 2005: 60).

Kırgız basını konu açısından ele alındığında genel hatlarıyla yukarıdaki bilgiler verilebilir. Eğer basına yön tarafından bakacak olursak; o zaman toplum ve siyaset ile toplum ve kültür diye ek sınıflamaya gidebiliriz. Sırf siyasi açıdan bakacak olursak, hükümet politikasını destekleyen ve muhalif görüşteki serbest yayınlar olarak karşımıza farklı yapılar çıkmakta. Hükümet gazetelerine “*Kırgız Tuusu*”, “*Erkin Too*”, “*Slovo Kırgızstana*”, “*Naşa Gazeta*”, “*Kut bilim*”, “*KTR-Obo*”, “*Kırgız madaniyatı*” ve bölge, reyon gazeteleri girmekte. Bu yayınlar siyasi ve kültür gazetesi olarak toplum hayatının tüm yönlerini yansıtip, hükümetin her iş ve hareketini halka ulaştırarak propaganda yapmaktadır (Sıdikova, 2001: 9).

Hükümetin politikasını sadece hükümet gazeteleri değil aynı zamanda siyasi açıdan tarafsız bazı gazeteler de desteklemektedir. Muhalefet gazeteleri ise hükümetin ve cumhurbaşkanının politikasını eleştirip doğru,

yanlış ve zayıf taraflarını göstererek hükümetin pozisyonunu değiştirmeye çabalamaktadırlar. Bir de muhalefet partileri, muhalif milletvekilleri ile politikacıların fikirlerini destekleyip kendi sayfalarında onlara geniş yer açmaktadırlar. Fakat bağımsız basında hükümet yayınlarına nazaran objektifliğe daha fazla dikkat edilmektedir. Hükümetin gizlediği konuları, eksiklikleri açarak objektif fikirleri ortaya atmaktadırlar. Muhalefet gazetelerinin en bilinenleri “*Asaba*” ve “*Respublika*”dır. Bazı branş gazeteleri ise politikaya karışmıyor. Fakat toplum ve yasa gazeteleri “*Delo No*” ile “*Jungli zakonov*” siyasete karışmış durumdadırlar (İbrayeva, 2002: 43).

Pazar şartlarında gazetelerin birinci meselesi finans konusudur. Bu yüzden gazeteler, kazanç kaynağı olan reklamlara ayrıca dikkat etmektedirler. Ticaret yönünde birkaç gazete yayın yapmaktadır. Onlar “*Veçerniy Bişkek*” (Bişkek akşamı), “*Rif*”, “*Absolyut-Ekspress*”, “*Allo, reklama*” (Alo reklam), “*Kupi-proday*” (Satın al-sat), “*Çto ugodno?*” (Ne istersiniz, “*Rek-Taym*” vs. Bunlar reklam verenleri kendilerine çekmek için çeşitli dallardaki ilginç ve sansasyonel materyalleri, kanıtları, uzmanların görüşlerini vermektedirler. “*KTR-Obo*”, “*Efir*”, “*Piramida Plyus*” gazeteleri ise televizyon programlarını yayınlayıp anons yapmaktadır (Tümönbayev, 2002: 57).

Bağımsızlık döneminde bir başka deyimle Sovyet sonrası geçiş döneminde yukarda saydığımız basın türleri oluşmuştur. Fakat bazı gazeteler para sıkıntısına dayanamayıp kapanmaya mecbur kalmıştır. Bunların yerlerini başka gazeteler almaktadır. Sayı açısından çoğalmanın basındaki kaliteyi nasıl etkilediğine gelince; bağımsızlıktan sonra ilk sırada yasaklanan konulara ilgi arttı. Tarihteki, edebiyattaki, ekonomideki, kültürdeki kapalı konulara değinilmesi ile çok fikirliliğe yol açılmıştır. Eskiden konu anlatılırken klasik tarz kullanılıyor iken, şimdi onun yerine yeni tarzlar oluşturdu. Eski sınırlamaları aştılar. Olayın beyan ve tasviri genişletilip sonuna doğru problem ele alınmaya başlandı. Bir de gazetelerin dil ve kelime hazinesinde değişimler oluştu. Gazete metinleri eskisi gibi normlara uygun dilde yazılmıyordu. Konuşma dilinin stili geniş bir şekilde kullanılmaya başlandı (İbrayeva, 2002: 45).

Demokrasiyle özdeşleştirilen bu dönem gazeteciliğinde, değişimler ile beraber eksiklikler de yer almaktadır. Kanıtlar iyice araştırılmadan yayınlanıyor ve çoğu zaman kulaktan dolma haberlere yer veriliyor. Böylelikle gazeteciliğin en büyük kaybı da eski etkisini kaybetmesi oldu. Basının çoğalması aynı dalda birkaç gazetenin olması, gazetecilerin yorulmadan araştırma ve çalışmasını güçleştirdi. Gazeteler çoğalıp aynı konunun çeşitli delillerle verilmesi okurların objektif, doğru bilgi almasına engel olmaktadır (İbrayeva, 2002: 45).

Son zamanlarda Kırgızistan'da demokrasiye aykırı görünüşler medyada yer bulmakta ve bu durum toplumu rahatsız etmektedir. Mesela, "*Respublika*" gazetesi birkaç kez mahkemelik oldu, "*Delo No*" gazetesine baskı uygulandı, "*Veçerniy Bişkek*"'ın muhabirleri işten ayrıldı ve "*Asaba*" gazetesi kapatılmıştır. Serbest basına böyle bir yaklaşım sadece Kırgızistan'da değil, dış dünyada da homurdanmaları getirdi. Demokratik bir toplumda serbest basının bazı güçlerin çıkarlarına çalışması tepkileri üzerine çekmekteydi. Zaman geçtikçe Kırgız gazeteciliği dünya standartları yönünde yol almaya başlamıştır (SMİ segodnya i zavtra, 2001: 8-10).

Kırgız Adalet Bakanlığının resmi verilerine göre 1992 yılından 2001 yılına kadar ülkede 398 kitle iletişim aracı kaydedilirken; bunun 255'i gazete, 69'u dergi, 25'i televizyon ve 19'u radyo istasyonu idi. Kırgızistan'ın halkı televizyona çok dikkat etmekle birlikte, gazete ve dergiler eskisi gibi halka bilgi sağlamaya devam etmektedir. Demokrasi basının gelişmesi için önemli bir şart oluşturdu. Demokrasi, glasnost (açık olma) gibi bir eski Sovyet ülkesi olan Kırgızistan'ın henüz tanıştığı kavramlar, gazeteciliğin toplum önünde sorumluluğunu arttırdı (İsayeva, 2002: 64).

Bağımsız Kırgızistan'da, incelediğimiz dönemden bugüne demokraside ciddi bir yol alındı. Fakat basını geliştirme ve ilerletme görevi hep aktüalitesini korumaya devam etmektedir. Basında, çalışmanın şekli ve metodu değişiyor, ama esas amacı her açıdan gelişmiş insanı yetiştirme,

yeni bağımsız demokratik toplumu kurma olarak kalacaktır (İsayeva, 2002: 64).

IV. BASININ FONKSİYONLARI VE BASIN ÜZERİNE TEORİK YAKLAŞIMLAR

A. BASININ FONKSİYONLARI

1. Haber ve Bilgilendirme

Kitle iletişim araçlarının en güçlü ürünleri, taşıdıkları en önemli ileti haberdur. Basının asıl fonksiyonu topluma haber ve bilgi sunmaktır. Basının haber ve bilgi sunarken haberlerin toplanmasından, yazılıp yayınlanmasına kadar olan evrede objektiflik ilkelerini göz ardı etmemesi gerekir. Objektif gibi görünen basın organları bile okuyucularına gerçek olmayan haber ve bilgileri sunabilmekte ve böylece yanlış bilgilerin doğru olduğu hususunda okuyucularını inandırmaya çalışmaktadır. Bu sebeple de hangi bilgilerin gerçek, hangi bilgilerin gerçek dışı olduğunu anlamak güçleşmektedir (Tutar ve Yılmaz, 2005: 214-215).

Basın, demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biridir. Basın organlarının yayın politikasının siyasal görüşleri yansıtması, toplumdaki etki merkezleriyle de kanaat oluşumu için etkileşimde bulunması, basının güvenilirliğini ortadan kaldırır. Bugün için önemli bir haber ve bilgi kaynağı olan basın organları bir yerde neyin önemli, neyin önemsiz olduğunu tespit etmekte, olayı bireyin gündemine sokmakta ve böylece olayları sunuş ve yorumlayıp biçimleriyle de bireylerin kanaatlerine yön verebilmektedir. Rollerinin önemi, onların sorumluluklarının farkında olmalarını gerekli kılmaktadır (Tutar ve Yılmaz, 2005: 215) .

2. Eğitim ve Eğlence

Kitle iletişim araçlarının fonksiyonlarından bir diğeri de, eğitime ve eğlendirmedir. Kitle iletişim araçları, bir takım olgular arasında bağlantılar kurarak, toplumu siyasi, ekonomik, bilimsel, kültürel ve benzeri konularda bilgilendirmekle sorumludur. Basın haber ve bilgi sunarken, bireylerin

toplumsallaşma sürecine ve dolayısıyla eğitimine önemli ölçüde katkı sağlamaktadır (Tutar ve Yılmaz, 2005: 216).

Kitle iletişim araçları, bireylerin boş zamanlarını en iyi şekilde değerlendirebilmesi için onlara çeşitli alternatif sunar. Gazete ve dergilerdeki bulmaca, yazı, fotoğraf ve çeşitli dolgu malzemeleriyle, televizyonlardaki müzik programları bunlardan bazılarıdır. Bu tür malzemeler, günlük hayatın sorunlarından kurtulmak ve boş zamanları doldurma işlevi görmektedir (Tutar ve Yılmaz, 2005: 216).

3. Kamuoyu Oluşturma

Basının kamuoyunu oluşturma fonksiyonu, basına bazı sorumluluklar yüklemektedir. Basın organlarının görev ya da amacı toplumda belirli bir kesimin görüş, düşünce, kanaatlerini kamuoyuna empoze etmek ve dolayısıyla kamuoyunu bu doğrultuda yönlendirmek değil, toplumu bilgilendirerek kamuoyunun serbestçe oluşmasına katkı sağlamak olmalıdır. Basın organlarının genel yayın politikaları olsa da, basın organlarının asli görevi yorum yapmak değil, haber ve bilgi vermek olduğundan, toplumdaki düşünce, kanaat ve gelişmeleri basın organlarının haber olarak duyurması, bunu yaparken de yansız davranması gerekmektedir (Tutar ve Yılmaz, 2005:218).

“Bir hükümetin temsilcisi olduğu modern bir toplumda, basın kamuoyunun oluşmasında önemli bir unsurdur ve kamuoyu verilen karar demektir, hükümet demektir ve hükümetin siyasi karakteri demektir. Gazeteci, grup dışındakiler, kamu, grup içindekiler ve ulus siyasetinin gerçek belirleyicileri olan halk arasında bir aracı veya bir tercümandır” (Pfaff, 1986: 21).

4. Sosyalizasyon

İletişim her tür, bilgi, düşünce, inanç ve değerlerin paylaşımını sağlayan bireysel ve toplumsal etkileşim aracıdır. İletişim kişisel, yerel, ulusal ve uluslar arası alanda meydana gelen olayları anlayacak bilgiler sunar. İletişim aynı zamanda kişilerin içinde yaşadıkları toplumun etkin bir üyesi

olabilmeleri için, toplumsal davranış kodlarının oluşturulmasına ve iletilmesine yardımcı olur. İnsanın sosyal bir varlık olarak içinde bulunduğu düzleme göre rolünü oynamasına yardım eder. Bu iletişimin sosyalizasyon fonksiyonudur (Tutar ve Yılmaz, 2005: 214).

Kitle iletişim araçlarının temel işlevlerinden biri bireyin sosyalleşme sürecine katkı sağlamaktır. Konuşması ve düşünmesiyle diğer tüm canlılardan ayrılan insanoğlunun sosyal hayatını sürdürebilmesi için, çevresinde olan bitenlerden haberdar olması gerekmektedir. Bireyin izlediği, dinlediği veya okuduğu bir haberi diğer bireylere aktarmasının ve onlarla tartışma ortamına girmesinin her şeyden önce bireylerin ilişki kurmalarına ve dolayısıyla sosyalleşme süreçlerine olumlu katkı sağladığı söylenebilir (Işık, 2005: 76-77).

B. HABER ve HABER DEĞERİ TEORİSİ

Gazetenin, bütün modern kitle iletişim araçlarının asıl modeli olduğu kadar ilk modeli de olup olmadığı tartışılır ve her durumunda kesin olan, gazetenin ve onu örnek alarak yapılandırılan radyo ve televizyonun ana içeriklerinin “haber” olduğudur. Haber sağduyusu kutsanmış bir ilim ve haber adamını diğerlerinden ayıran gizli yetenektir (Mc Quail, 1994: 212).

“Haberi bir tür olarak değil, bir söylem olarak ele almakta, haberin söyleminin toplumda var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak gören” yaklaşımlar da bulunmaktadır (Tokgöz, 2003: 183).

Haberin genel tanımlamasına başkaları da katkıda bulunmuştur. Bunlardan biri olan Warren Breed haberi; “satılabilir”, “yüzeysel”, “basit”, “nesnel”, “faaliyet merkezli”, “ilginç”, “yapay”, “açıkgöz” kelimeleriyle tanımlamıştır. Hall’a göre haberin görünür olmasının üç temel kuralı: (1) Bir olayla bağlantılı olması, (2) taze olması, (3) habere değeri ya da önemli bir şeye ya da kişiye bağlantılı olmasıdır. Hall’un görüşündeki dikkate değer bir nokta da, haberciler tarafından habere değer olarak tanımlanan ve halk tarafından da böyle kabul edilen umuma ait bilginin, zaman içerisinde

yaratılmasından sorumlu olanın haberin kendisi olduğudur (Mc Quail, 1994: 214-215).

Roscho'nun, haberi tanımlama yönünden en önemli katkısı, haberi, diğer gazetecilik ürünlerinden ayıran en belirgin ögenin zaman olduğunu önemle vurgulamasıdır. Diğer bir katkısı ise, haberi oluşturan toplumsal olguların süreç olarak kavranması gerektiğine işaret etmesidir. *Roscho şöyle demektedir: "Zaman ögesi, haberi belirlemekle birlikte, bazı güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Habere konu olan olaylar ve içinde yer alan olgular bir anda ortaya çıkmamakta ve kaybolmamaktadır. Toplumsal olgular zaman içinde evrimleşmekte, bir anlık gibi görünmelerine karşın uzun bir geçmişleri bulunmaktadır"* (Tokgöz, 2003: 194).

Haber değeri unsurları aynı zamanda dünya, evren, toplum ve insanla ilgili duygu, düşünce, inanç ve değerler toplamını yani ideoloji de ihtiva etmektedir. Çünkü, haber muhtevaları kitle iletişim araçlarının entegre oldukları sosyal, siyasi, iktisadi, kültürel ve teknolojik sistemlerin bir yansımasıdır. Haber değer görüşünün esas gayesi, kitle iletişim araçlarında haberlerin toplanma, reddedilme, onaylanma, işlenme ve sunuluşunda gazetecilerin kullandıkları mesleki ölçüt, mihenk taşları, araç veya referans noktalarının tahlili olarak kavranmasıdır. Bu görüşe göre bazı haberlerin elenme, ayıklanma, saf dışı bırakılmasını bazılarının onaylanıp işlenerek medyada yayınlanmasını belirleyen temel ölçüt "bir olayın haber değeri ne kadar büyükse, esas itibarıyla medyanın sınırlı dikkati ve seçeneklerin çokluğu karşısında bu haberin medya tarafından algılanma ve yayınlanma şansı o kadar yüksektir" şeklinde ifade edilmektedir (Çebi, 1996: 255-256).

Bu konuyu açıklama arayışlarındaki ilk eserlerden biri, Galtung ve Ruge'un haberin seçimini etkileyen faktörleri teşhis edip aralarındaki bağıntıları ortaya çıkaran çalışmaları olmuştur. Üç asıl faktör vardır: (medya kuruluşunun) kurumsal, sosyo-kültürel faktörler. Kuramsal faktörler çoklukla evrensel ve kaçınılmazdırlar. Bu yüzden haber medyası, büyük (geniş kapsamlı, ana) olayları belli belirsiz olmayan açık olayları, normal üretim

programına uyacak bir zaman dilimi içerisinde meydana gelen olayları tercih ederler (Mc Quail, 1994: 216-217).

Yaşamsal faktörler içinde şunlar bulunmaktadır: Öncelikle okuyucu isteklerine uygun olayların tercih edilmesi, daha önce habere değeri bulunup yayınlanmış olayları devam ettirme isteği, haber olan olaylar arasında bir denge olması isteği vardır. Galtung ve Ruge bu faktörlerden sadece; kuzey Avrupa kültüründen ve özellikle de seçkin kişiler, seçkin uluslar ve olumsuz oluşumların tarafını tutan haber değerlerinden oluşan sosyo kültürel etkileri ayırt ederler. Haber seçiminde yer, zaman ve insan faktörünün önemi göz ardı edilmemelidir. Belirli (kesim) olaylar taze, haber bulma gücü bir yana, haber seçiminde öncelik taşıyan içeriklere sahiptir. Galtung ve Ruge göre, “çağdaş haber kurumlarının aşağıdaki ölçütlere uyan olayların sunumunu muhtemelen tercih etme hakkı vardır. Bunlar; kısa olması, yeterince ilginç ve çarpıcı olması, belirli ve anlaşılır olması, beklenmeyen olması, halkın yakından ilgilendiği kültüre yönelik olması, geçmişteki etkilerini gelecekte yansıtabilme özelliğini zaten taşıyor olması” (Çebi, 1996: 255-256).

Önemli olan diğer bir seçenek daha vardır. Tuchman’a göre, “haberler haber kurumlarınca en az riski taşımali ve sonuç olarak olaylarla ilgili, doğrulanabilir olması ve mümkünse yetkili kaynaklara doğrulatmalıdır” (McGuail, 1994: 178-179).

Haberin değeri çeşitli kriterlerin varlığıyla muhtemelen duyarlı olmaya gerektirir. Bu ölçütlerin seçimi, temelde haber olgusuyla ilgilidir. Bunda ne kadar çok delile sahip olduğumuz ve kritik faktörlerin olup olmadığıdır. Uygulanan bu faktörlerin standardizasyonunun dikkate alınması nesnelliği artıracaktır (McGuail, 1994: 178-179).

C. SOSYAL OLAYLAR ve BASIN

Çağdaş sosyolojinin önemli bir faaliyet alanı da sosyal hareketlerdir. Sosyal hareketler topluma yönelmiş reformcu ve inkılapçı nitelikteki eylem biçimleridir. Bu nedenle sosyal hareketlerin sosyolojisi uyma ve çatışma gibi iki süreci kapsar. Toplum gerçekleri ile fertlerin istekleri arasındaki

denge-sizliklerin sonucu olarak beliren farklılaşmalar sosyal hareketlerin sadece bir yönünü vermektedir (Türkdoğan, 1997: 23).

Sosyal hareketlerin incelenmesi esasta değişen değerler ve normlar kadar; değişen sosyal düzen kültürel değişmeyi de kapsar. Bu anlamda sosyal hareket “insan ilişkilerinde etkileşime biçim verme sürecidir”. Heberle’ye göre, “Sosyal hareketler sosyal düzendeki temel değişimleri kapsar” (Türkdoğan, 1997: 25).

Bazı araştırmacıların kitle olaylar, bazılarının da kolektif dinamikler adını verdikleri sosyal davranış kavramı ideoloji, mit ve şiddet gibi birçok sosyal oluşumları kapsamaktadır. Sosyal hareketleri temellendirirken bir önemli görüş de kolektif davranışların yeri ve önemidir. Kolektif davranış sahasına giren olayları şöyle sıralanmaktadır (Türkdoğan, 1997: 485):

- 1) Panik tepkisi
- 2) Çılgınlık tepkisi
- 3) Düşmanlık tohumunun yayılması
- 4) Sosyal ıslahat hareketleri de olmak üzere çeşitli norm-yönelimli hareketler
- 5) Siyasi ve dini ayaklanmalar, devrimler ve mezhepçilik hareketleri.

Bu bakımdan dört ve beşinci kategoride ele alınan kolektif davranış türleri temelde sosyal hareketlerin açıklanması anlamında kullanılmaktadır.

Basın, kitle eğitimi ve kitle propagandası yoluyla, halka kendi kendilerine gitgide daha az düşünmeyi ve basının sunduğunu gitgide daha çok kabul etmeyi öğretmektedir (Türkdoğan, 1997: 487).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK VE KIRGIZ BASINININ LALE DEVRİMİNİ SUNUMU ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İÇERİK ANALİZİ

I. METODOLOJİ

Kırgızistan'da 27 Şubat parlamento seçimlerine hile karıştırma iddiasıyla muhalefetin tepkisi üzerine 24 Mart 2005'te gerçekleşen Lale Devrimi ikinci bölümün ana konusunu oluşturmaktadır.

Nicel ve nitel içerik analizine dayalı bu araştırmanın tasarımı, zamanın belli bir kesitinde araştırma sorusuyla ilgili verilerin bir kez toplanmasına yönelik olarak yapılmıştır. Araştırma süresi, 24 Mart 2005 tarihlerinde gerçekleşen Lale Devrimi ile bu olayla ilgili haberlerin Türkiye'deki ulusal günlük gazetelerde ve Kırgızistan'daki günlük gazetelerde yoğun olarak gündeme getirildiği ve öne çıkarıldığı Ocak -Temmuz 2005 tarihleri arasında kapsamaktadır. Araştırmanın örneklemine, çoğunlukla siyasal ve ideolojik yelpazenin solunda yer alan *Cumhuriyet*, ulusal gazete *Hürriyet*, *Zaman* gazetesi ve Kırgızistan'da yüksek tirajlı günlük gazeteler *Respublica*, *Kırgız Tuusu* ve *Erkin-Too* gazeteleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemine oluşturan yukarıda bahsettiğimiz gazetelerde yer alan bütün ilgili metinler veri elde etmek ve çözümlemek için kullanılmıştır.

A. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak nitel içerik çözümlemesinin özetleyici çözümleme türü ile birlikte nicel içerik çözümlemesi kullanılmıştır. Nitel içerik çözümlemesi içeriğin örtülü anlamını, yani kaynağın ilettiği mesajların arka planını ve bağlamını; mesajların kodlanmasındaki örtülü niyetleri ve güdülerini araştırmaya yarayan bir araştırma tekniğidir. Nitel içerik analizinin alt tekniklerinden biri olan özetleyici içerik analizinin araştırma birimini oluşturan paragraflar, cümleler, açıklamalar, sözcükler başka sözcüklerle ifade edilmektedir. Bir başka deyişle, özetleyici nitel içerik analizinin ilk aşamasında araştırma sorusu ile ilgisi olmayan paragraflar ve cümleler, aynı anlama gelen ifadeler dikkate alınmaz. Buna, "ilk azaltma"

denmektedir. Analizin ikinci aşamasında, benzer ifadeler bir araya getirilmekte ve özetlenmektedir. Buna da “ikinci azaltma” adı verilmektedir (Çebi, 2002: 2).

B. EVREN ve ÖRNEKLEM

Çalışmanın içerik analizine dayalı kısmını oluşturan bu bölümde Kırgızistan’daki Lale Devriminin Türkiye ile Kırgızistan basınında yansıması ele alınacaktır. Türkiye’nin gazetelerini temsilen *Hürriyet*, *Cumhuriyet* ve *Zaman*, Kırgız gazetelerinden ise başlıca gazetelerden sayılan *Respublica* (Cumhuriyet), *Erkin Too* (Bağımsız Dağlar) ve *Kırgız Tuu’su* (Kırgız Bayrağı) gazetelerinin materyal kaynağı oluşturacağı analiz; örnek alınan gazetelerin Lale Devriminin sunumunu inceleme ve çözümleme amacını taşımaktadır. Çalışmanın temel sorusu, Kırgızistan’da yaşanan Lale Devriminin Türkiye ve Kırgızistan’daki yazılı basında nasıl yansıdığını ortaya çıkarmaktır.

İki ülkenin başlıca gazeteleri olan *Hürriyet*, *Cumhuriyet*, *Zaman*, *Resuplika*, *Kırgız Tuusu* ve *Erkin-Too*’da Lale Devriminin genel olarak Mart 2005 tarihleri içerisinde yer alan metinler incelenmektedir. Çözümlemede haber metinleri, yorumlar ve köşe yazarları yer alacaktır. Bu gazetelerin belirtilen tarihler arasındaki ilk sayfalarında yer alan haberlerin yanı sıra, bu haberlerin iç sayfalarındaki devamları da araştırma kapsamına girecektir.

C. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Kırgızistan’da patlak veren Lale Devrimi sürecinde, sadece 20 Mart olaylarının basına yansımalarını bir haftalık sürelerle incelemek bağlamsal bir kopuşu beraberinde getirebilir. Sürecin tamamını ele alan bir söylem analizi çalışması ise kuşkusuz daha doyurucu, daha isabetli bir çözümlemeyi getirecektir. Ancak böyle çalışma, bu tezin sınırları açısından çok daha iddialıdır.

Ayrıca araştırma materyali olarak *Hürriyet*, *Cumhuriyet*, *Zaman*, *Respublica*, *Kırgız Tuusu* ve *Erkin-Too* gazetelerine diğer gazetelerin de dahil edilmesi söz konusu olabilirdi. Ancak aynı nedenlerle bu da

gerçekleştirilemedi. Tüm bunlara karşın, Kırgızistan'daki Lale Devriminin Türk ve Kırgız basınına yansması, temsili konusunda, örneklemin daraltılması neticesinde ulaşılabilecek en sağlıklı verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Lale Devrimini Mart 2005 tarihi sürecinde Türkiye ile Kırgızistan'ın seçilmiş basın organları üzerinden değerlendirmek, araştırmamızın amaçları açısından en uyumlu yöntemi oluşturmaktadır.

II. BULGULAR VE TARTIŞMA

A. NİCEL ANALİZ BULGULARI: FREKANS ANALİZ SONUÇLARI

1. İncelenen Metinlerin Gazetelere Göre Dağılımı

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
HÜRRİYET	16	8,0	8,0	8,0
CUMHURİYET	24	12,0	12,0	20,0
KIRGIZ TUUSU	48	24,0	24,0	44,0
RESPUBLİKA	44	22,0	22,0	66,0
ZAMAN	39	19,5	19,5	85,5
ERKİN TOO	29	14,5	14,5	100,0
TOPLAM	200	100,0	100,0	

Tablo 1. İncelenen Metinlerin Gazetelere Göre Dağılımı

İncelenen metinlerin gazetelere göre dağılımı incelendiğinde tablo 1'e göre, metinlerin yüzde 8'i *Hürriyet*, yüzde 12'si *Cumhuriyet*, yüzde 24'ü *Kırgız Tuusu*, yüzde 22'si *Respublika*, yüzde 19,5'i *Zaman*, yüzde 14,5'i *Erkin Too*'da yer aldığı görülmektedir. Buna göre en fazla incelenen metnin *Kırgız Tuusu*'da yer aldığı anlaşılmaktadır. Doğal olarak bu gazete Kırgızistan'daki bir iç politik gelişme olan Lale Devrimini daha çok metinlerine yansıtmıştır. Ancak aynı konuya Türk Basın organlarının da önemli ölçüde yer verdiği göze çarpmaktadır.

2. İncelenen Metnin Türüne Göre Dağılımı

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
HABER	168	84,0	84,0	84,0
KÖŞE YAZISI	31	15,5	15,5	99,5
DİZİ YAZI DERİN ANALİZ VB	1	,5	,5	100,0
TOPLAM	200	100,0	100,0	

Tablo 2: İncelenen Metnin Türüne Göre Dağılımı

İncelenen metnin türüne göre dağılımında yüzde 84 oranda haber, yüzde 15,5 oranda köşe yazısı, yüzde 5 oranda dizi yazı derin analiz yer almıştır. İncelenen metinlerin en yüksek oranda haberlerden oluştuğu görülmektedir.

3. Haberin Alındığı Kaynak

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
YURT İÇİ HABER AJANSI	10	5,0	5,0	5,0
YURT DIŞI HABER AJANSI	31	15,5	15,5	20,5
GAZETE KAYNAKLI	148	74,0	74,0	94,5
BAŞKA MEDYA KURULUŞU	11	5,5	5,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Tablo 3: Haberin Alındığı Kaynak

Haberin alındığı kaynak incelendiğinde gazetede yüzde 5'i yurt içi Haber Ajansı, yüzde 15,5'i Yurt Dışı Haber Ajansı, yüzde 74'ü Gazete kaynaklı, yüzde 5,5'i diğer medya kuruluşu gösterilmiştir. Bu incelemede gazetenin kendi kaynağının en çok yer aldığı tespit edilmiştir.

4. İncelenen Metnin Yayınlandığı Ay (2005)

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
OCAK	7	3,5	3,5	3,5
ŞUBAT	3	1,5	1,5	5,0
MART	90	45,0	45,0	50,0
NİSAN	58	29,0	29,0	79,0
MAYIS	10	5,0	5,0	84,0
HAZİRAN	26	13,0	13,0	97,0
TEMMUZ	6	3,0	3,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Tablo 4: İncelenen Metnin Yayınlandığı Ay (2005)

İncelenen metnin gazetelerde yayınlandığı ay dikkate alındığında; yüzde 3,5'i Ocak, yüzde 1,5'i Şubat, yüzde 45'i Mart, yüzde 29'u Nisan, yüzde 5'i Mayıs, yüzde 13'ü Haziran, yüzde 3'ü Temmuz ayında yayınlanmıştır. Lale Devrimi 24 Mart'ta gerçekleştiği için incelenen metinde en çok Mart ayına ağırlık verilmiş olması doğal bir sonuç olarak değerlendirilmiştir.

5. Metinde Fotoğraf Kullanma Sıklığı

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
VAR	117	58,5	58,5	58,5
YOK	83	41,5	41,5	100,0
TOPLAM	200	100,0	100,0	

Tablo 5: Metinde Fotoğraf Kullanma Sıklığı

Metinde fotoğraf kullanma sıklığı incelendiğinde; yüzde 58,5'inde kullanıldığı, yüzde 41,5'inde ise fotoğraf kullanılmadığı tespit edilmektedir. Metinlerde çoğunlukla fotoğrafın kullanıldığı tespit edilmiştir. Gazeteler incelenen metinlerde Lale Devrimiyle ilgili olarak çoğunlukla fotoğraf kullanımını tercih etmiştir. Bu daha çok konunun ayrıntılı açıklanması için dikkate değer bir veri olarak yorumlanmıştır.

6. Fotoğrafta Yer Alan Olay Aktörlerinin Dağılımı

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
FOTO-SİMGE VB YOK	83	41,5	41,5	41,5
ASKAR AKAYEV	15	7,5	7,5	49,0
MUHALİFLER	90	45,0	45,0	94,0
SİMGE SEMBOL VB.	12	6,0	6,0	100,0
TOPLAM	200	100,0	100,0	

Tablo 6: Fotoğrafta Yer Alan Olay Aktörlerinin Dağılımı

Metinde fotoğrafta yer alan olay aktörlerinin dağılımı incelendiğinde; yüzde 41,5'inde foto- simge vb kullanılmadığı, yüzde 7,5'inde Aksar Akayev'in, yüzde 45'inde muhaliflerin, yüzde 6'sında ise diğer simge ve sembollerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

7. Metinde Konunun İlişkilendirildiği Boyut

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
SIYASI	129	64,5	64,5	64,5
EKONOMİK	16	8,0	8,0	72,5
TOPLUMSAL HAREKETLİLİK	45	22,5	22,5	95,0
ULUSLARARASI İLİŞKİLER	10	5,0	5,0	100,0
TOPLAM	200	100,0	100,0	

Tablo 7: Metinde Konunun İlişkilendirildiği Boyut

Metinde olayın ilişkilendirildiği boyut incelendiğinde yüzde 64,5 oranında siyasi, yüzde 8 oranında ekonomik, yüzde 22,5 oranında toplumsal hareketlilik, yüzde 5 oranında uluslararası ilişkiler yer almıştır. Bu incelemede en çok siyasi boyutun yer aldığı tespit edilmiştir. Devrimin de siyasi durumdan dolayı ortaya çıktığı böylece ima edilmiş olmaktadır.

8. İncelenen Metnin Lale Devrimine Karşı Tutumu

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
AKAYEV TARAFTARI	21	10,5	10,5	10,5
MUHALEFET TARAFTARI	99	49,5	49,5	60,0
TARAFSIZ	80	40,0	40,0	100,0
TOPLAM	200	100,0	100,0	

Tablo 8: İncelenen Metnin Lale Devrimine Karşı Tutumu

İncelenen metinlerin Lale Devrimine karşı tutumu, metinlerin yüzde 10,5'inin Akayev taraftarı, yüzde 49,5'inin muhalefet taraftarı, yüzde 40'ının tarafsız yer aldığı görülmektedir. Bu incelemede en çok muhalefet taraftarı olduğu görülmektedir. Lale Devrimi olaylarına muhalefet ve halk katıldığı için, basın bu metinde en çok muhalefet yanlısı olduğu göze çarpmaktadır. Ancak, tarafsızlar da incelenen metinde muhalefete yakın bir oran ile dikkat çekmektedir. Tarafsız olduğu gözlenen metinlerin oranı yüzde 40'dır.

9. Metinde Açıklamalarına Ağırlıklı Olarak Yer Verilen Olay Aktörü

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
AKAYEV	95	47,5	47,5	47,5
MUHALİFLER	74	37,0	37,0	84,5
DIŞ POLİTİKA AKTÖRLERİ	19	9,5	9,5	94,0
UZMAN GÖRÜŞÜ	12	6,0	6,0	100,0
TOPLAM	200	100,0	100,0	

Tablo 9: Metinde Açıklamalarına Ağırlıklı Olarak Yer Verilen Olay Aktörü

Metinde açıklamalarına ağırlıklı olarak yer verilen olay aktörü incelendiğinde, metinde yüzde 47,5 ile Akayev, yüzde 37 ile muhalifler, yüzde 9,5 ile dış politika aktörleri, yüzde 6 ile uzman görüşü yer almıştır. İncelenen metinde olay aktörü olarak Akayev yer almıştır. Ancak bu yüksek oran halkın Akayev iktidarına yönelik memnuniyetsizliğini belli etmek için kullanılmıştır.

10. Metinde Devrime Sebep Olarak Gösterilen Dinamik Faktör

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
AKAYEV'İN YÖNETİMİ	78	39,0	39,0	39,0
DIŞ POLİTİK OLAY VE GELİŞMELERİN SONUCU	25	12,5	12,5	51,5
MUHALİFLERİN ETKİSİ	66	33,0	33,0	84,5
HALKIN YÖNETİME KATILMA TALEBİ	31	15,5	15,5	100,0
TOPLAM	200	100,0	100,0	

Tablo 10: Metinde Devrime Sebep Olarak Gösterilen Dinamik Faktör

İncelenen metinlerde devrime sebep olarak gösterilen dinamik faktör yüzde 39 ile Akayev yönetimi, yüzde 12,5 ile dış politik olay ve gelişmelerin sonucu, yüzde 33 ile muhaliflerin etkisi, yüzde 15,5 ile halkın yönetime katılma talebi yer almıştır. Metinde en çok yer alan Akayev'in yönetimi olmuştur. Akayev'in yönetimine karşı çıkan halk devrimi oluşturarak Akayev yönetimine son vermiştir. Doğal olarak incelenen metinde devrime sebep olarak gösterilen faktörde gazeteler tarafından Akayev olarak gösterilmiştir.

11. Metinde Suçlama- Yargılama Sıklığı

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
VAR	134	67,0	67,0	67,0
YOK	66	33,0	33,0	100,0
TOPLAM	200	100,0	100,0	

Tablo 11: Metinde Suçlama- Yargılama Sıklığı

İncelenen metinlerde tablo 11'e göre yüzde 67'sinde suçlama-yargılama yapılırken yüzde 33'ünde yapılmadığı anlaşılmaktadır. İncelenen metinde suçlama ve yargılamanın yüksek oranda gerçekleşmesi dikkat çekmektedir. Metinde en çok Akayev'e ve onun kötü yönetimine yönelik suçlamalar yer almıştır.

12. Metinde Suçlanan -Yargılanan Taraf ya da Aktör

	FREKANS	YÜZDE	GEÇERLİ YÜZDE	TOPLAMLI YÜZDE
SUÇLANAN TARAF YOK	66	33,0	33,0	33,0
AKAYEV	101	50,5	50,5	83,5
MUHALİFLER	18	9,0	9,0	92,5
ULUSLARARASI GÜÇLER	15	7,5	7,5	100,0
TOPLAM	200	100,0	100,0	

Tablo 12: Metinde Suçlanan- Yargılanan Taraf ya da Aktör

Metinde suçlanan- yargılanan taraf ya da aktör olarak yüzde 33 ile suçlanan taraf bulunmazken, yüzde 50,5 ile Akayev, yüzde 9 ile muhalifler, yüzde 7,5 ile uluslararası güçler yer almıştır. İncelenen metinde en çok yer alan Akayev suçlanan taraf ya da aktör olarak nitelendirilmiştir.

B. NİCEL ANALİZ BULGULARI: İNCELENEN METİNLERDE ETKİLİ DEĞİŞKENLER

1. İncelenen Gazetelere Göre Konuya İlişkin Yapılandırılan Metinlerin Türü

Gazete değişkeni ile metin başlığının tanımladığı olay arasında ($p>.05$) olduğundan anlamlı bir ilişki tespit edilmemektedir.

Tablo13 : Gazetelere Göre İncelenen Metinlerin Türü

		Metnin Türü			TOPLAM
		HABER	KÖŞE YAZISI	DİZİ YAZI DERİN ANALİZ VB	
Metnin Yer Aldığı Gazete	HÜRRIYET	14	2		16
		87,5%	12,5%		100,0%
		8,3%	6,5%		8,0%
		7,0%	1,0%		8,0%
	CUMHURİYET	20	4		24
		83,3%	16,7%		100,0%
		11,9%	12,9%		12,0%
		10,0%	2,0%		12,0%
	KIRGIZ TUUSU	45	3		48
		93,8%	6,3%		100,0%
		26,8%	9,7%		24,0%
		22,5%	1,5%		24,0%
	RESPUBLİKA	30	13	1	44
		68,2%	29,5%	2,3%	100,0%
		17,9%	41,9%	100,0%	22,0%
		15,0%	6,5%	,5%	22,0%
	ZAMAN	33	6		39
		84,6%	15,4%		100,0%
		19,6%	19,4%		19,5%
		16,5%	3,0%		19,5%
	ERKİN TOO	26	3		29
		89,7%	10,3%		100,0%
		15,5%	9,7%		14,5%
		13,0%	1,5%		14,5%
	TOPLAM	168	31	1	200
		84,0%	15,5%	,5%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		84,0%	15,5%	,5%	100,0%

$$(X^2 = 14.397) \quad (df = 10) \quad (p > .05)$$

2. İncelenen Gazetelere Göre Metnin Başlığının

Tanımladığı Olay Türü

Türkiye ve Kırgızistan gazeteleri üzerine yapılan analize göre Lale Devrimini konu alan metinler incelendiğinde bu olay *Hürriyet* gazetesinde yüzde 68.8'i siyasi hareketlilik, yüzde 6.3'ü kriz, yüzde 25.0'i toplumsal hareketlilik olarak tanımlanmıştır. *Cumhuriyet* gazetesinin incelenen metninde yüzde 66.7'si siyasi hareketlilik, yüzde 16.7'si kriz ve toplumsal hareketlilik adli olaylardır. *Kırgız Tuusu* gazetesinde yüzde 47.9'u siyasi hareketlilik, yüzde 35.4'ü kriz, yüzde 16.7'si toplumsal hareketlilik adli olaylar olarak değerlendirilmiştir. *Respublika* gazetesinin metin incelenmesinde yüzde 47.7'si siyasi hareketlilik, yüzde 36.4'ü kriz, yüzde 15.9'u toplumsal hareketlilik-adli olaylar tespit edilmiştir. *Zaman* gazetesinin incelenen

metinlerine bakıldığında yüzde 66.7'si siyasi hareketlilik, yüzde 12.8'i kriz, yüzde 20.5'i toplumsal hareketlilik adli olaylar yer almıştır. *Erkin Too* gazetesinin incelenen metninde yüzde 31.0'ı siyasi hareketlilik, yüzde 58.6'sı kriz, yüzde 10.3'ü toplumsal hareketlilik adli olaylardır. Gazete değişkeni ile metnin başlığının tanımladığı olay arasında ($p<.05$) olduğundan anlamlı bir farklılık gözlenmektedir.

Tablo 14: Gazetelere Göre Metnin Başlığının Tanımladığı Olay Türü

		Metnin Başlığının Tanımladığı Olay Türü			TOPLAM
		SİYASİ HAREKETLİLİK	KRİZ	TOPLUMSAL HAREKETLİLİK ADLİ OLAYLAR	
Metnin Yer Aldığı Gazete	HÜRRİYET	11	1	4	16
		68,8%	6,3%	25,0%	100,0%
		10,4%	1,7%	11,8%	8,0%
		5,5%	,5%	2,0%	8,0%
	CUMHURİYET	16	4	4	24
		66,7%	16,7%	16,7%	100,0%
		15,1%	6,7%	11,8%	12,0%
		8,0%	2,0%	2,0%	12,0%
	KIRGIZ TUUSU	23	17	8	48
		47,9%	35,4%	16,7%	100,0%
		21,7%	28,3%	23,5%	24,0%
		11,5%	8,5%	4,0%	24,0%
	RESPUBLİKA	21	16	7	44
		47,7%	36,4%	15,9%	100,0%
		19,8%	26,7%	20,6%	22,0%
		10,5%	8,0%	3,5%	22,0%
	ZAMAN	26	5	8	39
		66,7%	12,8%	20,5%	100,0%
		24,5%	8,3%	23,5%	19,5%
		13,0%	2,5%	4,0%	19,5%
	ERKİN TOO	9	17	3	29
		31,0%	58,6%	10,3%	100,0%
		8,5%	28,3%	8,8%	14,5%
		4,5%	8,5%	1,5%	14,5%
	TOPLAM	106	60	34	200
		53,0%	30,0%	17,0%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		53,0%	30,0%	17,0%	100,0%

$$(X^2=24.999) \quad (df= 10) \quad (p< .05) \quad (c=.333)$$

3. İncelenen Gazetelere Göre Metinde Konunun İlişkilendirildiği Boyut

Hürriyet gazetesinde incelenen metinlerde konunun ilişkilendirildiği boyut analize tabi tutulduğunda tablo 15'e göre yüzde 31.3'ü siyasi, yüzde 6.3'ü ekonomik yüzde 56.3'ü toplumsal hareketlilik, yüzde 6.3' ü uluslararası ilişkiler boyutuyla değerlendirildiği görülmektedir. *Cumhuriyet* gazetesinin incelenen metninde yüzde 66.7'si siyasi, yüzde 16.7'si toplumsal hareketlilik, yüzde 16.7'si uluslararası ilişkilerdir. *Kırgız Tuusu* gazetesinde incelenmiş olan metinler değerlendirildiğinde olay yüzde 70.8'i siyasi, yüzde 10.4'ü ekonomik, yüzde 16.7'si toplumsal hareketlilik, yüzde 2.1'i uluslararası ilişkiler olarak tanımlanmıştır. *Respublica* gazetesinin incelenen metinlerine bakıldığında yüzde 70.5'i siyasi, yüzde 11.4'ü ekonomik, yüzde 18.2'si toplumsal hareketlilik. *Respublica* gazetesinde konuya ilişkin olarak uluslararası ilişkiler metinde yer almamaktadır. *Zaman* gazetesinin konuyla ilgili incelenmesinde tablo 15'e göre, yüzde 56.4'ü siyasi, yüzde 5.1'i ekonomik, yüzde 28.2'si toplumsal hareketlilik, yüzde 10.3'ü uluslararası ilişkilerdir. *Erkin Too* gazetesinde yüzde 72.4' ü siyasi, yüzde 10.3'ü ekonomik, yüzde 17.2'si toplumsal hareketlilik. *Erkin Too* gazetesinin incelenen metninde *Respublica*'da olduğu gibi konuya ilişkin olarak uluslararası ilişkiler boyutuyla yaklaşılmadığı görülmektedir. Gazete değişkeni ile metinde konunun ilişkilendirildiği boyut arasında ($p < .05$) olduğundan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo15: Gazetelere Göre Metinde Konunun İlişkilendirildiği Boyut

		Metinde Konunun İlişkilendirildiği Boyut				TOPLAM
		SİYASİ	EKONOMİK	TOPLUMSAL HAREKETLİLİK	ULUSLARARASI İLİŞKİLER	
Metnin Yer Aldığı Gazete	HURRIYET	5	1	9	1	16
		31,3%	6,3%	56,3%	6,3%	100,0%
		3,9%	6,3%	20,0%	10,0%	8,0%
		2,5%	,5%	4,5%	,5%	8,0%
	CUMHURİYET	16		4	4	24
		66,7%		16,7%	16,7%	100,0%
		12,4%		8,9%	40,0%	12,0%
		8,0%		2,0%	2,0%	12,0%
	KIRGIZ TUUSU	34	5	8	1	48
		70,8%	10,4%	16,7%	2,1%	100,0%
		26,4%	31,3%	17,8%	10,0%	24,0%
		17,0%	2,5%	4,0%	,5%	24,0%
	RESPUBLİKA	31	5	8		44
		70,5%	11,4%	18,2%		100,0%
		24,0%	31,3%	17,8%		22,0%
		15,5%	2,5%	4,0%		22,0%
	ZAMAN	22	2	11	4	39
		56,4%	5,1%	28,2%	10,3%	100,0%
		17,1%	12,5%	24,4%	40,0%	19,5%
		11,0%	1,0%	5,5%	2,0%	19,5%
	ERKİN TOO	21	3	5		29
		72,4%	10,3%	17,2%		100,0%
		16,3%	18,8%	11,1%		14,5%
		10,5%	1,5%	2,5%		14,5%
	TOPLAM	129	16	45	10	200
		64,5%	8,0%	22,5%	5,0%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		64,5%	8,0%	22,5%	5,0%	100,0%

$$(X^2=.212) \quad (df= 15) \quad (p<.05) \quad (c=.367)$$

4. İncelenen Gazetelere Göre Haberin Alındığı Kaynak

Hürriyet gazetesinde incelenen metinlerin yüzde 18.8'i yurt dışı haber ajansı, yüzde 81.3'ü gazete kaynaklıdır. *Hürriyet* gazetesinde konuya ilişkin yurt içi haber ajansı ve başka medya kuruluşuna rastlamamıştır. *Cumhuriyet* gazetesinde yüzde 66.7'si yurt dışı haber ajansı, yüzde 25.0'ı gazete kaynaklı, yüzde 8.3'ü başka medya kuruluşudur. *Hürriyet* gazetesinde olduğu gibi *Cumhuriyet* gazetesinde de konuya ilişkin yurt içi haber ajansı yer almamıştır.

Kırgız Tuusu gazetesinin haberin alındığı kaynak incelendiğinde yüzde 4.2'si yurt içi haber ajansı, yüzde 2.1'i yurt dışı haber ajansı, yüzde 87.5'i gazete kaynaklı, yüzde 6.3'ü diğer medya kuruluşlarıdır.

Respublica gazetesinin konuya ilişkin incelenmesinde yüzde 2.3'ü yurt içi haber ajansı, yüzde 84.1'i gazete kaynaklı, yüzde 13.6'sı diğer medya kuruluşudur. *Respublica* gazetesinde diğer gazetelere göre konuyla ilişkin yurt dışı haber ajansına yer vermemiştir.

Zaman gazetesinde yüzde 28.2'si yurt dışı haber ajansı, yüzde 71.8'i gazete kaynaklıdır. *Zaman* gazetesi konuya ilişkin yurt içi haber ajansı ve başka medya kuruluşuna ağırlık vermemiştir.

Erkin Too gazetesinin haberin alındığı kaynak incelendiğinde yüzde 24.1'i yurt içi haber ajansı, yüzde 75.9'u gazete kaynaklıdır. *Erkin Too*'da konuyla ilgili yurt dışı haber ajansı ve başka medya kuruluşu yer almamıştır.

Gazete değişkeni ile metinde haberin alındığı kaynak arasında ($p < .05$) olduğundan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 16: Gazetelere Göre Haberın Alındığı Kaynak

		Haberin Alındığı Kaynak				TOPLAM
		YURT İÇİ HABER AJANSI	YURT DIŞI HABER AJANSI	GAZETE KAYNAKLI	BAŞKA MEDYA KURULUŞU	
Metnin Yer Aldığı Gazete	HURRIYET		3	13		16
			18,8%	81,3%		100,0%
			9,7%	8,8%		8,0%
			1,5%	6,5%		8,0%
	CUMHURİYET		16	6	2	24
			66,7%	25,0%	8,3%	100,0%
			51,6%	4,1%	18,2%	12,0%
			8,0%	3,0%	1,0%	12,0%
	KIRGIZ TUUSU	2	1	42	3	48
		4,2%	2,1%	87,5%	6,3%	100,0%
		20,0%	3,2%	28,4%	27,3%	24,0%
		1,0%	,5%	21,0%	1,5%	24,0%
	RESPUBLİKA	1		37	6	44
		2,3%		84,1%	13,6%	100,0%
		10,0%		25,0%	54,5%	22,0%
		,5%		18,5%	3,0%	22,0%
	ZAMAN		11	28		39
			28,2%	71,8%		100,0%
			35,5%	18,9%		19,5%
			5,5%	14,0%		19,5%
	ERKİN TOO	7		22		29
		24,1%		75,9%		100,0%
		70,0%		14,9%		14,5%
		3,5%		11,0%		14,5%
TOPLAM		10	31	148	11	200
		5,0%	15,5%	74,0%	5,5%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		5,0%	15,5%	74,0%	5,5%	100,0%

$$(x^2 = 107.554) \quad (df=15) \quad (p < .05) \quad (c = .591)$$

5. İncelenen Metinlerin Lale Devrimine Bakış Açısı

Hürriyet'te yer alan metinlerin Lale Devrimine bakış açısı incelendiğinde tablo 17'e göre yüzde 6.3'ü muhalefet taraftarı, yüzde 93.8'i tarafsız bir tutum sergileme eğilimi göstermiştir. *Cumhuriyet* gazetesinde incelenen metinlerin yüzde 4.2'si muhalefet taraftarı, yüzde 95.8'i tarafsız olarak değerlendirilmiştir. *Kırgız Tuusu* gazetesinde ise metinlerin yüzde 35.4'ü Akayev taraftarı, yüzde 56.3'ü muhalefet taraftarı, yüzde 8.3'ü tarafsız olarak tanımlanmıştır.

Respublica gazetesinde incelenen metinler değerlendirildiğinde yüzde 4.5'i Akayev taraftarı, yüzde 95.5'i Muhalefet taraftarıdır. Diğer gazetelerden farklı olarak *Respublica* gazetesinde metinde devrime bakış açısı olarak tarafsız yer almamıştır.

Zaman Gazetesinde yüzde 5.1'i muhalefet taraftarı, yüzde 94.9'u tarafsızdır. *Hürriyet* ve *Cumhuriyet*'te olduğu gibi *Zaman*'da da Akayev taraftarı metne rastlanmamaktadır.

Erkin Too gazetesinin incelenen metninde yüzde 6.9'u Akayev taraftarı, yüzde 89.7'si muhalefet taraftarı, yüzde 3.4'ü tarafsız bir tutum sergileme eğilimi göstermiştir.

Bu konuda Türkiye gazetelerinde yer alan metinler Kırgızistan gazetelerinde yer alan metinlere göre daha tarafsız ve objektif olarak konuyu değerlendirdiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Gazete değişkeni ile metnin devrime bakış açısı arasında ($p<.05$) olduğundan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo17: İncelenen Metinlerin Lale Devrimine Bakış Açısı

		Metnin Lale Devrimi'ne Bakış Açısı			TOPLAM
		AKAYEV TARAFTARI	MUHALEFET TARAFTARI	TARAFSIZ	
Metnin Yer Aldığı Gazete	HÜRRIYET		1	15	16
			6,3%	93,8%	100,0%
			1,0%	18,8%	8,0%
			,5%	7,5%	8,0%
	CUMHURİYET		1	23	24
			4,2%	95,8%	100,0%
			1,0%	28,8%	12,0%
			,5%	11,5%	12,0%
	KIRGIZ TUUSU	17	27	4	48
		35,4%	56,3%	8,3%	100,0%
		81,0%	27,3%	5,0%	24,0%
		8,5%	13,5%	2,0%	24,0%
	RESPUBLİKA	2	42		44
		4,5%	95,5%		100,0%
		9,5%	42,4%		22,0%
		1,0%	21,0%		22,0%
	ZAMAN		2	37	39
			5,1%	94,9%	100,0%
			2,0%	46,3%	19,5%
			1,0%	18,5%	19,5%
	ERKİN TOO	2	26	1	29
		6,9%	89,7%	3,4%	100,0%
		9,5%	26,3%	1,3%	14,5%
		1,0%	13,0%	,5%	14,5%
TOPLAM		21	99	80	200
		10,5%	49,5%	40,0%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		10,5%	49,5%	40,0%	100,0%

$$(x^2= 197.640) \quad (df= 10) \quad (p<.05) \quad (c=.705)$$

6. İncelenen Gazetelere Göre Metinde Açıklamalarına Ağırlıklı Yer Verilen Aktör

Hürriyet gazetesinin metinde açıklamalarına ağırlıklı olarak yer verilen aktör incelendiğinde tablo 6'ya göre yüzde 31.3'ü Akayev, yüzde 56.3'ü Muhalifler, yüzde 6.3'ü dış politika aktörleri ve uzman görüşüdür.

Cumhuriyet gazetesinin konuya ilişkin incelenmesinde yüzde 29.2'si Akayev, yüzde 37.5'i Muhalifler, yüzde 29.2'si dış politika aktörleri, yüzde 4.2'si uzman görüşü olarak değerlendirilmiştir.

Kırgız Tuusu gazetesinde yüzde 64.6'sı Akayev, yüzde 25.0'i muhalifler, yüzde 8.3'ü dış politika aktörleri, yüzde 2.1'i uzman görüşü görünümünü sergilemektedir.

Respublica gazetesinin konuyla ilgili incelemesinde yüzde 68.2'si Akayev, yüzde 20.5'i muhalifler, yüzde 2.3'ü dış politika aktörleri, yüzde 9.1'i uzman görüşüdür. Diğer gazetelere nazaran *Respublica* gazetesi konuyla ilgili Akayev'e ağırlıklı olarak yer vermiştir.

Zaman gazetesinin incelenen metinlerinde yüzde 30.8'i Akayev, yüzde 41.0'ı Muhallifler, yüzde 15.4'ü dış politika aktörleri, yüzde 12.8'i uzman görüşü olduğu anlaşılmaktadır.

Erkin Too gazetesinde incelenmiş metinler değerlendirildiğinde yüzde 34.5'i Akayev, yüzde 65.5'i Muhalliflerdir. Gazete değişkeni ile metinde açıklamalarına ağırlıklı yer verilen aktör arasında ($p<.05$) olduğundan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 18: Metinde Açıklamalarına Ağırlıklı Yer Verilen Aktör

		Metinde Açıklamalarına Ağırlıklı Yer Verilen Aktör				TOPLAM
		AKAYEV	MUHALİFLER	DIŞ POLİTİKA AKTÖRLERİ	UZMAN GÖRÜŞÜ	
Metnin Yer Aldığı Gazete	HÜRRİYET	5	9	1	1	16
		31,3%	56,3%	6,3%	6,3%	100,0%
		5,3%	12,2%	5,3%	8,3%	8,0%
		2,5%	4,5%	,5%	,5%	8,0%
	CUMHURİYET	7	9	7	1	24
		29,2%	37,5%	29,2%	4,2%	100,0%
		7,4%	12,2%	36,8%	8,3%	12,0%
		3,5%	4,5%	3,5%	,5%	12,0%
	KIRGIZ TUUSU	31	12	4	1	48
		64,6%	25,0%	8,3%	2,1%	100,0%
		32,6%	16,2%	21,1%	8,3%	24,0%
		15,5%	6,0%	2,0%	,5%	24,0%
	RESPUBLİKA	30	9	1	4	44
		68,2%	20,5%	2,3%	9,1%	100,0%
		31,6%	12,2%	5,3%	33,3%	22,0%
		15,0%	4,5%	,5%	2,0%	22,0%
	ZAMAN	12	16	6	5	39
		30,8%	41,0%	15,4%	12,8%	100,0%
		12,6%	21,6%	31,6%	41,7%	19,5%
		6,0%	8,0%	3,0%	2,5%	19,5%
	ERKİN TOO	10	19			29
		34,5%	65,5%			100,0%
		10,5%	25,7%			14,5%
		5,0%	9,5%			14,5%
	TOPLAM	95	74	19	12	200
		47,5%	37,0%	9,5%	6,0%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		47,5%	37,0%	9,5%	6,0%	100,0%

$$(X^2= 49.546) \quad (df= 15) \quad (p<.05) \quad (c= .446)$$

7. İncelenen Gazetelere Göre Metinde Devrime Sebep Olarak Gösterilen Dinamik Faktör

Hürriyet gazetesinde incelenen metinleri tablo 19'a göre, yüzde 18.8'i dış politik olay ve gelişmelerin sonucu, yüzde 31.3'ü muhaliflerin etkisi, yüzde 50.0'si halkın yönetime katılma talebi olarak tanımlanmıştır. *Cumhuriyet* gazetesinin incelenen metinlerinde devrime sebep olarak yüzde 12.5'i Akayev'in yönetimi, yüzde 33.3'ü dış politik olay ve gelişmelerin sonucu, yüzde 29.2'si muhaliflerin etkisi, yüzde 25.0'ı halkın yönetime katılma talebi vurgulanmaktadır.

Kırgız Tuusu gazetesinde incelenen metinler değerlendirildiğinde yüzde 50.0'si Akayev'in yönetimi, yüzde 4.2'si dış politik olay ve gelişmelerin sonucu, yüzde 35.4'ü muhaliflerin etkisi, yüzde 10.4'ü halkın yönetime katılma talebi olarak tanımlanmıştır.

Respublica gazetesinin incelenen metinlerinde yüzde 70.5'i Akayev'in yönetimi, yüzde 2.3'ü dış politik olay ve gelişmelerin sonucu, yüzde 22.7'si muhaliflerin etkisi, yüzde 4.5'i halkın yönetime katılma talebi olarak değerlendirilmektedir.

Zaman gazetesinde yüzde 15.4'ü Akayev'in yönetimi, yüzde 28.2'si dış politik olay ve gelişmelerin sonucu, yüzde 33.3'ü muhaliflerin etkisi, yüzde 23.1'i halkın yönetime katılma talebidir.

Erkin Too gazetesinin konuya ilişkin incelenen metninde yüzde 48.3'ü Akayev'in yönetimi, yüzde 48.3'ü muhaliflerin etkisi, yüzde 3.4'ü halkın yönetime katılma talebi olarak tanımlanmaktadır. *Erkin Too* gazetesinde konuya ilişkin olarak dış politik olay ve gelişmelerin sonucuna vurgu yapılmamıştır.

Gazete değişkeni ile metinde devrime sebep olarak gösterilen dinamik faktör arasında ($p < .05$) olduğundan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 19: Gazetelere Göre Metinde Devrime Sebep Olarak Gösterilen Dinamik Faktör

		Metinde Devrime Sebep Olarak Gösterilen Dinamik Faktör				TOPLAM
		AKAYEV'İN YÖNETİMİ	DIŞ POLİTİK OLAY VE GELİŞMELERİN SONUCU	MUHALİFLERİN ETKİSİ	HALKIN YÖNETİME KATILMA TALEBİ	
Metnin Yer Aldığı Gazete	HURRIYET		3	5	8	16
			18,8%	31,3%	50,0%	100,0%
			12,0%	7,6%	25,8%	8,0%
			1,5%	2,5%	4,0%	8,0%
	CUMHURİYET	3	8	7	6	24
		12,5%	33,3%	29,2%	25,0%	100,0%
		3,8%	32,0%	10,6%	19,4%	12,0%
		1,5%	4,0%	3,5%	3,0%	12,0%
	KIRGIZ TUUSU	24	2	17	5	48
		50,0%	4,2%	35,4%	10,4%	100,0%
		30,8%	8,0%	25,8%	16,1%	24,0%
		12,0%	1,0%	8,5%	2,5%	24,0%
	RESPUBLİKA	31	1	10	2	44
		70,5%	2,3%	22,7%	4,5%	100,0%
		39,7%	4,0%	15,2%	6,5%	22,0%
		15,5%	,5%	5,0%	1,0%	22,0%
	ZAMAN	6	11	13	9	39
		15,4%	28,2%	33,3%	23,1%	100,0%
		7,7%	44,0%	19,7%	29,0%	19,5%
		3,0%	5,5%	6,5%	4,5%	19,5%
	ERKİN TOO	14		14	1	29
		48,3%		48,3%	3,4%	100,0%
		17,9%		21,2%	3,2%	14,5%
		7,0%		7,0%	,5%	14,5%
	TOPLAM	78	25	66	31	200
		39,0%	12,5%	33,0%	15,5%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		39,0%	12,5%	33,0%	15,5%	100,0%

$$(X^2= 81.650) \quad (df= 15) \quad (p<.05) \quad (c=.538)$$

8. Gazetelere Göre İncelenen Metinde Suçlama - Yargılama

Hürriyet gazetesinin incelenen metinlerinde tablo 20'ye göre yüzde 43.8'inde suçlama ya da yargılamaya yer verirken, yüzde 56.ünde yer verilmemiştir.

Cumhuriyet gazetesinin incelenen metinlerine bakıldığında yüzde 45.8'inde suçlama ya da yargılamayla karşılaşırken, yüzde 54.2'sinde rastlanmamaktadır.

Kırgız Tuusu gazetesinin incelenen metinlerine bakıldığında yüzde 84.4'ünde suçlama ya da yargılamaya yer verirken, yüzde 14.6'sında yer verilmemiştir. *Respublika* gazetesinin incelenen metinlerinde yüzde 95.5'inde suçlama ya da yargılamayla karşılaşırken, yüzde 4.5'iinde

rastlanmamaktadır. *Zaman* gazetesinin incelenen metinleri değerlendirildiğinde yüzde 28.2'sinde suçlama ya da yargılamanın tespit edildiği görülürken, yüzde 71.8'inde tespit edilmemiştir.

Erkin Too gazetesinin incelenen metinlerinde yüzde 75.9'unda suçlama ya da yargılamaya yer verirken, yüzde 24.1'inde yer verilmemiştir.

Gazete değişkeni ile metinde suçlama yargılama arasında ($p < .05$) olduğundan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo20: Gazetelere Göre Metinde Suçlama Yargılama

		Metinde Suçlama-Yargılama		TOPLAM
		VAR	YOK	
Metnin Yer Aldığı Gazete	HÜRRİYET	7	9	16
		43,8%	56,3%	100,0%
		5,2%	13,6%	8,0%
		3,5%	4,5%	8,0%
	CUMHURİYET	11	13	24
		45,8%	54,2%	100,0%
		8,2%	19,7%	12,0%
		5,5%	6,5%	12,0%
	KIRGIZ TUUSU	41	7	48
		85,4%	14,6%	100,0%
		30,6%	10,6%	24,0%
		20,5%	3,5%	24,0%
	RESPUBLİKA	42	2	44
		95,5%	4,5%	100,0%
		31,3%	3,0%	22,0%
		21,0%	1,0%	22,0%
	ZAMAN	11	28	39
		28,2%	71,8%	100,0%
		8,2%	42,4%	19,5%
		5,5%	14,0%	19,5%
	ERKİN TOO	22	7	29
		75,9%	24,1%	100,0%
		16,4%	10,6%	14,5%
		11,0%	3,5%	14,5%
TOPLAM		134	66	200
		67,0%	33,0%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%
		67,0%	33,0%	100,0%

$$(X^2 = 59.829) \quad (df = 5) \quad (p < .05) \quad (c = .480)$$

9. İncelenen Gazetelere Göre Metinde Suçlanan-Yargılanan Taraf, Aktör

Hürriyet gazetesinin incelenen metninde tablo 9'a göre yüzde 56.3'ü suçlanan taraf yok, yüzde 12.5'i Akayev, yüzde 12.5'i Muhalifler, yüzde 18.8'i Uluslararası güçler olarak değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin metin incelenmesinde yüzde 54.2'si suçlanan taraf yok, yüzde 16.7'si Akayev, yüzde 8.3'ü muhalifler, yüzde 20.8'i uluslararası güçler şeklinde sıralanmaktadır.

Kırgız Tuusu gazetesinde yüzde 14.6'sı suçlanan taraf yok, yüzde 62.5'i Akayev, yüzde 20.8'i muhalifler, yüzde 2.1'i uluslararası güçler şeklinde bir tavır ortaya koyduğu anlaşılmaktadır.

Respublica gazetesinin incelenen metnine bakıldığında yüzde 4.5'i suçlanan taraf yok, yüzde 90.9'u Akayev, yüzde 2.3'ü muhalifler, yüzde 2.3'ü uluslararası güçler olarak yorumlanmıştır. Akayev yönetimini şiddetle eleştiren özel gazetelerden *Respublica* gazetesi metninde suçlanan taraf olarak Akayev'e ağırlıklı yer vermiştir.

Zaman gazetesinin metin incelenmesinde yüzde 71.8'i suçlanan taraf yok, yüzde 10.3'ü Akayev, yüzde 5,1'i Muhalifler, yüzde 12.8'i uluslararası güçlerdir.

Erkin Too Gazetesinin metin incelenmesine bakıldığında yüzde 24.1'i Suçlanan Taraf Yok, yüzde 72.4'ü Akayev, yüzde 3.4'ü Muhaliflerdir. *Erkin Too* Gazetesi diğer gazetelere göre metinde suçlanan yargılanan taraf olarak uluslararası güçlere rastlamamıştır.

Gazete değişkeni ile metinde suçlanan-yargılanan taraf, aktör arasında ($p<.05$) olduğundan anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Tablo 21: Gazetelere Göre Metinde Suçlanan -Yargılanan Taraf, Aktör

		Metinde Suçlanan-Yargılanan Taraf,Aktör				TOPLAM
		SUÇLANAN TARAF YOK	AKAYEV	MUHALİFLER	ULUSLARARA SI GÜÇLER	
Metnin Yer Aldığı Gazete	HÜRRİYET	9	2	2	3	16
		56,3%	12,5%	12,5%	18,8%	100,0%
		13,6%	2,0%	11,1%	20,0%	8,0%
		4,5%	1,0%	1,0%	1,5%	8,0%
	CUMHURİYET	13	4	2	5	24
		54,2%	16,7%	8,3%	20,8%	100,0%
		19,7%	4,0%	11,1%	33,3%	12,0%
		6,5%	2,0%	1,0%	2,5%	12,0%
	KIRGIZ TUUSU	7	30	10	1	48
		14,6%	62,5%	20,8%	2,1%	100,0%
		10,6%	29,7%	55,6%	6,7%	24,0%
		3,5%	15,0%	5,0%	,5%	24,0%
	RESPUBLİKA	2	40	1	1	44
		4,5%	90,9%	2,3%	2,3%	100,0%
		3,0%	39,6%	5,6%	6,7%	22,0%
		1,0%	20,0%	,5%	,5%	22,0%
	ZAMAN	28	4	2	5	39
		71,8%	10,3%	5,1%	12,8%	100,0%
		42,4%	4,0%	11,1%	33,3%	19,5%
		14,0%	2,0%	1,0%	2,5%	19,5%
	ERKİN TOO	7	21	1		29
		24,1%	72,4%	3,4%		100,0%
		10,6%	20,8%	5,6%		14,5%
		3,5%	10,5%	,5%		14,5%
	TOPLAM	66	101	18	15	200
		33,0%	50,5%	9,0%	7,5%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		33,0%	50,5%	9,0%	7,5%	100,0%

$$(X^2 = 108.031) \quad (df=15) \quad (p<.05) \quad (c=. 592)$$

10. İncelenen Metinlere Göre Türk ve Kırgız Gazetelerin Toplam Karşılaştırması

Lale Devrimini konu alan Türkiye'den ve Kırgızistan'dan 3'er gazeteden elde edilen metinler kendi aralarındaki toplama göre değerlendirildiğinde, Türkiye'deki gazetelerde metinlerin Akayev karşıtı bir tutum sergilediğini söylemek mümkündür. Kırgızistan gazetelerinin ise yüzde 17.4'ü Akayev yanlısı bir tavır ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Türkiye gazetelerinde incelenen metinlerin yüzde 5,1'i muhalefet yanlısı görünümünü ortaya koyarken yüzde 94.9'u tarafsız olarak değerlendirilmiştir. Kırgızistan gazetelerinde yer alan metinlerin yüzde 78.5'i muhalefet yanlısı olarak tanımlanabilecek yapılar arz ederken yüzde 4.1'i tarafsız bir tutum sergileme eğilimi göstermiştir. Bu konuda Türkiye gazetelerinde yer alan metinler

Kırgızistan gazetelerinde yer alan metinlere göre daha tarafsız ve objektif olarak konuyu değerlendirdiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Gazete değişkeni ile Türk ve Kırgız gazetelerinin toplam karşılaştırması arasında ($p<.05$) olduğundan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 22: Metinlere Göre Türk ve Kırgız Gazetelerin Toplam Karşılaştırması

		TÜRK VE KIRGIZ GAZETELERİN TOPLAM KARŞILAŞTIRMASI		TOPLAM
		TÜRKİYE'DEKİ GAZETELER ORT.	KIRGIZİS TAN'DAKİ GAZELER ORT.	
Metnin Lale Devrimi'ne Bakış Açısı	AKAYEV TARAFTARI		21	21
			100,0%	100,0%
			17,4%	10,5%
			10,5%	10,5%
	MUHALEFET TARAFTARI	4	95	99
		4,0%	96,0%	100,0%
		5,1%	78,5%	49,5%
		2,0%	47,5%	49,5%
	TARAFSIZ	75	5	80
		93,8%	6,3%	100,0%
		94,9%	4,1%	40,0%
		37,5%	2,5%	40,0%
TOPLAM	79	121	200	
	39,5%	60,5%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	
	39,5%	60,5%	100,0%	

$$(X^2= 164.323) \quad (df= 2) \quad (p<.05) \quad (c=.672)$$

11. İncelenen Metinlere Göre Türk ve Kırgız Gazetelerinin Karşılaştırması

Türkiye'deki gazetelerde Lale Devrimini konu alan metinlerin yüzde 11.4'ü Akayev'in yönetimini devrime sebep teşkil eden faktör olarak tanımlamaktadır. Kırgızistan gazetelerinin ise yüzde 57.0'si Akayev'in yönetimini sorumlu tutmaktadır. Türkiye gazetelerinde incelenen metinlerin yüzde 27.8'i dış politik olay ve gelişmelerin sonucu devrimin gerçekleştiğini ortaya koyarken yüzde 31.6'sı muhaliflerin etkisi olarak tanımlanmıştır. Kırgızistan gazetelerinde yer alan metinlerin yüzde 2.5'i devrimi dış politik olay ve gelişmelerin sonucu olarak tanımlarken yüzde 33.9'u muhaliflerin etkili olduğunu ima etmektedir. Türkiye gazetelerinde metinlerin yüzde 29.1'i

halkın yönetime katılma talebinin devrimde önemli bir sebep teşkil ettiğine işaret etmektedir. Kırgızistan gazetelerinde ise incelenen metinlerin yüzde 6.6'sı halkın yönetime katılma talebinin devrimin sebepleri arasında yer aldığı yönünde tutum ortaya koymaktadır.

Gazete değişkeni ile Türk ve Kırgız gazetelerin toplam karşılaştırması arasında ($p<.05$) olduğundan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 23: Metinlere Göre Türk ve Kırgız Gazetelerin Karşılaştırması

		TÜRK VE KIRGIZ GAZETELERİN TOPLAM KARŞILAŞTIRMASI		TOPLAM
		TÜRKİYE'DEKİ GAZETELER ORT.	KIRGIZİS TAN'DAKİ GAZELER ORT	
Metinde Devrime Sebep Olarak Gösterilen Dinamik Faktör	AKAYEV'İN YÖNETİMİ	9	69	78
		11,5%	88,5%	100,0%
		11,4%	57,0%	39,0%
		4,5%	34,5%	39,0%
	DIŞ POLİTİK OLAY VE GELİŞMELERİN SONUCU	22	3	25
		88,0%	12,0%	100,0%
		27,8%	2,5%	12,5%
		11,0%	1,5%	12,5%
	MUHALİFLERİN ETKİSİ	25	41	66
		37,9%	62,1%	100,0%
		31,6%	33,9%	33,0%
		12,5%	20,5%	33,0%
	HALKIN YÖNETİME KATILMA TALEBİ	23	8	31
		74,2%	25,8%	100,0%
		29,1%	6,6%	15,5%
		11,5%	4,0%	15,5%
TOPLAM		79	121	200
		39,5%	60,5%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%
		39,5%	60,5%	100,0%

$$(X^2= 65.813) \quad (df= 3) \quad (p<.05) \quad (c=.498)$$

C. NİTEL ANALİZ BULGULARI

1. Cumhuriyet Gazetesi

Örneklemin kapsadığı süreç boyunca Kırgızistan'daki Lale Devrimi ile ilgili metinler, *Cumhuriyet* gazetesinin dış basın sayfalarında sık sık yer almıştır. *Cumhuriyet*, “Kırgızistan’da seçim sonuçlarına karşı çıkan muhalefet ayaklandı. Devlet Başkanı, iki kenti ele geçiren muhalefetle görüşmeye hazır”, “Ölen yok, 23 yaralı”, “1990’larda Orta Asya’nın en demokratik ülkelerinden olan Kırgızistan’da zamanla sert rüzgarlar esmeye başladı”, “Kuzey-Güney çatışması”, “Akayev yanlıları muhalefete karşı biraz direndikten sonra çareyi kaçmakta buldu”, “Saray yağmalandı”, “Muhalefet atamaları yaptı”, “Muhalefet memnun değil” gibi başlıklara yer vererek konuyu çerçevelemektedir. İktidarın demokrasiye darbe vurmasından dolayı Akayev ve yanlılarına karşı bir sitem metinlerde gözlenmektedir. Bundan dolayı muhaliflere karşı ılımlı bir tutum izlenimi oluşmaktadır.

Cumhuriyet’in 22 Mart ile 3 Nisan 2005 tarihleri arasında sayfalarında yer alan haber başlıkları şöyledir:

Gazete	Yayın Tarihi	Başlıklar
<i>Cumhuriyet</i>	22 Mart 2005	Haber Başlığı: Akayev’e isyan Üst Başlık: Kırgızistan’da seçim sonuçlarına karşı muhalefet ayaklandı. Devlet Başkanı, iki kenti ele geçiren muhalefetle görüşmeye hazır
<i>Cumhuriyet</i>	25 Mart 2005	Haber başlığı: Akayev devrildi! Üst başlık: Kırgızistan’da muhalefet başkanlık sarayını basarak denetimi ele geçirdi. Devlet Başkanı ülkeden kaçtı
<i>Cumhuriyet</i>	28 Mart 2005	Haber başlığı: Akayev bir zamanlar demokratı Üst başlık: 1990’larda Orta Asya’nın en demokratik ülkelerinden olan Kırgızistan’da zamanla sert rüzgarlar esmeye başladı
<i>Cumhuriyet</i>	3 Nisan 2005	Haber başlığı: Devrimlerin listesi Batı’da Üst başlık: Akayev, ülkesindeki ayaklanmanın genel bir planın parçası olduğunu söyledi

Tablo24: *Cumhuriyet* gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler

a. Makro İnceleme Bulguları

Cumhuriyet'in 22 Mart 2005 tarihinde dış haberler sayfasından verdiği haberde kullanılan "Akayev'e İsyan" başlığında, Kırgızistan'da seçim sonuçlarına karşı çıkan muhalefetin ayaklandığı özetlenmektedir. Haber başlığı ile alt başlık arasında anlamsal bir bütünlük göze çarpmaktadır. Gazetenin başlık seçimleri ana olayı yansıtmaktadır. Haberde spot başlık kullanılmamış, ana olay haber girişinde özetlenmiştir. Gazetenin verdiği haberin ana olayı, Akayev'in yönetimine karşı çıkan muhaliflerdir. Haber metni bütünüyle Muhaliflerin işgali üzerine inşa edilmiştir.

Cumhuriyet, 25 Mart 2005 tarihinde 9. sayfadan verdiği haberin "Akayev devrildi" başlığı, Akayev'in ayaklanmanın bastırılmaması üzerine ailesiyle birlikte ülkeden kaçtığı özetlenmektedir. Haber başlığı ve üst başlığı ana olayı yansıtmaktadır. Haber başlığının alt bölümünde yer alan spot bölümü, okuyucuya haberin öykülediği ana olay hakkında özet bilgi vermektedir.

Cumhuriyet'in 28 Mart 2005 tarihinde 9 sayfadan "Akayev bir zamanlar demokrattı" başlığı ile sunduğu haberde, Bir zamanlar demokrat olan Akayev'in zamanında çok partili demokratik sistemi getirdiğini, liberal yaklaşımı olan liderin hataları sonucu acı bir son bulduğu özetlenmektedir. Haber başlığı ile üst başlık arasında anlamsal bir bütünlük göze çarpmaktadır. Haberin başlık seçimi ana olayı yansıtmaktadır. Habere konu edilen ana olay, haber başlığının alt bölümünde yer alan spotta özetlenmiştir.

Cumhuriyet, 3 Nisan 2005 tarihinde 11. sayfadan verdiği haberin "Devrimlerin listesi Batı'da" başlığı, bu devrimin Batı tarafından planlandığını belirten Akayev, Batılı ideologların iktidarı güç kullanarak ele geçirmesi için muhalefeti desteklediğini belirtmektedir. Haber başlığı ile üst başlık ana olayı yansıtmaktadır. Haberde spot başlık kullanılmamış, ana olay haber girişinde özetlenmiştir.

b. Mikro İnceleme Bulguları

Cumhuriye'in 22 Mart 2005 tarihinde dış haberler sayfasından “Akayev’e isyan” başlığıyla verdiği haber metnindeki sentaktik yapılanmada Muhalifler öne çıkmaktadır. Bu başlıkta seçilen “isyan” sözcüğünde Kırgızistan’da Akayev’in seçim sonuçlarına karşı çıkan muhalefetin ayaklanmasını göstermektedir. Fotoğraf seçimleri ve sunumları da haber metinlerinin retoriğinde önemli bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. “Akayev’e isyan” başlıklı habere ilişkin Kırgız Muhaliflerin bir fotoğrafı kullanılmıştır. Fotoğraftaki Muhaliflerin tek hedefi iktidarı devirmek olduğu göze çarpmaktadır.

Cumhuriye'in 25 Mart 2005 tarihinde 9. sayfada “Akayev devrildi” başlığıyla verdiği haber metninde yer alan sözde özneyi oluşturan Akayev yaşadıklarıyla ön plana çıkmaktadır. Aynı başlıkta “Ele geçirdi” ve “ülkeden kaçtı” ifadeleri Devlet Başkanın istifası talebiyle ayaklanan muhalifler başkanlık sarayını basarak denetimi ele geçirdi ve devlet başkanın ülkeden kaçtığı ısrarla vurgulanmaktadır. Fotoğraf seçimleri ise hem Akayev’in hem de Muhaliflerin fotoğrafı haber metinlerinin retoriğinde önemli bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriye'in, 28 Mart 2005 tarihinde 9. sayfadan “Akayev bir zamanlar demokratı” başlığıyla verdiği haber metnindeki yapılanmada; ülkede patlak veren Lale Devrimi ve Aksar Akayev uzun ve etken cümlelerin öznesi olduğu göze çarpmaktadır. Haber metninde kullanılan ikna dili haber başlığının üst başlığında yer alan “sert rüzgarlar esmeye başladı” deyiimiyle Kırgızistan’da patlak veren Lale Devriminin ülkede giderek ciddi sorunlarının yaşanmaya başladığını dile getirmektedir. Haber metninde üç adet fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğrafta muhaleflerin protestosu, ikinci fotoğrafta devrim sonrası yağma, üçüncüde ise devrimi yöneten muhalif lider Kurmanbek Bakiyev’in portresi yer almıştır.

Cumhuriye'in 3 Nisan 2005 tarihinde 9. sayfadan verdiği “Devrimlerin listesi Batı’da” başlığıyla verdiği haber metnindeki sentaktik yapılanmada,

etken cümlelerin öznesi olarak Kırgızistan'ın eski devlet başkanı Aksar Akayev'in açıklamaları verilmektedir. Haber metninde Batı'nın ülkede patlak veren Lale Devriminin gerçekleşmesine muhalifleri destekleyerek başardıkları vurgulanmaktadır. Haberde Akayev'in bir adet fotoğrafı kullanılmıştır. Portre fotoğraftaki Akayev imgesinin üzgün, karamsar ve düşünceli olduğu izlenimi gözlenmektedir.

2. Hürriyet Gazetesi

Lale Devrimi ile ilgili haberler *Hürriyet'te Cumhuriyet* kadar yoğun biçimde yer almamıştır. *Hürriyet'in* başlıklarında devrimle ilgili bir takım önermelerde bulunduğu anlaşılmaktadır. *Hürriyet'in* 22 ile 27 Mart 2005 tarihleri arasında sayfalarında yer alan haber başlıkları şöyledir:

Gazete	Yayın tarihi	Başlıklar
<i>Hürriyet</i>	22 Mart 2005	Haber başlığı: Lale devrimi kana bulandı Üst başlık: Gürcistan ve Ukrayna'dan sonra sıra Kırgızistan'da
<i>Hürriyet</i>	23 Mart 2005	Kırgızistan bölünebilir
<i>Hürriyet</i>	25 Mart 2005	Taşla sopayla devirdiler Üst Başlık: "Çocuklar da meydanda", "Akayev nerede", "Hapisten çıktı iktidara geldi", "Vandal ve yağmacılar nasıl kontrol altına alınacak"
<i>Hürriyet</i>	27 Mart 2005	Laleler kimin kucığında

Tablo 25: Hürriyet gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler

a. Makro İnceleme Bulguları

Hürriyet'in 22 Mart 2005 tarihinde 9. sayfadan verdiği haberde kullanılan "Lale devrimi kana bulandı" başlığında, Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan devrimlerle Kırgızistan'da gerçekleşen devrimi kıyaslama ve farklı tarafları ele alınmaktadır. Önceki devrimlerden farklı olarak Kırgızistan'da patlak veren devrimde kan döküldüğü dikkat edilmektedir. Gazetenin başlık seçimleri ana olayı yansıtmaktadır. Haber başlığının alt bölümünde yer alan spot bölümü, okuyucuya haberin öykülediği ana olay hakkında özet bilgi vermektedir.

Hürriyet, 23 Mart 2005 tarihinde 9. sayfada "Kırgızistan bölünebilir" tek haber başlığıyla yayınladığı haberde, ülke parçalanabilir endişesini taşımaktadır. Haberde spot başlık kullanılmamış, habere konu edilen ana olay haber başlığında özetlenmiştir. Haberin ana olayı, devrimin Kırgızistan'ın güneyinde patlak verdiği belirtilerek, devrimin esas nedeni fakirlik, işsizlik olduğunun, sosyal, siyasi ve ekonomi sorunlar nedeniyle yaşandığı ima edilmeye çalışılmıştır. *Hürriyet*, 25 Mart 2005 tarihinde 10. sayfadan verdiği "Taşla sopayla devirdiler" haber başlığında, Kırgızistan'da Akayev iktidarının muhalefet tarafından devrildiği özetlenmektedir. Haber başlığı ve alt başlıklar arasında anlamsal bağ kurulabilmektedir. Gazetenin başlık seçimi ana olayı yansıtmaktadır. Haber başlığının alt bölümünde yer alan spot bölümü, okuyucuya haberin öykülediği ana olay hakkında özet bilgi vermektedir. Haberin ana olayı, Kırgızistan'da Akayev iktidarının muhalifler tarafından devrilmesidir. Haber metni iki bölümle değerlendirilmektedir. Birinci bölümde Muhaliflerin Akayev iktidarını taşla sopayla devirmesi, ikinci bölümde ise devrimin kadın muhalif lideri Roza Otunbayeva'nın ve ABD büyükelçisi Stepen Young'un devrimle ve Akayev yönetimiyle ilgili açıklamaları yer almaktadır.

Hürriyet, 27 Mart 2005 tarihinde 10. sayfada "Laleler kimin kucağında" başlıklı Ferai TINÇ'a ait yorumda, bağımsızlıktan beri olan biteni özetlemekte Kırgızistan'da Lale Devrimi adını alan devrimin emperyalist güçlerin etkisiyle

gerçekleştiğini öne çıkarmaktadır. Yorum metninin örgüsü ve işleniş biçimi üç ayrı bölümle değerlendirilmektedir. İlk bölümde Aksar Akayev'in yönetimi, ikinci bölümde muhalif liderlerin bir zamanlar Akayev'in en yakın çevresinde bulunan simalar olduğu, üçüncü bölümde ise dış güçlerin onun içinden ABD'nin parmağı olduğu açıklanmıştır.

b. Mikro İnceleme Bulguları

Hürriyet'in 22 Mart 2005 tarihinde 9. sayfadan verdiği haberde kullanılan "Lale devrimi kana bulandı" başlığıyla verdiği haber metnindeki sentaktik yapılanmada yer alan, uzun ve etken cümlelerde Kırgızistan'da patlak veren Lale Devriminin kanlı bilançosu öne çıkmaktadır. Başlıkta seçilen "kana bulandı" sözcüğünde, Gürcistan ve Ukrayna devrimlerinden farklı olduğu kıyaslanarak, Kırgızistan'da devrimin ciddi boyutlara ulaştığı vurgulanmaktadır. Haber metinde ayaklanan muhaliflerin çatışma sahnelerini simgeleyen iki adet fotoğrafı kullanılmıştır.

Hürriyet'in 23 Mart 2005 tarihinde 9. sayfada "Kırgızistan bölünebilir" başlığıyla verdiği haber metnindeki sentaktik yapılanmada, kısa, basit cümlelerin öznesi olarak, Kırgızistan, siyasal, sosyal, ekonomik, bölünme öne çıkmaktadır. Başlıkta seçilen "bölünebilir" sözcüğünde ülkedeki ayaklanma giderek ciddi boyutlara ulaşma endişesinde olduğunu ifade etmektedir. Haber başlıkta Kırgızistan'ın güney bölgesinde başlayan protesto sırasında ayaklanan muhaliflerin bir adet fotoğrafı kullanılmıştır.

Hürriyet'in 25 Mart 2005 tarihinde 10. sayfadan "Taşla sopayla devirdiler" başlığıyla yapılandırdığı haberde, olayın tarafı Kırgızistan'ın kadın muhalif lideri Roza Otunbayeva ve ABD Büyükelçisi Stepen Young'un devrim hakkında açıklamaları kısa, basit ve etken cümle yapılarıyla belirlenmektedir. Haber başlıkta seçilen "taşla sopayla" sözcüğü devrimin gücünü değil iktidarın zayıflığını vurgulamaktadır. Fotoğraf seçimleri ve sunumları incelendiğinde habere ilişkin devrimci muhaliflerin polislerle yaşanan çatışma sırasındaki kareler kullanılmıştır.

Hürriyet'in 27 Mart 2005 tarihinde 10. sayfada "Laleler kimin kucağında" başlıklı köşe yazısında, başlıkta seçilen "kucağında" sözcüğü Kırgızistan'da patlak veren Lale Devrimi dış güçlerin desteğiyle gerçekleştiğini açık ve kesin bir dille vurgulamaktadır.

3. Zaman Gazetesi

Kırgızistan'daki Lale Devrimine geniş yer veren gazetelerinden biri de *Zaman* gazetesi olmuştur. *Zaman* gazetesinde 12 Mart ile 4 Nisan 2005 tarihleri arasında yayınlanan Lale Devrimiyle ilgili haberlerin başlıkları şu şekildedir:

Gazete	Yayın tarihi	Başlıklar
<i>Zaman</i>	12 Mart 2005	Haber başlığı: Kırgız muhalefeti, Akayev'i referanduma zorluyor
<i>Zaman</i>	26 Mart 2005	Haber başlığı: Önce istikrar sonra reform Üst Başlık: Devrimin kadın lideri Otunbayeva <i>Zaman</i> 'a konuştu
<i>Zaman</i>	28 Mart 2005	Haber başlığı: Bişkek'te polis kontrol edemediği eylemcileri kar ve yağmur dağıttı
<i>Zaman</i>	4 Nisan 2005	Haber başlığı: Yeni Kırgız iktidarının önünde engel kalmadı

Tablo 26: Zaman gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler

a. Makro İnceleme Bulguları

Zaman'ın 12 Mart 2005 tarihinde 13. sayfadan verdiği "Kırgız muhalefeti Akayev'i referanduma zorluyor" haber başlığında parlamento

seçimlerinin ikinci turunda muhalefet ile ynetimdekilerin arasında cereyan eden gerginlik özetlenmektedir. Haber metninde spot başlık kullanılmamıştır. Gazetenin başlık seçimleri ana olayı yansıtılmaktadır.

Zaman’ın 26 Mart 2005 tarihinde 1-13. sayfadan “nce İstikrar sonra reform” başlığı ile yayınladığı metinde, Kırgızistan’da demir leydi olarak bilinen Roza Otunbayeva’nın görüşleri yansıtılmaktadır. Haber Haber başlığının alt bölümünde yer alan spot bölümü, okuyucuya haberin öykülediği ana olay hakkında zet bilgi vermektedir. Haberinin ana olayı, Kırgızistan’da yaşanan Lale Devrimidir. Haber iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde devrimin kadın lideri Roza Otunbayeva’nın *Zaman*la görüşmesi, ikinci bölümde ise devrik Cumhurbaşkanı Askar Akayev’in devrime neden olan dış güçleri eleştirme ifadesi yer almaktadır.

Zaman’ın 28 Mart 2005 tarihinde 13. sayfadan verdiği haberde kullanılan “Bişekte polisin kontrol edemediği eylemcileri kar ve yağmur dağıttı” başlığında Kırgızistan’ın başkenti Bişek’te yaşanan devrim sonrası kontrolden çıkarak kentte yağmalama girişiminde bulunan isyancılarnın tavrı özetlenmektedir. Gazetenin başlık seçimleri ana olayı yansıtılmaktadır. Haberde spot başlık kullanılmamıştır. Haberinin ana olayı, Akayev iktidarının devrilmesinin ardından kentte yaşanan yağma yansıtılmıştır. Haber metnin örgüsü ve işleniş biçimi iki ayrı bölümde değerlendirilebilir. İlk bölümde gazete ülkede yaşanan yağmaların ardından gelen kar yağışıyla ilgili yorum ve ifadeleri, ikinci bölümde ise yeni yönetim devlet başkanı seçimlerinin 26 Haziranda yapılacağı vurgulanmaktadır.

b. Mikro İnceleme Bulguları

Zaman, 26 Mart 2005 tarihinde 1 ve 13. sayfalarında verdiği “nce İstikrar sonra reform” başlıklı haber metninde yer alan özneler devrimin kadın lideri Roza Otunbayeva ile devrik lider Askar Akayev n plana çıkarmaktadır. Haber metninde iki adet fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğrafta devrimden sonra

isyancılar tarafından yaşanan yağma anı ve devrimi yöneten kadın liderlerden R. Otunbayeva yer almaktadır.

Zaman'ın 28 Mart 2005 tarihinde 13. sayfadan verdiği haberde kullanılan "Bişkek'te polisin kontrol edemediği eylemcileri kar ve yağmur dağıttı" başlığıyla verdiği haber metninde yer alan özneleri oluşturan devrim, eylemciler, yağma ve kar etken cümlelerin öznelerini oluşturmaktadır. Etken cümlelerde, devrim sonrası kentte yaşanan yağmanın ardından gelen kar yağışı "Allahın yardımı" olarak kent sakinleri tarafından yorumlar verilmektedir. Haber metninde ülkede gerçekleşen kaostan sonra yağmalamayı sadece kar ve yağmurun durdurabildiğini, yağışların kentte sükunetin sağlanmasında önemli rol oynadığı belirtilmektedir. Haber metninde bir adet fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğrafın üst yazısında, Akayev'i deviren protestocuların iki gün boyunca yağmaladığı başkent Bişkek'te şiddetli kar yağışının ardından meydanların bomboş kaldığını ve ülkede sükunetin sağlandığının altı çizilmektedir.

Zaman, 4 Nisan 2005 tarihinde 13. sayfadan verdiği "Yeni Kırgız iktidarının önünde engel kalmadı" başlığıyla verdiği haber metninde yer alan Askar Akayev ve Muhafızlar'a ilişkin ifadeleri etken cümle yapılarıyla vermektedir. Haber metninde bir adet fotoğraf kullanılmıştır. Portre fotoğraftaki Akayev imgesinin, karamsar, üzgün, düşünceli olduğu görülmektedir.

4. Respublica Gazetesi

Başlıca Kırgız gazetelerinden biri olan ve Akayev iktidarını şiddetle eleştiren *Respublica* gazetesi Kırgızistan'da yaşanan Lale Devrimine sayfalarında geniş yer vermiştir.

23 Mart ile 2 Nisan 2005 tarihleri arasında Lale Devrimine dair yayınladığı haberler şunlardır:

Gazete	Yayın tarihi	Başlıklar
<i>Respublica</i>	23 Mart 2005	Haber başlığı: Bu nasıl oldu Üst Başlık: Calal-Abad'da yönetimin halka geri alınmasına 4 saat yetti
<i>Respublica</i>	23 Mart 2005	Haber başlığı: Başka devrim
<i>Respublica</i>	2 Nisan 2005	Haber başlığı: Darbe değil, halk devrimi
<i>Respublica</i>	2 Nisan 2005	Haber başlığı: Askar Akayev her zaman halkına ihanet etti

Tablo 27: *Respublica* gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler

a. Makro İnceleme Bulguları

Respublica'nın 23 Mart 2005 tarihinde 4 ve 5. sayfalardan “Bu nasıl oldu” başlığı ile yayınladığı haber metninde Kırgızistan'daki olaylar halk hareketi şeklinde tanımlanmaktadır. Haber başlığı ile üst başlık arasında anlamsal bir bütünlük sağlanmaktadır. Haberin ana olayı, Kırgızistan'da gerçekleşen Lale Devrimidir. *Respublica* devrimin esas sebebini dile getirmekle birlikte Akayev iktidarını eleştirmektedir.

Respublica'nın 2 Nisan 2005 tarihinde 4 ve 5. sayfalardan Atambayev: “Darbe değil, halk devrimi” başlıklı haberinde Sosyal Demokrat Partisinin lideri Almazbek Atambayev'in görüşü alınarak Kırgızistan'daki durumu değerlendirmektedir. Habere konu edilen ana olay, spotta özetlenmiştir. Haberin ana olayı, Kırgızistan'da yaşanan Lale Devrimidir. Haber metninin

tamamını SDP lideri A. Atambayev'in konuyla ilgili açıklama ve eleştirileri oluşturmaktadır.

b. Mikro İnceleme Bulguları

Respublica, 23 Mart 2005 tarihinde 4 ve 5. sayfalardan verdiği metinde “Bu nasıl oldu” başlığına yer vermektedir. Haber metnini yapılandıran ikna dili “tepki göstermek”, “tavır göstermek” gibi deyim seçimleriyle çerçevelenmektedir. Haber retoriği incelendiğinde *Respublica*'nın Akayev iktidarına karşı sergilediği olumsuz tavır açıkça görülmektedir. Fotoğraf seçimi ve sunumları da haber metnlerinin retoriğinde önemli bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Haber metninde yer alan ayaklanan muhaliflerin fotoğrafları Akayev iktidarını devirme amacıyla sokağa döküldüğü anlaşılmaktadır.

Respublica, 23 Mart 2005 tarihinde 3. sayfasından “Başka devrim” başlığıyla yayınladığı metin okuyucuların duygularına seslenmektedir. Gazete, Akayev'i ve onun iktidarın şiddetle eleştirerek “artık seçim hakkımız kalmamıştır ya Akayev'in yönetimini devireceğiz ya da onun kölesi olacağız” vurgusuyla devrimin doğruluğuna ve sonuna kadar devam ettirilme zorunluluğuna ikna amacı gütmektedir.

Respublica, 2 Nisan 2005 tarihinde 4 ve 5. sayfalardan “A.Atambayev: Darbe değil, halk devrimi” başlığıyla verdiği metnin cümle yapıları etken cümlelerle vermektedir. Haber metnini yapılandıran ikna dili “darbe değil halk hareketi” çerçevelemesi ile devrimin halk tarafından gerçekleştiğine yönelik kanaat oluşturma amacı taşımaktadır. Fotoğraf seçimi ve sunumları da haber metnlerinin retoriğinde önemli bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Haber metninde yer verilen muhaliflerin fotoğrafları “Akayev git” sloganlarını simgelemektedir.

5. Kırgız Tuusu Gazetesi

Kırgız Tuusu gazetesi Lale Devrimiyle ilgili haberlere sayfalarında geniş yer ayırmıştır. Gazetenin 11 Mart 31 Mart 2005 tarihleri arasında birinci sayfadan manşet olarak yayınladığı haber başlıkları şunlardır:

Gazete	Yayın tarihi	Başlıklar
<i>Kırgız Tuusu</i>	11-14 Mart 2005	Haber başlığı: Manas'ı yaratan halkımızın suçu yok! Alt başlık: suç düşse de güreşe doymayan, kendi çıkarlarını düşünen muhalefette
<i>Kırgız Tuusu</i>	23-24 Mart 2005	Haber başlığı: Küçük pislik bir karın dolu yağı çürütür...
<i>Kırgız Tuusu</i>	23-24 Mart 2005	Haber başlığı: Sabreden derviş muradına ermiş Üst başlık: Ateşle oynamayın
<i>Kırgız Tuusu</i>	29-31 Mart 2005	Haber başlığı: İktidar neden düştü? Alt başlık: Halktan uzaklaştığı için

Tablo 28: *Kırgız Tuusu* gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler

a. Makro İnceleme Bulguları

Kırgız Tuusu'nun, 11-14 Mart 2005 tarihinde 4 ve 5. sayfalardan verdiği "Manas'ı yaratan halkımızın suçu yok!" başlıklı metninde Akayev taraftarının Kırgız muhalefetine yönelik eleştirilerini yansıtılmaktadır. Başlıklar arasında anlamsal bütünlük bulunmaktadır. Metinde konu edilen olay "Manası yaratan halkımızın suçu yok" başlığı ile özetlenmiştir.

Kırgız-Tuusu, 29-31 Mart 2005 tarihli nüshasının 3. sayfasında "İktidar neden düştü?" soru cümlesi ile formüle edilen başlığı ve "Halktan uzaklaştığı için" alt başlıkla yayınlanan metninde, ülkede yaşanan kaos sonrası oluşan ortamı aktarmaktadır.

b. Mikro İnceleme Bulguları

Kırgız Tuusu, 11-14 Mart 2005 tarihi nüshasının 4 ve 5. sayfalarında “Manas’ı yaratan halkımızın suçu yok!” başlıklı metninde Akayev taraftarını etken cümlelerin öznesi olarak kullanmıştır. Metinde “suç” daha çok muhaliflere ve liderlerine yüklenmektedir. Haber metninde olaya ilişkin çok sayıda fotoğraf yer almaktadır. Fotoğrafta Akayev taraftarının portre resimleri kullanılmıştır.

Kırgız Tuusu, 23-24 Mart tarihinde 9. sayfadan yayınladığı metinde kullandığı “Küçük pislik bir karın dolu yağı çürütür” başlığı ikna dili ve söylem açısından muhalefete yönelik olumsuz tutum sergilediğini göstermektedir ve muhaliflere karşı bir tavır sergilemektedir.

6. Erkin Too Gazetesi

Erkin-Too gazetesinin Lale Devrimine ilgili yayınladığı haber başlıkları:

Gazete	Yayın tarihi	Başlıklar
<i>Erkin-Too</i>	22 Şubat 2005	Haber başlığı: Kırgızistan’da devrimin ortaya çıkışına temel yok
<i>Erkin-Too</i>	15 Mart 2005	Haber başlığı: Bir kere ağaran sakal bir daha kara çıkmaz
<i>Erkin-Too</i>	15 Mart 2005	Haber başlığı: Seçimin iki turu da bitti
<i>Erkin-Too</i>	23 Mart 2005	Haber başlığı: Askar Akayeviç, biz sizinleyiz! Üst başlık: Halka huzur lazım!

Tablo 29: Erkin Too gazetesinde Lale Devrimiyle İlgili Yer Alan ve Nitel İçerik Çözümlemesi Uygulanan Haberler

a. Makro İnceleme Bulguları

Erkin-Too’nun 22 Şubat 2005 tarihinde 11. sayfadan verdiği “Kırgızistan’da devrimin ortaya çıkışına temel yok”, başlıklı haberde, Akayev iktidarını devirmek isteyen muhalifler eleştirilmektedir. Kırgızistan’ın Dışışleri

bakanı Askar Aytmatov'un "Kırgızistan'da devrimin ortaya çıkışına temel yok", "ülkemizde ortalığı gürültüye vermeye sebep aramayın" şeklindeki açıklamaları haberin ana çerçevesini oluşturmaktadır.

Erkin-Too, 15 Mart 2005 tarihinde 4. sayfadan yayınladığı "Bir kere ağaran sakal bir daha kara çıkmaz" başlıklı haberde, parlamento seçimlerine hile karıştı bahanesiyle iktidarı devirmeye çalışan muhalefete tepki göstermektedir.

Erkin-Too, 15 Mart 2005 tarihinde 3. sayfadan yayınladığı "Seçimin iki turu da bitti" başlıklı haberde parlamento seçimlerinin adil bir şekilde yapıldığını vurgulamaktadır. Haber başlığının alt bölümünde yer alan spot bölümü, okuyucuya haberin öykülediği ana olay hakkında özet bilgi vermektedir. Hükümet sözcüsü A. Segizbayev seçimlere hile karıştığı şeklindeki iddialara karşı dile getirdiği görüşler desteklenmektedir.

Erkin-Too, 23 Mart 2005 tarihinde 5. sayfadan "Askar Akayeviç, biz sizinleyiz!" başlığı ile sunduğu haberde, Akayev iktidarını devirmeyi amaçlayan muhalefeti suçlamaktadır.

b. Mikro İnceleme Bulguları

Erkin-Too'nun, 22 Şubat 2005 tarihinde 11. sayfadan "Kırgızistan'da devrimin ortaya çıkışına temel yok" başlığıyla yapılandığı haberde olayın tarafı olan öznelere Akayev yanlısı olan Dışişleri Bakanı Askar Aytmatov'un açıklamaları yer almaktadır. Askar Aytmatov "Kırgızistan'da devrimin ortaya çıkışına temel yok" ifadesi devrimin gerçekleşmeyeceğini açık ve kesin bir dille vurgulamaktadır. Haber metnini yapılandıran ikna dili "tepki göstermek", "tavır göstermek" gibi deyim seçimleriyle desteklenmektedir.

Aynı gazetenin 15 Mart 2005 tarihli nüshasında 4. sayfadan yayınladığı "Bir kere ağaran sakal bir daha kara çıkmaz" haber metninin ikna dili olumsuz anlam yüklü deyim, nitelendirme ve eğretilmelerin seçimi aracılığıyla muhalefetin çıkardığı kaos ortamını tanımlamaktadır.

Erkin-Too'nun, 15 Mart 2005 tarihinde 3. sayfadan “Seçimin iki turu da bitti” başlığıyla yapılandırđı haberde olayın tarafı olan öznelerden olan hükümet sözcüsü A. Segizbayev’in açıklamaları uzun ve etken cümle yapılarıyla verilmektedir. Haber metninin ikna dili, hükümet sözcüsü A. Segizbayev’in “seçimin iki turu da bitti” ifadesi ile Parlamento seçimlerinin temiz, adil gerçekleştiğini ve muhalefetin ortalığı karıştırmasını haksızlık olduğunu ikna etmektedir. Haber metninde A. Segizbayev’in fotoğrafı yer almıştır.

Erkin-Too'nun, 23 Mart 2005 tarihinde 5. sayfadan “Askar Akayeviç, biz sizinleyiz!” başlığıyla yapılandırđı haberde olayın tarafı olan öznelerden olan Akayev iktidarını destekleyenlerin açıklamaları etken ve basit cümle yapılarıyla değerlendirilmektedir. Haber metninin ikna dili, Akayev taraftarının “Askar Akayeviç, biz sizinleyiz” ifadesi Akayev iktidarını desteklediklerini ima etmektedir. Haberde miting yapan Akayev taraftarının fotoğrafları yer almıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İncelenen dönem içerisinde Türkiye gazetelerinde Lale Devriminin konu edildiği haberler toplam içerisinde ilk sıralarda yer almamışsa da devrim süreci Türk basını tarafından detaylı ve sürekli takip edilmiştir. Türk gazetelerinde devrim haberleri önemli haber başlıklarıyla verilmiştir. Kırgız basınında Lale Devriminin konu edildiği haberlerde, genel haberler toplamı içerisinde ilk sırayı almıştır. Türk ve Kırgız basınında Kırgızistan'daki Lale Devrimine yönelik genel bir tespit ve değerlendirmenin hedeflendiği araştırma sonucunda, renkli devrim döneminde örneklem olarak alınan altı gazetenin Lale Devrimini veriş biçimleri ve bu gazetelerin devrimin nerede ve hangi konularını ön plana çıkararak konumlandıklarına dair önemli bulgular elde edilmiştir.

Bu bulguları kısaca özetlemek gerekirse;

Kırgız basını Kırgızistan'ın jeopolitik vaziyetine değinmemiş fakat bu konuyu daha farklı yönde ele almıştır. Muhalefeti eleştiren haberlerde dış güçler tarafından muhalefetin maddi ve manevi desteklendiğini açıkça ifade etmiştir.

Araştırmada, hem Türk ve hem Kırgız basını devrimin çıkış sebebi olarak siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılar üzerine yoğunlaşmaktadır. Akayev karşıtı gösterilerin bu boyutlara ulaşmasında halkın demokrasi talebinden öte, yaşanan ekonomik ve sosyal sıkıntıların yattığına dair söylemler dikkat çekmiştir.

İncelenen Türk gazetelerinde dikkat çeken bir diğer nokta ise; hem ABD, hem Rusya'nın askeri üsse sahip olduğu bir ülke olan Kırgızistan'da iktidara aday muhaliflerin daha önceki örneklerde olduğu gibi tamamıyla Batı yanlısı veya Rusya karşıtı olduğunun söylenmesindeki güçlüğün haberlerde vurgulanmasıdır. Gazete haberlerinde muhalif liderlerin neredeyse tamamının daha önce Askar Akayev ile birlikte çalışmış isimlerden oluşması konusunda bir oy birliği vardır. Bu isimler ne Batıya çok yakın ne de Rusya'ya fazla uzak isimler değildir. Ama geleceği Batıda gören muhalif liderlerin,

tercihlerini Batıdan yana yapacakları imajı açık bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kırgız basını bu konulara dikkat çekmezken, daha çok ülke içi olaylara ağırlık vermiştir. Özellikle *Respublica* Gazetesi, *Erkin-Too* ve *Kırgız Tuusu*'na nazaran yaşanmakta olan hadiseye devrim ismini vermiştir. Ama Kırgız Lale Devrimini, Gürcistan ve Ukrayna'da gerçekleşen Kadife devriminin devamı olarak görmediği fark edilmektedir. *Erkin-Too* ile *Kırgız Tuusu* gazetelerinin yaşanmakta olan olayı halk isyanı, halkın tepkisi şeklinde önemsiz bir olay olarak sunmayı uygun gördükleri tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarında dikkati çeken diğer bir nokta, gazetelerin okuyucu kitleleri ve yayın politikası doğrultusunda gerçekleşen devrime farklı yaklaşmış olmalarıdır. Bu özellikle Kırgız basınında iktidar taraftarı gözükerek yer alan *Erkin-Too* ile *Kırgız Tuusu* gazetelerinde göze çarpmaktadır.

Türk gazetelerinde, Kırgızistan'daki devriminin Gürcistan ve Ukrayna'daki kadife devriminden farkının kıyaslanması konusundaki haberler oldukça ayrıntılı verilmektedir. Kırgızistan'da yaşananlar, Gürcistan ve Ukrayna örneklerinde yaşanan yumuşak geçişin bu ülkede söz konusu olmayacağını göstermiştir. Muhalefet ve iktidar arasındaki gerginlik her geçen gün artarken, gösterilerin kontrol edilemez boyutlara ulaştığı ve güvenlik birimleri ve göstericiler arasında yaşanan çatışmalarda can kaybının da yaşanmasının Kırgızistan'ı Ukrayna ve Gürcistan tecrübelerinden kesin çizgilerle ayırdığı vurgulanmıştır.

Renkli devrimleri kıyaslama yaklaşımı dışında ve özellikle Kırgız devriminin "kanlı" olduğu yönündeki yaklaşım konusunda Türkiye ve Kırgızistan basının söylemi benzeşmektedir. Kırgız basını, Gürcistan ve Ukrayna devrimlerine çok az değinmekle beraber kıyaslama ve özelliklerine katiyen yer ayırmamıştır. Yaşanan olayların şokunu atlatamama psikolojisi, gerçekleşmekte olan hadiselerle isim bulamama, tetkik edememe ve hızla gelişen olaylara şaşırma şaşırma hâkim olduğu hissedilmektedir. Kırgız gazetelerinin "Gürcistan ve Ukrayna kendi devrimini gerçekleştirmişlerse biz

de yapabiliriz” görüşünü ön plana çıkardıkları ve aynı zamanda örnek aldıkları tespit edilmiştir.

Kırgız gazetelerinde, Türk basınındaki kan döküldüğü yönündeki haberlere zıt olarak yaralananların sayıları haberlerde net şekilde yer almıştır. Fakat kan dökülmediği söylemi muhalefet liderleri aracılığı ile altı çizilerek vurgulanmıştır.

Araştırmada ön plana çıkan bir başka öge; Kırgız muhalefetine güvenlik güçlerinin zayıflığı ve muhalefetin geleceği hakkındaki kaygıları için Türk ve Kırgız basını benzer yorumlarda bulunduğudur. Kırgız basını aynı görüşü paylaşmakla birlikte güvenlik güçlerinin zayıflığının onların sosyal adaletsizlikten, fakirlikten, yoksulluktan vs. memnun olmadığından kaynaklandığını belirtmeyi ihmal etmemiştir. Kırgız haberlerinde, muhalefete yönelik birleşme ve koltuk davasına girmeme öğütüne sıklıkla başvurulmuştur.

İncelenen metinlerde muhalefete karşı tutumları açısından ele alındığında; *Zaman* ılımlı, *Hürriyet* ise tarafsız duruyor izlenimini vermektedir. *Respublica* Gazetesi tam tersine iktidarı eleştirme ve muhalefeti destekleme yönünde yayın yapmaktadır. *Cumhuriyet*’in ise muhalefeti eleştirerek *Kırgız Tuusu* ve *Erkin-Too* ile fikir açısından yakınlığı göze çarpmaktadır. Kırgız gazeteleri *Kırgız Tuusu* ve *Erkin-Too*, devrim süreci boyunca iktidar yanlısı olduklarını gizlemeyerek muhalefeti suçlama, eleştirme yolunu takip etmişlerdir. Devrim sonrası ise aynı gazetelerin evvelki tutumlarının tam zıddı bir şekilde Akayev’e cephe almaları, bu gazetelerin baskı altında tutuldukları ve istedikleri gibi davranamadıkları izlenimini vermektedir.

Türk basınının haber yaklaşımı, “ülke bölünmesin ve iç savaş çıkmasın” kaygısını vurgulamaktadır. Kırgız gazeteleri aynı görüşü paylaşmakla birlikte ek olarak “halka kan dökülmesin”, “barış içinde yaşayalım” çağrısına yoğun olarak yer vermiştir. *Kırgız Tuusu* ve *Erkin-Too* gazetelerinde, halk sağduyuya çağrılırken muhalefetin yanında yer almamaya davet

edilmektedir. Bu durum söz konusu gazetelerin iktidar yanlısı bir tutum içinde olduğunu göstermektedir.

İncelenen dönem içerisinde Türk gazeteleri, Kırgız devriminin kuzey ve güney çatışması halinde olduğuna dikkat çekmişler. Ülkenin coğrafi olarak yüksek sıradağlarla kuzey ve güney olarak ayrılması ve kuzeyin yönetimde temsil ve ekonomik refah seviyesine göre güneyden çok daha fazla imkânlarla sahip olmasının fiilen ülkede kuzey-güney bölünmüşlüğü ortaya çıkardığını ve Akayev'in de bu bölünmüşlüğü gideremediği konusunda benzer yorumlara rastlanmaktadır. Kırgız basınının ise, güney ve kuzey ayrımına önem vermediği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKAGÜL, Deniz (1996) “Türk Dili Cumhuriyetlerin Dünya Ekonomisine Yerleştirilmesi ve Türkiye’nin Rolü”, İstanbul, Metis Yayınları
- AMANKULOVA, Nurcamal (2002) “Kırgızstandağı Basma Sözdün Önügüşü (1946-1958cc.) Cıldarı, Kırgız Curnalistikasının Tarihi, Bişkek.
- ARABAYEV, İşenalı (1924) “Erkin Too”, Erkin Too gazetesi, No1.
- ASANOVA, Baktıgöl (2002) “Kırgız Basma Sözü” (1975-85) Cıldarı, Kırgız Curnalistikasının Tarihi. Bişkek.
- AVŞAROVA, M (1961) “Russkaya Periodičeskaya Peçat v Turkestane” (1870-1917gg). Taşkent.
- CUNUŞALIYEV, Capar (2001) “Kırgızstandın Tarihi”, Bişkek, Kırgızstan yayın evi.
- ÇOTONOV, Uzak (1998) “İstoriya Kırgızstana: XX vek”, Bişkek, Kırgızstan.
- ÇEBİ, Murat Sadullah (1996) “Medyada Haber Seçiminin Teorik Boyutları”, Bilig Dergisi- 3/ Güz, s.255-256.
- ÇEBİ, Murat Sadullah (2002) “16 Nisan 2003 Avrupa Birliği Atina Zirvesi’nin Türk Yazılı Basınında Sunumu”, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim Dergisi, 16/ Kış, s.2.
- ERDEM, Mustafa (2000) “Kırgız Türkleri”, Ankara, Asam Yayınları.
- GÖMEÇ, Saadettin (1999) “Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi”, Ankara, Akçağ yayınları.
- GURİN, Vladimir (1964) “Zarojdeniye Sovetskoy Peçati V Kirgizii”, Frunze.
- GÜZ, Nurettin (2005) Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları, Ankara, Nobel.
- HALİLOV, Abdıganı (2002) “Kırgız Uluttuk Basma Sözü’nün Tüzülüüşü”, Kırgız Curnalistikasının Tarihi, Bişkek.
- (2002) “Kırgız Basma Sözü (58-80 Cıldarda)”, Kırgız Curnalistikasının Tarihi, Bişkek.
- İSABEKOVA, Meerim (2003) “Vestnik KGNU imeni C.Balasagina”, Bişkek.
- İSAYEVA, Asel (2002) “Pressa Demokratiyaga, Demokratiya Pressaga”, Bişkek.

- İBRAYEVA, Gülnara. S. KULİKOVA (2002) "Kırgızstandağı Massalık Maalimat Karacattarının Önügüü Tarihi cana Azırkı Kezdegi Abalı", çev: T. Riskulova, Bişkek.
- IŞIK, Metin (2005) "Kitle İletişim Teorilerine Giriş", Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya.
- SIDIKOVA, Gülbara (2001) "Kırgız Basma Sözünün Önügüşü", Jurnalist" Dergisi No.8, s. 9
- KALİNİN, Mihayil (1924) "İz Pojelaniy na Vosmoy God, Turkmenskaya" İskra Gazetesi, 13 Kasım.
- KARASAYEV, Huseyin (1995) "Erkin Too'nun Ortaya Çıkışı", Bişkek.
- KORNİLOV, Aleksey (1999) "Curnalistika na Rubeje Tısyacıletiy", Rostov-na-Donu.
- KUDAYBERGENOV, Sooronbek (1966) "Kırgızstandın Basma Sözünün Tarihınan", Frunze.
- MCQUAIL, Denis (1994) "Kitle İletişim Kuramı", çev: Ahmet Haluk YÜKSEL, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- MOKRİNİN, Vladimir (2000) "Vestnik MGU", Dergisi, Güz.
- MAMBETSARİYEY, Toktosun (1984) "Kırgızstandın Basma Sözü Sotsializmdi cana Kommunuzmdi Kuruu Mezgilinde", Frunze.
- NEZİHOĞLU, Halim (1999) "Bağımsızlıktan Günümüze Rusya-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri", İstanbul, ALFA yayıncılık.
- PFAFF, William (1986) "Özgür Bir Toplumda Basının Görevi", Hürriyet Vakfı, Eğitim Yayınları, No9.
- PLOSKİH, Bladimir (2000) "Kırgız Respublikasının Tarihi", Bişkek, Kırgızstan yayın evi
- ROY, Olivier (2000) "Yeni Orta Asya'da Ulusların İmal Edilişi", çev: Moralı Mehmet.
- SOORONBAYEV, Kanıbek (1960) "Peçat Sovetskogo Kırgızstana", Frunze.
- "Sredstva Massovoy İnformatsii Tsentralnoy Azii Segodnya i Zavtra", Byulleten No1, Şubat-Mart, Oş 2001.
- ŞKONDİN, Mihayil (1999) "Sredstva Massovoy İnformatsii", Moskva.
- TARASOV, İlyiç (1969) "Partiynoe Rukovodstvo-İstoçnik Silı Peçati", Frunze,

- TOKGÖZ, Oya (2003) “Temel Gazetecilik”, İmge Kitabevi.
- TUTAR, Hasan ve YILMAZ, Kemal (2005) “Genel İletişim Kavramlar ve Modeller”, Seçkin Yayıncılık.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1997) “Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi”, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- TERKAN, Banu (2003) “Yazılı Basında Kadın İmaji”, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi, 2 Nisan.
- TOKTOGONOV, Cumgal (1972) “Kırgız Basın Tarihi”, Frunze.
- TOKTOGONOV, Sapar (1972) “Stanovlenie i Razvitie Sotsialistiçeskoy Kulturu Sovetskogo Kırgızstana (1918-1958 gg)”, Frunze.
- TÜMÖNBAYEV, Aybek (2002) “Kayra Kuruu, Aykınduuluk cana Egemendüülük Doorundagı Kırgızstandın Basma Sözü (1985-2001cc.)”, Bişkek.
- URUSTANBEKOV, Bolot ve T. Çoroyev (1990) “Kırgız Tarihi”, Frunze.
- VASİLYEV, Vladimir (1915) “Semireçenskaya oblast kak koloniya i rol v ney Çuyskoy dolini”, Petrograd.
- ZASURSKIY, Nikita (1999) “Mass-Media Vtoroy Respubliki”, Moskva.
- <http://ar-namys.org>.

GAZETELER

CUMHURİYET

- (2005) “Akayev Bir Zamanlar Demokrattı”, 28 Mart, s.9
- (2005) “Devrimlerin Listesi Batıda”, 3 Nisan, s.9
- (2005) “Akayev Devrildi”, 25 Mart, s.9.
- (2005) “Akayev’e İsyan”, 22 Mart, s.9
- (2005) “Soros Parmağı Tartışılıyor”, 26 Mart, s.9.

ERKİN TOO

- (2005) “Bir agargan sakal kayra kararıp çıkpayt”, 15 Mart, s.4.
- (2005) “Kırgızstanda Revolyutsziyalık Kırdagldın Çığışına Negiz Cok”, 22 Şubat, s.11.
- (2005) “Askar Akayeviç Biz Sizinleyiz”, 23 Mart, s.5.

(2005) “Şayloonun eki turu ten öttü”, 15 Mart, s. 3.

HÜRRİYET

(2005) “Taşla Sopayla Devirdiler”, 25 Mart, s.10.

(2005) “Lale Devrimi Kana Bulandı”, 22 Mart, s.9.

(2005) “Kırgızistan Bölünebilir”, 23 Mart, s.9.

TINÇ, Ferai (2005) “Laleler Kimin Kucağında”, 27 Mart, s.10.

KIRGIZ TUUSU

(2005) “Manastı Caratkan Elibizde Künöö Cok”, 11-14 Mart, s.4-5.

(2005) “Biylik Emni Üçün Kuladı?”, 29-31 Mart, s.3.

(2005) “Bir Kumalak Bir Karın Maydı Çiritet...”, 23.24 Mart, s.9.

(2005) “Sabırdın Tübü Sarı Altın”, 23 Mart, s.1.

RESPUBLİCA

(2005) “Drugaya Revolyutsziya”, 3 Mart. s.3.

(2005) “Eto Ne Putç A Narodnoya Revolyutsziya”, 2 Nisan. s.4.

(2005) “Kak Eto Bilo?”, 23 Mart, s.4-5.

(2005) “Revolyutsiya”, 25 Mart, s.2

(2005) R. Dırıldayev: “Askar Akayev Vsegda Predaval Svoy Narod”,
Nisan, s.6.

2

ZAMAN

(2005) “Yeni Kırgız İktidarının Önünde Engel Kalmadı”, 4 Nisan, s.13.

(2005) “Muhalefetin Başını Eski Devlet Adamları Çekiyor”, 25 Mart, s.13.

(2005) “Bişkek’te Polisin Kontrol Edemediği Eylemcileri Kar ve Yağmur
Dağıttı”, 28 Mart, s.13.

(2005) “Önce İstikrar Sonra Reform”, 26 Mart, s.1-13.

(2005) “Kırgız Muhalefeti, Aksar Akayev’i Referanduma Zorluyor”, 12 Mart,
s.13.

(2005) “Kadife devrim Kırgızistan’da”, 25 Mart. s.13.

ÖZET

KABILBEKOVA Samara. KIRGIZİSTAN'DAKİ LALE DEVRİMİNİN TÜRK-KIRGIZ BASININA YANSIMASI. YÜKSEK LİSANS TEZ. ANKARA 2008

Bu çalışmada, Kırgızistan'da 24 Mart 2005'de yaşanan ve Lale Devrimi olarak adlandırılan olaya, örneklem dahilinde belirlenen Türk ve Kırgız basın kuruluşlarının yaklaşımları, karşılaştırmalı şekilde nicel ve nitel içerik analiziyle incelenmektedir. Temel olarak “Türkiye ve Kırgızistan basının Lale Devrimi’ne yaklaşımındaki temel karakteristikler nelerdir?” sorusuna cevap arayan çalışma sonucunda iki ülke basınında aynı olaya karşı belirli açılardan benzer yaklaşımlar bulunurken farklı yaklaşım unsurlarına da rastlanmıştır. Olaya karşı doğal olarak Kırgız basını kadar olmasa da Türk basınının da önemli ölçüde yer verdiği görülmüştür. Haberlerin başat söylemi incelendiğinde şiddet olaylarına, kaos ortamına, gelir ve servet eşitsizliğine, iktidar ilişkilerine, vurgu yapıldığı ya da halkı sağduyuya ve sükunete davet eden argümanların ön plana çıkarıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

1. Kırgız Basını
2. Türk Basını
3. Sovyet Rusya
4. Askar Akayev
5. Lale Devrimi
6. Turuncu Devrim

ABSTRACT

KABILBEKOVA Samara. REFLECTION OF THE TULIP REVOLUTION IN
KYRGYZSTAN ON THE TURKISH-KIRGHIZ PRESS. MASTER THESIS. ANKARA
2008

In this study, approaches of the sample Turkish and Kirghiz newspapers to the event called the Tulip Revolution happened on March 24, 2005, in Kyrgyzstan is examined in a comparative way and together with quantitative and qualitative analysis. At the end of the study which looked for an answer to the question that “what are the main characteristics in approaches of Turkish and Kirghiz newspapers towards the Tulip Revolution?” it is observed that the newspapers in these two countries have both parallel and divergent coverage of the event from specific point of views. Moreover, it is recognized that, Turkish newspapers touched upon the event considerably, yet not as much as the Kirghiz newspapers naturally did. An examination of the main arguments in the news shows that they either emphasized the questions of the day like acts of outrage, the chaos atmosphere, inequality of income and wealth, power relations, or they called people for common sense or tranquility.

Keywords:

- 1.Kirghiz Newspapers
- 2.Turkish Newspapers
- ,3. Soviet Russia
- 4.Askar Akayev
- 5.Tulip Revolution
- 6.Orange Revolution.

KODLAMA CETVELİ

Form No:.....

1. Gazete

1. Hürriyet 2. Cumhuriyet 3. Kırgız Tuusu 4. Respublika 5. Zaman 6. Erkin Too

2. Tarih

2.1. Ay:.... 2.2. Gün:....

3. Metnin Bulunduğu Sayfa No :....**4. Metnin Başlığı: ...****5. Metin Türü**

1. Haber 2. Köşe Yazısı 3. Dizi yazı, derin analiz vb.

6. Metin Başlığındaki Olay Tanımlaması

1. Siyasi hareketlilik 2. Kriz (karışıklılık) 3. Adli olay boyutu

7. Fotoğraf Kullanımı

1. Var 2. Yok

8. Fotoğraftaki Aktör

1. Akayev 2. Muhalifler 3. Simge, sembol vb.

9. Metinde Konunun İlişkilendirildiği Boyut

1. Siyasi 2. Ekonomik 3. Toplumsal hareketlilik 4. Uluslararası ilişkiler

10. Haberin Kaynağı1. Yurtiçi Haber Ajansı 2. Yurtdışı Haber Ajansı
3. Gazetenin kendi haberi 4. Başka bir medya kuruluşundan**11. Lale Devrimi'ne Bakış açısı**

1. Akayev taraftarı 2. Muhalefet taraftarı 3. Nötr (tarafsız)

12. Metinde Açıklamalarına Ağırlık Olarak Yer Veren Aktör

1. Akayev 2. Muhalifler 3. Dış politika aktörleri 4. Uzman görüşü

13. Metinde Devrime Sebep Olarak Gösterilen Dinamik Faktör1. Akayev'in kötü yönetimi 2. Dış politik olayların ve gelişmelerin sonucu
3. Muhaliflerin siyasi emelleri 4. Halkın yönetime katılma talebi**14. Metinde Suçlama**

1. Var 2. Yok

14.1. Suçlanan Taraf

1. Akayev 2. Muhalifler 3. Uluslararası güçler (AB, ABD, BM vb)

KODLAMA REHBERİ

6.
 1. Siyasi Hareketlilik
 - a) Siyasi aktörlerin açıklamaları
 - b) Ülkedeki uzmanların görüşü
 - c) Siyasi gelişmeler
 2. Kriz
 - a) Ülke yönetim boşluğuna düşmesi
 - b) İç güvenlik sorunları
 - c) Ekonomik çalkantılar
 3. Adli Olay Boyutu
 - a) Çatışmaların yer alması
 - b) Kargaşa
 - c) İsyancıların cezalandırılması
9.
 1. Siyasi
 - a) Devrimin Kırgız siyasi hayatına yansımaları
 - b) Siyasi sorunların yaşanması
 - c) İktidar- Muhalefet çatışmaları
 2. Ekonomik
 - a) Devrimin Kırgız ekonomisine etkileri
 - b) Ekonomik sorunların yaşanması
 - c) Ekonomide istikrarsız bir dönem açması
 3. Toplumsal Hareketlilik
 - a) Halkın meydanlarda gösteriler yapması
 - b) Güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelmesi
 - c) Kitlesele siyasi protestoların yapılması
 4. Uluslar arası İlişkiler
 - a) Devrimin dış politikaya etkisi
 - b) Diğer ülkelerin devrime bakış açıları
 - c) Akayev ve Muhaliflere diğer ülkelerin yaklaşımları
11.
 1. Akayev Taraftarı
 - a) Akayev ve taraftarlarının açıklamaları ve görüşlerinin dile getirilmesi
 - b) Devrimin ülkeye zarar verdiği
 - c) Sürecin demokratik olmaması
 2. Muhalefet taraftarı
 - a) Devrimin antidemokratik yöntemin indirdiği
 - b) Ülkenin önü açıldı
 - c) Muhalefet taraftarlarının açıklamalarına daha çok yer tutması
 3. Nötr (Tarafsız)
 - a) Tanımlamayı yaparken tarafsız
 - b) Herhangi bir tarafta suçlayıcı, yargılayıcı, öngörücü tanımda bulunmaması
 - c) Eşit açıklama

12. 1. Akayev
 a) Akayev'in Batı'yı ve ABD'yi suçlaması
 b) Akayev'in rakiplerini suçlaması
 c) Muhaliflerin birlik olmaması
2. Muhalifler
 a) Akayev'in iktidara ailesini karıştırmaması
 b) Rakiplerini haksız suçlaması
 c) İç ve dış sorunların yaşanması
3. Dış politika Aktörleri
 a) Akayev iktidarının başarısızlığı
 b) Muhalefetin desteklenmediği
 c) Maddi yardımda bulunmadığı
4. Uzman Görüşü
 a) Akayev'in kanunlara saygısızlığı
 b) Halkın ekonomi durumunun hızla düşmesi
 c) Akayev'in iyi ve kötü taraflarını yorumlama
13. 1. Akayev'in Kötü Yönetimi
 a) Halkın siyasi, ekonomik ve sosyal durumunun kötüye gitmesi
 b) Muhalefetle çatışmalar
 c) Rüşvetin yaygınlaşması
2. Dış Politika Olayların ve Gelişmelerin sonucu
 a) ABD, AB, Rusya ve Çin arasındaki çekişmeler
 b) Gürcistan ve Ukrayna devrimiyle benzerliği
3. Muhaliflerin siyasi emelleri
 a) Akayev iktidardan gitsin
 b) Yeni Meclis geçersiz sayılsın
 c) Yeni Cumhurbaşkanı seçilsin
4. Halkın Yönetime Katılma Talebi
 a) Akayev rejimine karşı çıkma
 b) Akayev'in aile, akraba ve yakınlarının stratejik noktalara gelmesi
 c) Halkın sesine Akayev'in duyarsız kalması
14. 1. Var
 a) Seçimden sonra
 b) Devrimde
 c) Devrimden sonra
2. Yok
 a) Seçimden Sonra
 b) Devrimde

От менен ойнобо, агайындар!

Бир кумалак карын майды чиритет...

4-С. БЕТТЕР

9-БЕТТЕ

36

Кыргыз Республикасынын улуттук төл гезити

КЫРГЫЗ ТУУСУ

1924-жылы 7-ноябрда негизделген

23-24-март, 2005-жыл

№21 (22910)

Келишим баа

E-mail: tuusu@infotel.kg

КӨЗ КАРАШ

«Кой терисин» жамынган ЭКС-тер...

Дүйнөдөгү эң улуу нерсе - бул чечим. Улуу чечим менен пайдаланса - ал дары, ал эми дары жөнөмөтүн алып кетсе - ал ууга айланат. Чөп менен орундуу айтылган сөз - тамаша, тамаша чечимен чыгып кетсе, калжын же шылдыңга айланып, адамдарды мушташтырат.

Оппозициянын өз өкүлдөрүн парламентке өткөрүп, бийликке жетүүгө умтулуусунда да укуктук нормативдик жактан такталган, жазылып катталба да ыймандуулуктун, моралдын жана мамлекеттин, элдин кызыкчылыктары менен гана элечен чечимдер болуу керек. Тилекке каршы, акыркы убактарда радикал оппозициячылардын лидерлери чечим дегенди унутушуп, кайсыл маселеде болбосун кой дээр кожо-су, ай дээр агасы жок, бардыгын өздөрү билип, өткүрүн төргө илген Телибайдай ээнбаштарга айланып баратышат. Радикал оппозициячылардын айрымдарынын логикалары боюнча алар депутаттыкка талапкерликтерин коюшса, сөзсүз өтүүлөрү керек экен, а кокус өтпөй калышса, ал үчүн бийликтигилер күнөөлүү, айрымдары элге ар кандай нерселерди жабыштыруудан да кайра тартышпайт. Орустар айткандай, «тумшугун кыйык болсо, күзгүнү күнөөлөп не кыласың?»

(Уландысы 7-бетте)

«Сабырдын түбү сары алтын» дегендей, эзелтен сабырдуулукту, токтоолукту менен айырмалаган элбиз ушул жаз айынын биринчи айы - март айында УЛУТТУК сабырдуулуктун болуп көрбөгөндөй зарылдыгына кабылды.

Депутат шайлоонун экинчи турунан кийин добуш берүүнүн натыйжасына ыраазы болбогон айрым талапкерлер күч, өнөрүн тополоң түшүрүүдөн чыгарып, карамаман калкты: жол бөгөө, административдик маселелерди барымтага алуу, транспорт каражаттарын конторру сыяктуу... Цивилизациялуу адамдын түшүнүгүнө туура келбеген ошого жоруктуун жасоо менен, мыйзамды барчалап бузган аракеттерге аралаштырып, мүлде демократиялуу Кыргызстанга каршы иштерди жасап жатышат.

Депутат болбой калса эле, тополоң түшүрүү керек бекем?

Көксөгөн мүдөөсү оюндагыдай аткарылбай калса эле бүтүндөй журттун жашоо-турмушуна көңүлөт тийгизген жорук-жосунду баштап ийиш керек бекем?

Адам укугун коргоо боюнча бүткүл дүйнөгө таанылган кадыр-барктуу уюм - ОБСЕнин өкүлдөрү деле жарыя салып жатышпайбы: нааразылык билдирүүнүн жогоруда аталган көрүнүштөрү (жол бөгөө, мекемелерди басып алуу ж.б.) эч кандай эл аралык нормаларга - өнүккөн мамлекеттин атуулдарынын коомдук репутациясына жооп бербейт.

«Нааразы болгондор» муну көңүлдөн чыгарып таштаганы абдан өкүндүрөт: ушунча жыл бою, ушунча түшүк-аракет менен пайдаланып тургузулган демократия үзүрүн бир заматта жокко чыгаруу кимге кайтарым берсин да, кимдин үйүнө ырыскы алкелсин?

«Ынтымак жакшы, ырк жакшы, ырыскылуу журт жакшы» дегендей, мындай учурда бизге УЛУТТУК компромисске келип, «бир жакадан баш, бир жеңден кол чыгарып», жалпы, түпкү кызыкчылыкты жеке, тар мүдөө-талап - амбициялардан жогору коюудан артык утуш да, ийгилик да болбоостур.

Кызуу кандуулук, болгондо да, кийиндеген массанын жосокчулуксуз кызуу кандуулугун ойготуу айрым чөлөк ойлонгон саясатчылардын өздөрүнө кайра чыккыс ор гана камдабаса, бооруна көтөрүлүч тоо тургузбасы айдан ачык.

Ошто, Таласта, Токтогулда орун алган көрүнүштөр табигый негизде кайнап-бышкан «нааразылык билдирүү» эмес. Алардын эң кейиштүүсү, жасалма түрдө «старт» берилип, жапайылык

мүнөздө «узуң акча» менен көктүлгө-нүндөй.

Журналисттик «тапан» көкүрөк муну айтат: кезегинде биз «нааразылык билдирүүнүн» мындан да шумдуктуудай мисалдарына күбө болгонбуз. Ак үйдүн жанында оозун шоона менен (!) тиккен, бир нече күндөр катары менен наар албай, ачкачылык жарыялаган, өздөрүн өзү бензин (!) куюп өрттөп ийүүгө жулунган аял, эркектер күнү бүгүндөй көз алдыбызда турат. Кийин ошол «жан кечтилер» кандай абалда болушту? Көптөрү, убагында жаңылыш, азгырма кадамдарга барганын, ал жоруктары үчүн өмүрү өт-

койгонубуз оң. Жашырбай айтканда, алигидей дүрбөлөң түшүрүп жаткандар өз акчасы эмес, сырттан ташталган «садагалар» аркылуу «Ормон опуза» болуп жатышат.

Оппозициянын түпкү максаты эмне? Аны бир сөз менен мүнөздөй албайсың. Бишкектин №1-округунан депутаттыкка талапкерликке коюлуп, өтпөй калган Кунай Шеримкулов туура мүнөздөмө бергендей, азыркы «нааразылык билдиргендердин» ынтымагы - биримдиги да жок, демек, конкреттүү мүдөө-талабы да жок. Тек гана, «отурган бутагын кесип, окуяларды зордукчу күч менен көбүртүп-жабыртууга далалат жасап, жанталашып жатышат».

АТУУЛДУК СӨЗ

САБЫРДЫН ТҮБҮ САРЫ АЛТЫН

Биз көп окуялардан «ооз куйгүзүп» калганбыз: каргашалуу Ош кагылышуусу, эки жыл мурдагы Аксы «синдрому»... Эми, жаңы трагедиялардын чыгып кетишин жан-жүрөгүбүз менен каалабайбыз да, бүткүл дүйнөбүздө андайга каршылык көрсөтөбүз!

Дүрбөлөң түшүрүп жаткандар мезгил алдында өтө терең жаңылышат: алар үстүбүздөгү 2005-жылдын жаз айын, эмоциялуу шарткырдагы күн 1991-жыл, же 1995-жылдын жаз айы сыяктуу, алабарман элестетип жатышат. Азыр журтубуз, оокат-тиричилигин таштап, пикет - «көтөрүлүшкө» катышуудан көрө, бейпил, тынч

күчө терең өкүнө тургандыктарын улуу-кичүүнүн көзүнчө жарыя салып, айтып келишет. Бул өзү, бороон күнү учкун тийген саман өрттөнгөндөй эле кеп.

Бактыбызга тобо дейли, демократ журт башчыбыз Аскар Акаев элге, журтка эмне деген гана эркиндиктерди берди. Анын өзүнүн сөзү менен айтканда, оппозициянын «өсүшүнө мингизген» өйдөн-бир кенишимдүү Президент болуп келатпайбы. Мына ошондой кеңчилик, жакшылыкты боюна көтөрө албай, көпкөнүлүгүн калкты дүрбөтүү менен көрсөтүүнү максат кылган шойкомдуу саясатчылардын кылыгына анан кантип кыжырың келбейт?

Биз, саясий бийлигин бир заматта алмаштырган Грузия же Украина эмеспиз, ушуну биринчи кезекте эске алып

турмуш жүргүзүүгө көбүрөөк кызыкдар да, көбүрөөк таламдаш! Шундай, УЛУТ камтама түшкөн саатта, өз айырына тик карап, өз ой-тилегинди бүтүндөй кыргыз элинин ой-тилегиге катары эсептеп, жарык тийген күн, баарын чыдап көтөргөн касиеттүү жер күбөлүгүндө унчуд катуу чыгарып: «Айланайын, кереметти чоң, ырыскылуу элим, тынчтыкты, бейпилдигинди дагы бир жолу жараткан Кудайыңдан сура, дагы бир жолу ынтымак-ырашкерчилигибизди чындайлы, эсиң - улуттук сабырдуулугун, токтоолугун кайда?» - деп тизе бүгүп сурагың келет.

Мундузбек ТЕНТИМИШЕВ, «Кыргыз Туусу»

А. Базык Акаевге халатсызаны баштап. Митингке кат.

Элибиз өзөттөдөн басып, ашып келген катаал замандарга, тайгак кечүү татаал ашууларга, кайлуу, армандуу, азап-тозоктуу тарых жолубузга берип салсак, андан кыйын-кезгендүү ошол аз бел, куу жондон канча миндеген, миллиондонгон кыргыздын сөөгү сөптө болгонун көрөбүз. Көзүңгү эле Улуу үркүнөүгү кандуу жылдарды эстеличи... Эмдиги жылы эл башына түшкөн ошол алааматка токсон жыл толот экен. Ошондогу кызыл кыргынды өз көздөрү менен көргөн жүздөн аша жашаган карыларыбыз азыр да бар. Эркиндик, эгемендик үчүн деп көк кылып менен көргөнүн окко кекүрүсүн токсон жарым милди ошол алааматтын ушул атак-ошунуна кызыл кандай төгүлүп жыйт кеткен. Эркиндиктин баасы ошончолук өмүргө тете, ошончолук кымбат болгон. Ошол алаамат кыргынды, кыргыз башына түшкөн азап-тозокту эстеличи, агайыңдар!

тушпогон, канчалаган кызыл-кыргын, улуу сүргүн баштарынан өтпөгөн... Ошол алаамат-кыямат тууралуу зар какшаган арман мындай ыр болуп биздин күңгө жетти.

«Кырлардагы кайыңдардын бетинде, Тамга жокпу кыргыз балта чаппаган. Өзөндөрдө, жылгаларда, сайларда Кыргыз жокпу кыргын болуп жатпаган».

Ушул ыр саптарынан укмуштуу алааматтын ызгаары келип, кыргыз башына түшкөн чоң мүшкүлдүн мундуу жаңырыгы угулуп турган жокпу? Ушундан өткөн тарыхыбызга бир трагедиясы көз алдыга тартылат. Ушундан эркиндиктин, эгемендиктин кандай кыйынчылык менен келерин билебиз. Андан кан жошулган улуу кыргынды, азап-тозокту көрөбүз, эркиндиктин, эгемендүү мамлекеттүүлүктүн чыныгы баасын сезебиз. Ушуну баарыбыз эле түшүнүп жатабызбы? Эгер муну чындап эле түшүнсөк, кан төгүүсүз, кыйынчылыксыз оңой колубузга тийген эркиндиктибизди, Кыргыз мамлекетин бастап барктап, көздүн карегиндей сакташыбыз керек эмеспи. Бир жакадан

турушу керек эле да. Элинин өткөндөгү тарыхын ийне-жибине чейин иликтеген, терең билген адамда патриоттук сезимдин күчтүү болоору белгилүү. Ошондой патриоттор элибизде абдан көп, алар коомдун, мамлекеттин түндүгүн көтөрүп тургандар, өзүнүн эмес, элдин, мекендин камын ойлогондор, ошондой бийик сезимдүү, жаркын маанайлуу жарандар, байыркы элибиздин башынан кечирген кыйын-кезгендерди туура түшүнгөн, аларга атуул катары таясын баа берген айкөл замандаштарыбыз.

Жогоруда айтканыбыздай, жыйырма эки кылымдык тарыхында элибиздин башынан эмнелер гана өтпөдү? Ошондой кыйсылып кыргын жөнүндө эл оозунда айтылып калган мындайча байыркы кошок-ыр бар:

«Кырк бир кара казанда, Сөөгү жатат кыргыздын. Кырк бир кара казанга, Көз жашы тамды уул-кыздын. Бабадан калган аскарга, Кырк бир кайың туулганды. Буларбы деймин башкага Байлабы тийбей кыргыздын. Кырк бир кара балтамы».

жаткан элди көтөрүүнүн, жик-жикке бөлүүнүн кандай коркунучтуу эктигін тажик эли башынан кечирген трагедия ачык көргөзбөдү. Ошондон эмне үчүн сабак алышпайт от менен ойногон оппозициячыл жарандарыбыз. Тажикстанда да ушундай эле жаатташуудан, бийлик кумарлыктан, элди экиге бөлүүдөн от чыккан. Ал өрткө айланган. Ириде андай болот деп эч ким ойлогон эмес, - дейт тажикстандык кыргыз, азыр Жайыл районундагы Сосновка айылында жашап жаткан Ысмайыл Махмудов аксакал - Биздин чоңуганыбыз, санаага батканыбыз Тажикстандагы алаамат өзүбүз баш калап келген түпкү ата мекенибиз Кыргызстанда кайталанчыл кетсе кандай айла кылабыз. Кооптонуубуз, коркконубуз ушул. Андай алааматты кудай көргөзбөсүн, эл-журт бөөдө бүлгүгө учурабасын...

Ата Мекендик согуштун ардагери, сексендеги Асыпбек Матеев аксакал да өлкөбүздүн көп аймактарында азыр өкүм сүрүп жаткан мыйзамсыз жосундарды чоң коогалаңдуу, кооптуу көрүнүш катары баалады: - Мындай эон-баштык, өкүмзордук токтобосо, аны

Эркиндиктибиз, эгемендигибиз минтип колго тийгенде эмне эле эргештен эр өлөт болуп, эриш бузуп ээлиги, от менен ойноп жатабыз.

Кыргыз атабыз эзелтен айтып келбеди беле, «жакшы уул элин өргө сүйрөйт», «жакшы уул калааны курат, жаман уул калааны бузат», «Бөлүнгөндү берү жейт, жарылганды жоо алат» деп... Замандардын катаал чыйырларын баскан элибиз өз тарыхында көргө сүйрөгөн журт бузарларды, ордону ойрондогон жамандарды да көргөн. Бакай бабабыз баатыр иниси Чубакка: «Манастын Манас болмогу экөөбүздөн, биз бузулсак, биримдик, ынтымактан кетсек, пил да болсок жыгылдык, миң да болсок, кырылдык. Бөлүнгөн соң берү жеп кетет, бөлүнүп калды кыргыз деп, бөлөк элге көп кетет» деп бекеминен айткан эмес. Бир боор эли-журтунун ынтымагын көздүн карегиндей сактоого, эркиндиктин, биримдиктин кымбаттыгын барктап балаого оюят калтырган. Бизден чыкчу жаткан, өзөктөн чыкчу өрттөн дайыма элин коргоп, Манас көп кыйынчылык менен курган мамлекетти жоготуп албайлы деп чочулап алаамат кырыскыңан алдын алып турган...

Ошондой эркиндикке жетип, мамлекеттибиздин түндүгүн жаңы көтөргөндө, эриктүү республика катары дүйнөгө таанылып жатканда минтип ынтымагыбыз ыдырап, жер-жерлерде жаатташып, бөлүнүп-жарылып жатканыбыздын жөнү, себеби эмнеде? Баягы эле Манастын бери келаткан көз камандык, Абыке-көбөштүк көрөлбастык, бийлик кумарлык, өзүмчүлүк, алысты көрө албаган пастык дартыбыздан дагы эле айыга элекпизби?

Президент Аскар Акаев мындан он жыл мурда дүйнөлүк алкакта өткөн «Манас» эспосунун 1000 жылдыгына арналган салтанатта сүйлөгөн сөзүндө баарыбызды терең ойлонто турган мындай пикирин айткан эле: «Миң жылдан ашуун түздүгөн Кыргыз мамлекети эмне үчүн кулап калган? Миң жылдан ашуун мезгил бою биздин эл эмне үчүн кайра биригип мамлекет кура албады? «Манастагы» таруудай чачыраган кыргыз элин бириктирүүнү көксөп зар какшаган арман-тилек кайдан келип чыккан? Миң жыл зарлап күткөн үмүтү бү күндө тарыхтын жазмышы менен өзүнөн-өзү ордунан чыгып, ооматы келип турганын Манастын бүгүнкү урпактары туура түшүнбөү? Же кан төкпөй, азап чекпөй, арзан келген жеңиштин баркын жеңил баалап, ырысын көтөрө албай кетишеби?»

Кабирга кайышып, санаа саңга бөлүнүп, жаңы ачышып ойлонош, чын эле ошол ырыскыбызды көтөрө албай жатабызбы деп, өзү келген эркиндиктибизди, ооматтабызды алтындан да кымбат баасында барктай, нарктай албай жатабызбы деп... Айтпесе, ушул эгемендигибиз үчүн канчалар ата-бабаларыбыз өмүрлөрүн кыйышканын өткөн доорлор жөнүндөгү тарыхтан сукп, көзүбүз деле ачылып калды эле го. Ошол тарыхка кылчакса, кандай гана азап-тозокту замандар көз алдыга тартылат, армандуу ыр болуп, мундуу куу болуп кулакка угулат! Бабаларыбыздын башына кандай гана мүшкүл

Бир кумалак бир карын майды чиритет...

баш, бир жеңден кол чыгарып, ынтымак-ырашкерликте аны бекемдеп чыңдоодо, өркөнүн өстүрүүдө ар кимибиз атуулдук салымыбызды кошубуз керек эмеспи.

Бийлик үчүн кызыл кекиртек болуп, кылкырык чуу салып, бир айылды экиге бөлүп, жаатташып жакалашуудан бөлүнүп-жарылуудан ынтымагыбыз ыдырап, ырыскыбыз кыйылып, ооматыбыз кетип, бактыбыз тайып, төгүлүп чачылып жатканын эмнеге түшүнбөйбүз... Кермексен, билмексен болобуз. Көп кылымдар бою замандардын далай тайгак кечүү, тар жолунда эркиндик үчүн болгон көптөгөн чакаштарда саны азын, эгемендүү мамлекет болгонубуз он беш жылга араң караган, алакандай эле, топ жылдыздай болгон аз гана калкпыз го. Аз эл - бир диктүү, жуураттай уоган ынтымактуу болгондо гана, бири-бирин көмө койбой сүйөп-таап көтөргөндө гана, бири-бирине карамдуу болгондо гана таштын уюлундай бекем, намысын алдырбаган күчкө айланат эмеспи. «Ырыс алды - ынтымак» деп аталарыбыз ушул ыйык сөздү урпактарынын кулагына кумдай кууп мурастал, ыраттап келгени ырас го. Дүйнөдөгү эң кооз жер - Ала-Тообуз бар. Дүйнөдөгү эң керемет көл - Ысык-Көлүбүз бар. Кашкайган сууларыбыз, жайкалган жайыттарыбыз мол. Анан, бизге эмне жетпейт. Эмне үчүн ырыс-жырг жолго түшүп, бөлүнүп-жарылабыз? Жаатташып жакжалдашыбыз? Эзелтен келаткан ырыс кыйаар ушул дарттан айыга турган, түптүү журт, күчтүү мамлекет боло турган мезгил келбедиби. Жыйырма биринчи кылым кайра жаралуубуздун кылымы болот деген ишеничтин кайратка бекип, чыйралышыбыз, сыймыктанышыбыз, жаңы жаш мамлекетибизге ар кимибиз ак кызмат өтөөнү аттуулдук парзыбыз деп сезишибиз, түшүнүшүбүз керек эле да. Элибиздин башынан өткөн азаптуу тарых, көрүнгөн бүгүнкү көзүн караган күндөрдү күчтүү муундун ас-акылында, жадысында дайыма ыйык эскерткичтей сакталып

Мизинен майрып жырмыздым. Кара бир түндө кан тамды, Каныбы калың кыргыздын? Жарыгы өчтү көңүлдүн, Агып бир түшкөн жылдыбыз? Жалыны өчтү көзүмдүн Жалп этип өчкөн кыргызбы?»

Ушундай мундуу ыр-кошокту күчтүү жоодон эркинен ажырап күнжөр болгон ата-бабаларыбыз эркиндиктин кандай ыйык, кымбат экенине баа берип, кийинки урпактары да аны тумардай ардактап балаап жүрүшү үчүн мураска калтырып Тарыхыбыздын тайгак кечүү, тар жолундагы ушундай кайгылуу окуяларды унуткарып салбай эстеп, андан тиешелүү тыянак чыгарып турушубуз керек го. Ушундан улам да эгемендүү мамлекет болуунун, дүйнөдөгү мамлекеттердин сабына кошулуунун канчалык улуу, маанилүү залкар, бийик да, терең да маанилүү бар экенин баарыбыз сезишибиз, түшүнүшүбүз, сыймыктанышыбыз, ага ак дилибизден кызмат кылышыбыз керек эмеспи. Кызматтан бошосо эле оппозиция тарапка өтө качкан, депутат болуп шайланбай калса эле элди уштуруп чыр чыгарган өзүмчүл жарандарыбыз өзү келип колубузга конуп берген эгемендик менен эркиндиктин алтын бөөлүгү куушун канчалык кымбаттыгын түшүнүшпөйбү, же атайы эле түшүнгүрө кылмайбыз.

Жеке кызыкчылыктан айынан, бийлик кумарлык амбициядан улам тынч

баштагандар, «сабырдын түбү сары алтын» деп акылга келбесе аягы кыйын болот. Манас бабабыз көтөргөн Кыргыз мамлекетинин чамгарагы ушундай бийлик талашуудан бөлүнүп-жарылуудан кыйрабады беле. Ошол кайгылуу сабакты эстен кайтарышы керек, жаңжал баштап жаткандар, - дейт кандуу согушка катышып келген карыя.

Ул коогалаңдар, бөлүнүп-жарылуудан кайдан, эмне үчүн чыгып жатат? Же биздин эл илгерки эле уруучулук түзүлүштөн, ошондогу аң-сезимден ушул күндө да жогорудай элекпи? Ошол доорлор тууралуу Аскар Акаев дүйнөлүк кыргыздардын биринчи курултайында мындайча айткан: «Биздин ат башындай арманыбыз - улуу Кыргыз кагандыгынан кол жуугандан берки миң жыл аралыгында өзүнчө мамлекет кура албагандыгыбыз. Бул мезгилдер ичинде кыргыз уруулары түрк-монгол мамлекеттеринин курамына кирип, алардын саясий аскердик турмушунда бир кыйла көрүнүктүү роль ойносо да, өзүнчө мамлекеттик чамгарак көтөргөнгө жараган жок. Алар тыштан жолу кычырып келгенде гана убактылуу бирге жашаган. Тынч убакта да көбүнчө бири-бири менен жаңжалдашып, чабышып жатып алган. Дыр-барктуу уруу башчылары болсо демейде тар патриархалдык түшүнүктөрдүн, айылдык пас идеялардын, өзүмчүлдүк инстинкттердин, уруулук кызыкчылыктардын туткунунан кутула алган эмес».

Бүгүнкү экстер, оппозициячылар баштап жаткан жаңжалдар, кызыкчылыктар ошого окшоп жатканы багы эле келет, уруучулук ураан чакырган жайдак бойдонубуз дедиртип өкүндүрөт...

Даанышман Арстанбек атабыз айтып кетиптир:

«Оо балам, Өзөктүрдү чабаар камчы бол, Кургак жерге тамчы бол. Жесирлерге жөлөк бол, Жетимдерге кенек бол. Урууларга аяк жол, Ушакчыга сайгак бол. Карөзгөй болбой калыс бол, Эргеш чыкса элчи бол. Эл-журтундун кеничи бол. Ата-журтун ардактап - Азаматтын белгиси, Чыгым салып эл бузуу - Ыймансыздын белгиси».

Ушул нуска сөздөн сабак алсакчы, от менен ойнобой, өлкөбүздүн эртеңки жакшылыгын ойлоп...

Бекбай АЛЫКУЛОВ,
«Кыргыз Туусу»

«Ынтымак жакшы, ырк жакшы, Ынтымактуу журт жакшы»

Мен сүрөтчү катары бүгүнкү күндөрүбүздөгү айрым бей-тынчтыкты жүргүздөн өткөрүп, түйшүккө мүнөттөрүмдү жашыра албайм. Анткени, миндеген жаш муундарды тарбиялаган педагог катары дагы, ата-эне катары дагы, өсүп келе жаткан жаштарга биз өзүбүздүн ата-бабалардан бери кылым каратып келе жаткан салттуу жолубузду татыктуу калтыра алабызбы? Мезгилди эч ким токтоо албасы мыйзам ченемдүү көрүнүш. Демек, эртең эле көлөкө биздин балдардын колуна өтөт. Мунун өзү биздин Ата Журт, мамлекетибиз үчүн балдар татыктуу атуул болуп жетилип, өсөсө деген тилек эмеспи. Андыктан, биз жаш муундардын эч биринчи ден соолугунун бекемдигине кам көрүп, терең билим берип, жогорку маданияттуулукка тарбиялап, сезимине ынтымак-ырашкерчиликти улуулугун кытай куюп, дегеле бизди курчаган дүйнөнүн асылдыгын туюнткан билүүсүнө багыт беришибиз ыйык милдет.

Бейт. Кыргызда «көп сүйлөгөнө ишенбей, көп иш бүтүргөнө ишен» деген накыл сөз бар. Мунун чындыгын көп жылдык тажрыйбамыздан билет эмеспибиз. Турмушта ар ким өз ишинде профессионалдык жагын дагы, азыркы мезгилбизге ылайык чарбалык жагын дагы тизгиндеп алып, ошол эле мезгилде мамлекеттик деңгээлде дагы келечекти көрө билген, ар бир иштин көзүн таап аткара билген жөндөмдүүлүгү, зиректиги, сезимталдыгы менен айырмаланып турса кандай жакшы. Тилекке каршы, айрым жеке кызыкчылыгын жогору койгон, амбициялуу мүнөзү менен турмуштагы жөнөкөй элде көрүнүштөрдү саясатка айланып, элдин ичин иритип, чуу салып, ынтымакты ыдыраткандар чыгууда.

Жогорку Кеңештин депутаттыгына талапкерлерди шайлоо күндөрү учурда жогоруда айтканындай сабыры жок, жеңил-желпи ойлорго алдыргандардын терс кызык-жоруктары адамды тынчсыз-дан чыгарган сезимге түртөт экен. Адамдар бири-биринин жеке көрө башына сөз тийгизип, фанаттык жактары менен көңүл калтырыштын кимге кереги бар.

Тынчтыкман өткөн жыргал жок

Ынтымак-ырашкерлик деген улуу сөз. Деге эле бала-бакыралуу, ата-энеңерү бир атуул үчүн атакжуртун тынчтыгынан өткөн жыргал, ырашкер жок. Кыргызда: «Эл тынч болсо экен, эл ичинде мен тынч болсом экен» деген көп бекеринен айтылбайт да.

Мындай карасаң, биз адамдар бул жалган жашоого ашып кетсе жүз жылга келген конокпуз. «Бектер кетет эл калат, бекте кетет бел калат» болуп, бүгүн жашап, эртең сапар карычуу, Теңирдин пенделерибиз. Байлыгын да, бийлигин да демек, сага арчы боло албайт. Андай болсо, бир келип кетчү бу жашоону эмнеге биз тынч, ак эмгек, ак дил менен сүрбөйбүз? Эмнеге бири-бирибизге жакшылык, жагымдуулук жаратып, кубаныч-кайгыбызды теңдешпейбиз? Мен кээде ушуга таң калам. Эмне үчүн эки экиден чабышып, кагышып, бири-бирибизди ымыластап, ылайлап, бирибизди бирибизге тукуруп, ай балтабыз кетерө курбайбыз? Келгилеңи туугандар? Ойлоңолучу?!

Юрий БОБКОВ, КРнын эмгек сиңирген артисти

Демократия мыйзамдуулуктун сакталышын жактайм

Элди дүрбөтүп аткандарды көрүп, «эки тоо кагылышса, ортосунда мал өлөт» болбосо экен дейсиң. Тынч жаткан элди бирин-экин эле түпкүлүгүн ойлобогон кишилер козутуп жатат. Демократия деп атабыз. Демократия деген коомдогу тартипти, мыйзамды бекем сактоону талап кылат. Демократиянын таптык жок менен өнүктүрүп, өнүккөн өлкөлөргө кошулуп, көп гүлдөрдүн ичинде өзү дагы бакырайган гүлдөй болбойбуз. Кыргыз эли эмнеден кетет? Кызыкчылыгы ыйманыбыз, сабырдуулук, токтоолук менен жеңбесек, ыдыраган ынтымак менен жеңе албайбыз. Ынтымаксыз эч бир бийиктикке жете албайбыз.

Субайлыда АБДЫКАДЫРОВА, акын, Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмер

Терс аракеттер бейпилдикти бузат

Оппозициядагылардын айрымдарынын пикеттерди, митингдерди уюштуруп, мамлекеттик администрациялык имараттарды басып алып, артериялык жолдорду буууп, кезексиз президенттик шайлоону өткөрүү чакырыгы менен чыгып, коомдогу каршылыктарды күчөтүп, саясий кырдаалды курчутуусу бизди абдан тынчсыздандырууда. Парламенттик шайлоонун биринчи туру адилет жана ачык-айкын өткөрүлгөндүгүн өзүбүз да көрдүк, сырттан келген көз карандысыз байкоочулар да белгилешти. Шайлоого мындан башкача дагы кандайча баа болуусу керек?

Владимир НАРОЗЯ, Кыргызстандагы украиндардын «Берегиня» коомдук бирикмесинин жетекчиси

Эл ыркын бузган депутат болом дегендер...

Бир күндөн кийин Жогорку Кеңешке депутаттарды шайлоонун экинчи туру өтөт. Биринчи тур мурда белгиленгендей, айрым мүчүлүштөргө карабастан, бир топ уюшкандыкта, таза жана ачык жагдайда өткөн. Отуз бир талапкер эл ишенимине ээ болуп, депутат болуп калышты. Шайлоонун калыс, адилеттүү, эч бир кысымсыз, кийлигишүүсүз өткөнүн мындан билинчиз, жергиликтүү эл-журт өздөрү калаган депутатты шайлап алышту, добуштарын эч кимдин таңуулоосуз эркин беришти. Өкмөт, бийлик процесстин жүрүшүнө эч кийлигишпегенин шайлоонун өтүшү ачык көргөздү. Ага мисал катары оппозициядагы Азимбек Бекназаровдун бирин-

чи турда эле депутаттык мандатка ээ болгонун айтууга болот. Шайлоонун ушундай калыс, адилет өткөнүнө карабай экинчи турга чыгышкан айрым депутатка талапкерлер жеке кызыкчылыктарын көздөшүп, өз шайлоочуларын митингте, пикетке чыгууга үгүттөшүп, эл ичин бузуп жатканы өкүндүрөт. Элде күнөө жок. Күнөөнүн баары шайлоочуларын козутуп жаткан ошол талапкерлерде. Мурда да депутат болушкан, мыйзам чыгарышкан парламентчилердин өздөрү чыгарган мыйзамды бузуп, ээнбаштыкка жол берип жа-

тышканын кечиримсиз. Элди уюштуруп, кан жолдорду буудуруп, райондук администрациялардын имараттарына басып кирип, мыйзамсыз жорук-жосундарды жасоо аша чакпандык, адилетсиздик эмеспи. Мурдагы эле депутат болуп жүргөндөр: И.Кадырбеков, Д.Садырбаев, Д.Чотонов өндүрүшкүч депутатка талапкерлер шайлоочуларын көтүрүүнү ордуна мыйзамдын чегинде аракеттенүүлөрүнө шарт түзүп, ынтымакка чакыруулары керек эле да.

Усен АСАНОВ, Кыргыз Республикасынын улуттук Академиясынын Академиги

МАНАСТЫ ЭЛИБИЗДЕ

Күнөө - котур ташын коюнуна тойбогон, керт башын

Бүгүнкү ырыс - Ынтымак-ырашкерлик

Кыргызстан калкынын Ассамблеясынын кеңешинин КАЙРЫЛУУСУ

Кыргызстан калкынын Ассамблеясы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине шайлоого байланыштуу өлкөбүздүн айрым региондорунда түзүлгөн коомдук саясий абалга тынчсызданууда. Эл аралык жана көз карандысыз байкоочулардын басымдуу көпчүлүгү Кыргызстанда өткөрүлгөн парламенттик шайлоонун биринчи турун адилеттүү, демократиялуу, дүйнөлүк стандарттарга жооп берет деп табышкандыктарына карабастан, экинчи турга өтпөй калган айрым талапкерлер анын жыйынтыктарын жокко чыгарууга аракеттенишип, элди пикеттерге, митингилерге чакырышып, стратегиялык жолдорду тосушуп, айрым мамлекеттик органдардын иштерин үзгүлтүккө учуратып, кезексиз президенттик шайлоо өткөрүүнү, Жогорку Кеңештин кезексиз сессиясын чакырууну талап кылышууда. Утулган талапкеринин ич күйдөлөрүн түшүнсө болот, кээ бир шайлоо участкаларында айрым кемчиликтердин орун алгандыгы да ырас, бирок андай болгон учурда деле өз ара айыптоолор, чындыкты тактап тастыктоого болгон аракеттер ууктук алкактан чыгып кетпөөсү, бир нече адамдардын амбициялары үчүн өлкөбүздөгү тынчтык, бейкуттук жана ынтымак-ырашкерлик курмандыкка чалынбоосу керек.

Урматтуу кыргызстандыктар! Шайлоо түздөн-түз сиздердин көз алдыңыздарда өттү, ага өзүңүздөр катыштыңыздар, анын акыйкат өткөрүлүшү үчүн бардыгы жасалгандыгына өзүңүздөр күбө болдуңуздар. Утулган та-

лапкерлер бул жолу элдин симпатиясы алар тарапта болбой калгандыгын моюндарына алуулары зарыл. Тилекке каршы, оппозициядагы айрым адамдардын республикабыздагы саясий абалды дестабилиздирүү максатында гана өз талапкерликтерин кошкондуктары, алардан башка аракеттерди күтүү да аңкоолук экендиги азыр ачык көрүнүүдө. Калктын көпчүлүгүнүн колдоосуна ээ боло алышпагандыктан улам алар оппозициядагы эске албастан Кыргызстанда да «түстүү» төңкөрүштөрдүн бирин ишке ашыруу үчүн далбастан, элди дүрбөтүп, мыйзамга ылайыксыз антиконституциялык провокациялык иштерди жүзөгө ашыра берүү - бул жоопкерчиликсиздик жана кылмыш.

Республикабыздын бардык региондорунун жана бардык улуттарынын өкүлдөрүнөн куралган Кыргызстан калкынын Ассамблеясы, биз, сиздерди коректүү конструктивдүү саясий диалого, жалпы элдик ынтымак-ырашкерликке жана биримдикке чакырабыз. Биз, коомдогу бардык маселелер жана проблемалар, анын ичинде Жогорку Кеңешке шайлоо боюнча маселелер да кеңири коомчулугубуздун укуктарынын жана кызыкчылыктарынын негизинде укуктук нормалардын гана чегинде чечилүүсү керек деп эсептейбиз.

Кыргызстан калкынын Ассамблеясынын кеңеши Бишкек шаары, 2005-жыл, 7-март

Бизге эркиндикти миң жылдап эч ким берген эмес

Жергебиздин булуң-бурчунда ар кандай бузукулук, жаңжалдар башталып жатат. Мунун өзү элибизди жакшылыкка алып барбайт. Алар Бишкек шаарына чейин келишип, ошол иштерди ушул жерде да кайталагылары келип жатканын угуп жатабыз. Бизге эркиндикти, теңдикти миң жылдар эч ким берген эмес. Ушул байлыгыбызды баалай, сактай билбесек ишибиз туура болбой калат.

Жаңжал чыгарганга жөндөмдүү, таланттуу адамдар болот. Ушундай ичи бузуктарга эл жол бериши керек. Алардын максаты эмне? Аны биз билебиз. Бузуку, популизмчилик менен жеткен бийлик, байлык таза болбойт. Ушундай учурда элдин ынтымагын, биримдигин сактап калуу эрдик. Азыр кээ бир губернаторлор, акимдер өздөрү качып, бир далдага жерге барышып бекинип жүрүшөт. Буларды жоопко тартса да болот. Өздөрүнүн жоопкерчилигин билбей жатышат. Аларга бийликти ошол жердин элинин турмушун жакшыртсын,

элдин биримдигин кармасын деп берген. Элге туура айтып, түшүндүрсө түшүнөт. 50 кишиге сүйлөй албаган аким, министр министр эмес.

Мына коңшу Эзбекстанга, Түркмөнстанга барып көрүп жатабыз. Ошолорго салыштырып өзүбүздүн республиканын демократиялык, ишкерлик тармагындагы ийгиликтерди баалай билсек деле болот. Ошол жактын жазуучу, акындары менен сүйлөшөбүз. Ал турсун Россиянын тиги кээ бир бөлөк улуттар тарабындагы округдарынын чыгармачыл адамдары силердей эркин чыгарма жаза албайбыз дешет. Мунун өзү биз үчүн таңгалыштуу болгон менен, ал жакта чындык. Мына демократиянын берген жемиши.

Төлөгөн КАСЫМБЕКОВ,
жазуучу

Саясый маданият жетишсиз

Менин оюмча, тилекке каршы, биздин коомдо айрым учурларда саясый маданият, саясый жактан жетилгендик, конструктивдүүлүк жетишпей турган-сыйт. Митингдер, жүрүштөр, цивилизациялуу коомдогу ар кандай аракеттер мыйзамдын чегинде гана болууга тийиш. Менин беккем ишенимим ушундай.

коюу керек? Анын эмне күнөөсү бар? Баса, менин угушума караганда, кайтыш болгон жакын адамына бата кылууга бара жатышкан кишилер жол тосулуп калгандын кесепетинен маркумду кайтыш сапарына узатууга катыша албай калышкан. Ушул кантп адимкерчиликке жатсын.

Андай болбогондо, элестетип көрүңүздөрчү, ар бир нааразы болгон адам, (биз чындыгында ар дайым эле кандайдыр бир нерсеге нааразы боло бермейбиз бар), чыгып алып эле жол тоссо же кимдир бирөөнү барымтага алса, өзүнүн талабын койсо эмне бо-

лук? Мындай кылуу кыйын кырдаалдан эч качан чыгарбайт, тескерисинче курчутат. Айталык, кимдир бирөө ошол жол менен өз иштери боюнча бир жакка бара жаткан болсо, аны эмне үчүн өткөрбөй

Бул жерде мен эч кимди күнөөлөгүм келбейт. Ошондой болсо да, тынч жаткан элди дүрбөткөн айрым тайкы саясатчыларды айыптаймын. Ооба, албетте адилеттүүлүк болушу керек жана адилеттүүлүккө жетишүү үчүн маданияттуу, цивилизациялуу жол менен күрөшүү зарыл.

Бактыгул
ЖЭЗНБАЕВА,
Кыргыз аял чарба
финансы
корпорациясынын
президенти.

ЖАРАТКАН - КҮНӨӨ ЖОК!

каткан, жыгылса күрөшкө
ойлогон оппозициячыл топто

Тынчтык менен тилектештик

Кымбаттуу биздин шайлоочуларыбыз! Урматтуу мекендештер! Биз, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин жаңыдан шайланган депутаттары, бизге ишеним көрсөткөнүңүздөр жана бизди туура түшүнгөнүңүздөр үчүн сиздерге зор ыраазычылык билдиребиз. Биз өзүбүздүн бардык шыгыбызды, күч-аракетибизди жана мүмкүнчүлүгүбүздү элдин турмуш-шартын жакшыртууга, өлкөдө турмуштун сапатын жогорулатууга багыттай тургандыгыбызга ишендирип кетебиз.

Өзүнүн шайлоо өнөктүгүн ойдогудай өткөрө албаган кээ бир депутаттыкка талапкерлердин республикада кырдаалды курчутууга, коомдо чыр-чатактарды күчөтүүгө жасаган аракеттерине байланыштуу сиздерге кайрылып жатабыз. Алар шайлоочулардын ишенимине ээ боло албаган соң, шайлоонун биринчи турунун жыйынтыктарын жараксыз деп табууга, парламенттин мурдагы курамынын полномочиясын мөөнөтүн узартууга жана парламенттик шайлоолорго чейин Кыргыз Республикасынын Президентин шайлоону өткөрүүгө чакырышууда.

Мындай аракеттер конституцияга карама-каршы келет жана эч кандай юридикалык негиздерге ээ эмес. Парламенттик шайлоолор ачык-айкын өтүүдө жана эларалык жогорку стандарттарга жооп бер-

рет. Биздин шайлоонун жүрүшүнүн демократиялык талаптарга толугу менен жооп бере тургандыгы тууралуу ар кандай эларалык уюмдардын көзкарандысыз байкоочулары, эксперттер билдиришти. Шайлоо татаал, бирок ачык-айкын жана таасирдүү саясый күрөш менен өтүп жатат. Добуш берүүнүн лардын накта эркин чагылдырат жана айрым саясатчылардын кызыкчылыктарына кызмат кылбоого тийиш.

Шайлоонун мыйзамдык ыкмаларына альтернативанын жок экендигине биз ишенебиз, ал эми бийликке келүүнү көксөп, эч нерседен токтобой коомду коркунучка туш кылгандар өздөрүнүн эл алдындагы жоопкерчиликти тууралуу ойлоонууга тийиш.

Урматтуу шайлоочулар, биз сиздерди сабырдуулукка, акылмандуулукка, көрсөтүүгө жана «саясатчы сөрөйлөрдүн» провокациялык иштерине жеңдирибөөгө чакырабыз.

Биздин бардыгыбызга тынчтык жана тилектештик зарыл, себеби алар коомубуздун андан ары чечкиндүү алга жылышынын жападан жалгыз залоту болуп саналат.

Биз үчүн добуш беришкен бардык кыргызстандыктардын атынан мыйзамдык аракеттерди жана коомду бузууга багытталган чакырыктарды токтотууну талап кылабыз.

Сиздер 13-мартта шайлоо участкаларына келип, өз добушунуздарды татыктуу талапкерлерге берет деп биз ишенебиз!

Шин Роман Александрович, Журавлев Олег Владимирович, Данилов Юрий Анатольевич, Артыкбаев Осмонбек Мамбетжанович, Хакимов Абдумалик Мирзакеримович, Салымбеков Аскар Мааткабылович, Жээнбеков Сооронбай Шарипович, Юсупов Байыш Юсупович, Мамасаидов Махаммаджан Ташалиевич, Абдуллаев Абдурахман Абдусаттарович, Абдылдаев Нурдин Туратбекович, Иманалиев Каныбек Капашович, Өскөмбаев Дамир Абдыкеримович, Попов Сергей Владимирович, Субанбеков Таалайбек Жамалович, Исабеков Кубанычбек Кыдыршаевич, Батыров Кадыржан Алымжанович, Ташиев Камчыбек Кыдыршаевич, Салымбеков Мамытбай Мааткабылович, Абдрасулов Ином Эргашевич, Мурзубраимов Бектемир, Бабанов Өмүрбек Токтогулович, Акаев Айдар Аскарвиевич, Сабиров Алишер Ахмедович, Малабаев Муратбек, Эркинбаев Баяман.

Тынчтыгыбыз ыйык

Мен дагы шайлоочу катары ушул шайлоонун тынч, калыс өткөндүгү тууралуу өз пикиримди айтып кетейин. Мен 27-февралда саат 10-чөдөрдө шайлоо пунктуна бардым. Мени кодирование процедурасын жасоочу киши келинчиз деп жылуу тосуп алды. Мен өзүм каалаган талапкерге добушумду берип, бюллетенди ачык айнектен жасалган урнага таштадым. Эки жатымды карасам, залда көптөгөн байкоочулар байкоо жүргүзүшүп тынчтыкты сактап отурушуптур. Алардын кейпине караганда эреже бузууга таптакыр жол бергидей эмес.

Ошентип шайлоо тынч эле өткөн болчу. Анын биринчи турунун ушунчалык калыс, тынч өткөнүнө сүйүнүп калганбыз. Андан көп өтпөй эле республикабыздын ар кайсы региондорунан коогалаңдар чыга баштады. Муну өз керт башынын кызыкчылыгын ойлогон, элдин тынч жашоосуна кызыкпаган, демократияны «өзүмдү өзүм билем, өтүгүмдү төгөй илем» деген ээн баштар жасап жаткан, Элбиз бүгүнкү күндө жасалып жаткан ар кандай провокациялардан алыс болушу керек. Биз Баяннан кымбат тынчтыгыбызды сактоого тийишиз.

Жаныбек БОТОВ,
юрис

Мыйзамдуулук тебеленген жерге укуктук мамлекет курулбайт

Парламентке шайлоо кампаниясы учурунда айрым талапкерлердин тарапкерлери тарабынан сотко ачыктан-ачык кысым көрсөтүп, каалагандай чечим кабыл алдырып, андай болбой калса массалык каршылык көрсөтүү акцияларын уюштуруп, жолдорду тосуу, мамлекеттик административдик имараттарды ээлеп алуу ж.б.д.с терс көрүнүштөр адатка айланып баратат. Мындай көрүнүштөр мыйзамдуулукту төпсөнгөндүк, укуктук мамлекетти куруу идеясына балта чапкандык. Бул аз келген айрым радикал оппозициячылардын көзөксиз президенттик шайлоо өт-

көрүп, Жогорку Кеңештин үчүнчү чакырылышынын депутаттарынын ыйгарымдарын дагы бир жылга узартуу жаңыдан талаптарды коюп жатуусу кимдин болбосун кыжырын келтирет. Анткени, президенттик шайлоого ансыз деле жети айдан гана убакыт калды. Мурдагы парламенттин ыйгарымы узартыла турган болсо, анда кийинкилер кайда барып, эмне иш кылышат? Же парламенттик шайлоо деген айрымдар үчүн оюндай көрүнбөү?

Жеңишбек КАНТОВ,
Оштогу Кыргыз-Фабка университетинин
административдик чарбалык
иштер боюнча проректору

о было

ских выборов в Кыргызстане. Участники митинга обещают стоять здесь до победного конца — пока не будут выполнены их требования.

В ОШЕ НЕ ОКАЗЫВАЛОСЬ СОПРОТИВЛЕНИЯ

21 марта сегодня утром перед обкомом администрации собралось около 10 тысяч с требованиями немедленной отставки главы Кыргызстана Аскара Акаева и признания недействительными результатов недавних парламентских выборов. Митингующие штурмом зашли в областной администрацию, охранявшие ее сотрудники правоохранительных органов не стали оказывать активного сопротивления митингующим и отступили.

Как передает по телефону депутат от действующего парламента и руководитель штаба митингующих Дуйшенкул Чотонбаев, часть милиционеров сразу перешла на сторону оппозиции.

Участники акции протеста в тот же день захватили здание областной прокуратуры, службы национальной безопасности. Около двух тысяч человек направились в сторону Ошского аэропорта, чтобы воспрепятствовать приземлению здесь самолетов с милиционерами и войсками из других регионов Кыргызстана.

ЧУЙСКАЯ ОБЛАСТЬ, МОСКОВСКИЙ РАЙОН: ВЫКРУЧИВАЮТ РУКИ

Сразу по итогам выборов 27 февраля в селе Белоподемное люди выступили с акциями протеста. Но их требования по пересмотру итогов первого тура не были услышаны. Тогда участники второго тура они перешли к крайним мерам. Перекрыв дорогу, установили юрту, на которой вывесили плакаты с надписями: «Отставку Акаеву!». После чего 8 человек задержали, затем судили, оштрафовали за незаконное проведение митингов и пикетов, нарушение общественного порядка. Все это время их пытались страши- вать по национальному признаку, разжигая на южан и северян.

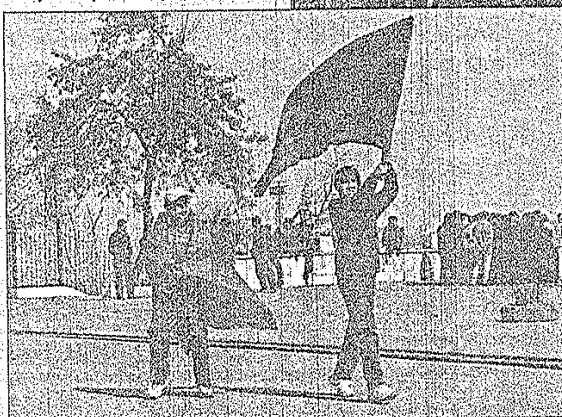
Утром 20 марта милиция схватила всех, кто находился в юрте. Де- вяти человек с применением грубой силы затолкали в РОВД Москов- ского района. С поением в А.Клишиной: после прилюдных сюр- физических трюков во время задержа- ния случился сердечный приступ. Ей стали говорить, чтобы она уби- ралась в Россию. Предлагали оформ- лить все юридические документы. Уже поздно вечером состоялся суд, ко-

торый двоим задержанным — Артым- баеву и Рыскулову присудил 15 суток ареста.

ТАЛАССКАЯ ОБЛАСТЬ: КРИЗИС НЕ РАЗРЕШАЕТСЯ

14 марта сторонниками кандидата в депутаты Равшана Жесенбекова была захвачена Таласская областная администрация. Губернатор Айдаралиев первоначально был окружен людьми, но быстро перешел на сторону протестующих.

15 марта Равшан Жесенбеков при- сходил на курултай в Джала-Абад и выступил с речью, которая вызвала

бурную поддержку талассцам. До сих- пор Талас удерживается митингующи- ми, установлено 12 юрт, в которых на- ходятся 120 женщин с бесцеремон- ной акцией протеста. При себе они держат бензин и заявляют, что в случае, если к ним приблизятся представители силов- ых структур, они подожгут себя.

ТОКТОГУЛ: ПУТЬ ОТРЕЗАН

18 марта сторонники проправного- го выборы Токтогула Мадиярова при- мерно тысяча человек, перегородили трассу Бишкек — Ош, не пропустили следовавшую на юг колонну автобу- сов, на борту которых находились око- ло 200 милиционеров.

Как сообщила правозащитница Зейнеп Абдиева, вышедший на пере- говоры с митингующими, руководитель колонны полковник милиции Эрмек Сатиндиев просил людей пропустить автобусы в пункты конечного следова- ния. Из разговора с ним стало ясно, что сотрудники кыргызского МВД и не- сколько десятков омоновцев направ- лялись в Узгенский район. По пути в Токтогуле должны были высадиться 50 сотрудников милиции, как выясни- лось, для охраны общественного по- рядка в качестве усиления местного милинского состава. Но митингую- щие люди в категорической форме от- казались выполнять эти требования.

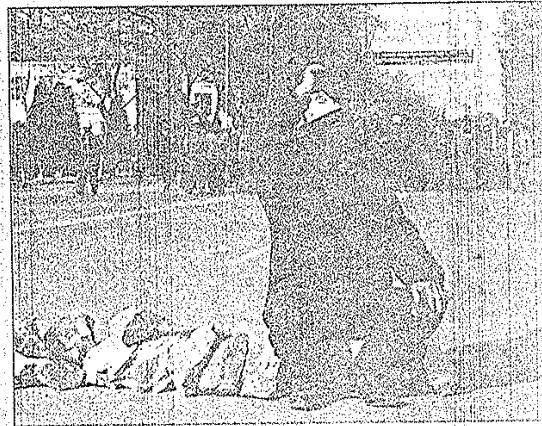
БАТКЕН ВЗЯТ

А.Кочкорбаев, координатор Фонда «За международную толерантность» передавая информацию о том, что 21 марта в 13.00 группа митингующих на-

демонстрантов. Первым из толпы захватили мужчину среднего возраста, который очень активно вел себя и на- чал тащить его в сторону оппозиции. Но сторонники Бурканова закрича- ли, что он их человек, и милиционеры по- пустили его. Он сразу же опять вли- в в толпу и начал активно толкать, провоцировать демонстрантов. Ми- ния вытолкнула людей из толпы де- монстрантов, все люди были разного возраста (аксакалы и пожилые же- нщины) и только 2-3 человека из мо- лдых. Им активно помогали представ- ители госструктур и сторонники Бу- рканова. Как сказали представители ми- лии, основную часть митингующих жители Кадамжайского района. Де- ствуя таким образом, милиция и ре- ставители госструктур, сторонники Бурканова отгнали демонстран- тов от штаба Досбол Нур уулу, где бы- ли арестованы руководители штаба Е- кир и Нооман Аржабаев.

Вчера Кадамжайская райадми- нистрация была занята протестующими.

реших дел, которое ютла, а также взята нпозиция: городская

иков акции протеста административной до- мик, затем до полу- овек. Митингующие о-прежнему настаи- кой отставки прези- дента, проведении до- ытских выборов и ан- ултатов парламент-

ДЕВА СТАРКУ!

3-НАМ ДЕМЕН 3-Без каева

РАННИМ УТРОМ 20 МАРТА БРАЛИ ШТУРМОМ БЕЗОРУЖНЫХ ЛЮДЕЙ

После штурма в Джалал-Абаде ранним утром в городе прошли массовые задержания и аресты сторонников оппозиции и простых граждан, не имеющих отношения к происходящим событиям. Силовые методы борьбы с оппозиционно настроенными группами граждан, предпринятые центральной властью Киргизии в Оше и Джалал-Абаде, могут привести к усилению противостояния и серьезным конфликтам между гражданским населением юга страны и силовыми структурами, передавал корреспондент ИА «Фергана.Ру» из Джалал-Абада. Он также сообщил, что против мирных демонстрантов во время штурма здания областной администрации в Джалал-Абаде было применено огнестрельное оружие, ему продемонстрировали пули.

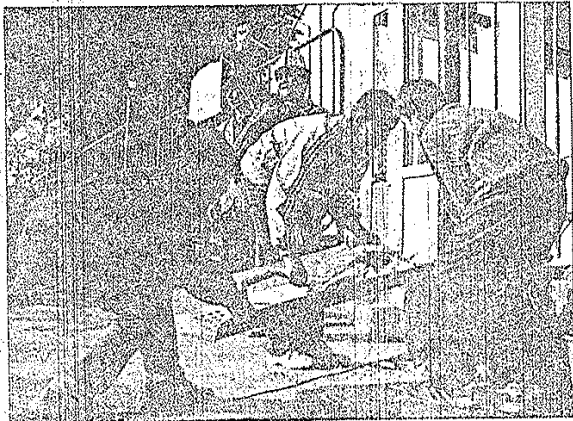
Уже в 12 часов дня на главной площади города перед зданием областной администрации собралась многотысячная толпа сторонников оппозиции и сочувствующих. Митинг начался и возле здания УВД Джалал-Абадской области. Собравшиеся требовали отпустить всех задержанных во время утреннего штурма здания областной администрации.

Как утверждают свидетели событий, некоторые сотрудники милиции, предпринимавшие в 5 часов утра штурм здания областной администрации, были в со-

стоянии алкогольного опьянения. «От них вошло водкой», — говорит одна из потерпевших участниц митинга. — На первом этаже здания областной администрации были одни женщины. Их били, они кричали! Милиционеры были пьяные, от них вошло водкой. Их грузили в машины как дрова — три-четыре «КамАЗа» — парней и девушек вместе. Мы стояли около горбольницы.

Мужчин было мало, только девушки. Солдаты спецназа были дубинками и забрали прямо с улицы, арестовывали», — говорит другая девушка, случайно оказавшаяся на месте событий.

Свидетельствует руководитель ОФ «Кылым шамы», правозащитница Азиза Абдырасулова из Ош:

— Люди, которые находились в здании, уже знали о предстоящем штурме. Более 30 пожилых женщин сидели в фойе, около 50 человек находились на лестнице, между первым и вторым этажом. Остальные были на втором и третьем этажах.

Штурм начался в 5.30 утра. Приняли участие сотрудники ОМОН в количестве 70 человек и 2 бригады солдат внутренних войск МВД. Они были вооружены дубинками. Когда омоновцы зашли в здание, женщины в полном смысле остались у них под ногами и под градом избиений. Крик и стон смешались. Защищались табуретками или голыми руками. Людей избивали безжалостно. Штурм закончился в 6.30 утра.

Первых задержанных посадили в микроавтобусы и спецмашины для транспортировки, и увезли в распределитель. Оставших задержанных загнали во двор сельскохозяйственного техникума.

Посраждавшихся и раненых увозили на «скорой помощи» в четыре приема. В городской больнице, в отделении

Как ЭТ

На митинге в областном центре юга были как джалалабадинцы, так и жители районов области, приехавшие сюда, чтобы поддержать своих лидеров, проигравших на последних парламентских выборах. В том числе, на площади в количестве 1700 человек находились всадники на лошадях — импровизированные «народные дружины», которые охраняли митингующих от действий спецслужб.

В результате штурма здания областной администрации в городе Ош были задержаны около 200 человек. Об этом сообщила в эфире радиостанции «Эхо Москвы» лидер киргизского оппозиционного движения «Отечество» Роза Отунбаева. По ее словам, в ходе операции 30 человек получили различные ранения и были госпитализированы. «Захват был агрессивный. Правоохранительные органы вытаскивали людей из здания администрации», — отметила Отунбаева.

травмпатологии находились 32 человека. В больницу продолжают поступать раненые люди из распределителя, хотя их забрали абсолютно здоровыми.

Когда мы зашли во двор УВД, то услышали стон и крики людей. Нам не разрешили зайти в здание и проводить задержанных, объяснив, что распределитель относится к ГОЩ, а не УВД, и не вправе распоряжаться распределителем, после чего нас быстро вывели. Мы прошли там минут 7-10 и все это время были слышны стоны и крики.

В данное время по информации, полученной от сотрудников распределителя, там находится 164 человека, которые прошли регистрацию, т.е. установлены их личности, и еще около 30 человек, личности которых не установлены. Есть опасение, что через избиения и пытки правоохранительные органы могут получить признание задержанных на что угодно, как это было в Аксе в ночь с 18 на 19 марта 2002 года.

Обращаясь ко всем правозащитникам Кыргызстана: нам вместо легкого протеста требуется признание фактов сегодняшних, чем завтра их защищать, как это было в Аксе.

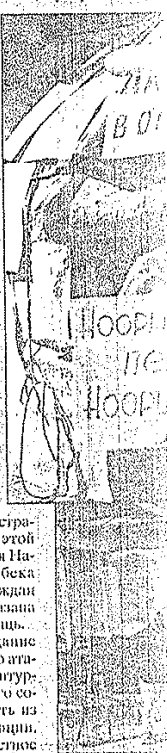
В ДЖАЛАЛ-АБАДЕ ХВАТИЛО 4 ЧАСОВ, ЧТОБЫ ВЕРНУТЬ ВЛАСТЬ НАРОДУ

Напомним, что 20 марта на рассвете в Джалал-Абаде милиция провела силовую акцию по освобождению здания областной администрации от пикетчиков. В результате этой операции, по словам руководителя Народного совета области Жумуобека Жээнбекова, среди мирных граждан есть пострадавшие, которым оказана и оказывается медицинская помощь.

В тот же день чуть позже здание областной администрации вновь было атаковано митингующими и в этот штурмом Милиция при этом активного сопротивления не оказывала, часть из них перешла на сторону оппозиции. При этом было атаковано областное

управление и было сожжено под контролем милиции.

Число участников перед областной стало, не знаю, сотни тысяч? В Джалалабаде и много на несколько дней. А срочных арестов, нудированиях

Всe максeлeнiн тaмaмч гeвгi/мeсi пeрeкiт.

Алмазбек Атамбаев

ResPublica

Алмазбек АТАМБАЕВ:

*Мир - это благо
и это благо*

Это не а народная

Лидер Социал-демократической партии Алмазбек Атамбаев, озабоченный ситуацией в стране, дал интервью нашей газете.

— Алмазбек Шаршенович, что сегодня вызывает у вас наибольшую тревогу?

— В российских печатных СМИ и по российским телеканалам до сих пор искажено подается информация о смене власти в стране в результате путча. Без конца транслируются кадры стихийного захвата «Белого дома» неорганизованной толпой.

Это был не путч — это народная революция. Как вы знаете, в тот день собралось два митинга. Один — у Центра доктора Назарбаева, другой наш — на пересечении улиц Алматинской и Ахунбаева. Наша партия организовала там уже второй митинг. В самом начале шествия нас было 4 тысячи человек. Я честно сказал людям, что мы готовились к мирному митингу на площади возле «Белого дома», даже искали палатки, чтобы там ночевать. Но, к сожалению, к началу шествия ситуация изменилась, и я сообщил участникам, что на площади собираются молодчики, готовые избивать мирных демонстрантов, завезены камни, чтобы в них кидать, сотрудникам силовых структур выдано боевое оружие.

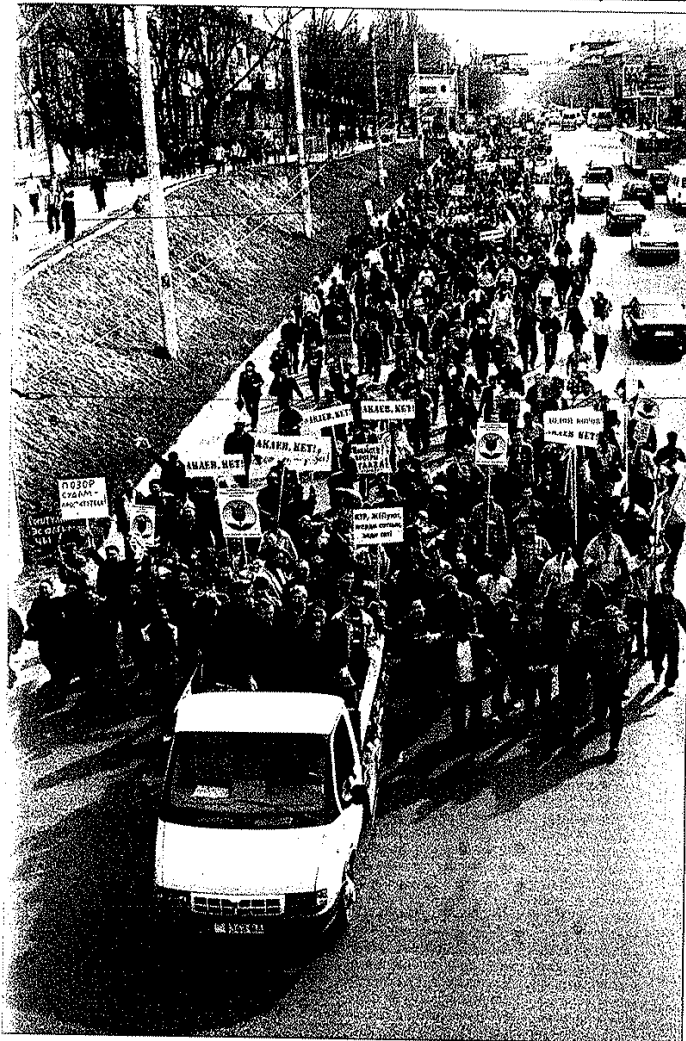
Никто из участников нашего митинга не струсил, и мы все вместе пошли к «Белому дому». Когда мы дошли до Советской улицы, нас уже было больше 10 тысяч. Захват «Белого дома» не планировался, никакого путча не было. Просто горожане и жители Кыргызстана были до того настроены против власти, поэтому как только началось это шествие, люди стали присоединяться. Во главе колонны шли участники первого ми-

тинга, большую часть из них мы знаем поименно — партии СДП и практически весь коллектив завода «Кыргызнавтомаш», граждане Кыргызстана с национальностей. Все они знали с ответственностью. Это была организованная колонна, в первых рядах шли моя жена и дети. Никакой путч не планировался.

— Но «Белый дом» был захвачен практически мгновенно. Значит, все-таки это произошло стихийно, неожиданно для вас?

— Именно из-за провокационных действий властей произошел захват «Белого дома». Когда мы дошли до пересечения улиц Ахунбаева и Ветской, мне позвонила Роза Отунбаева и сказала: «Наших избивают, идите скорее на помощь!». Неоднократно звонил Нияз Токомбаев с такими просьбой и другие. То есть люди были озлоблены именно действиями властей, которые начали избивать мирных демонстрантов, первыми подошедших на площадь. И молодые ребята пошли захватывать «Белого дома». Когда люди движут чувство мести, погром становится трудным. Это не был запланированный захват и разгром — весь мир, весь Бишкек поднялся против режима Акиева. Когда мы поворачивали проспект Чуй, конца колонны не было видно. Как сказал Феликс Кулов, «оценкам силовиков, на площади было не менее 20 тысяч человек. Властные структуры были полностью деморализованы».

— По плану или без такового, власть перешла к оппозиции. Исполнение обязанностей премьер-министра президента Кыргызстана возложено на Алмазбека Атамбаева. Формируется временное правительство. Что вы считаете первоочередными задачами новой власти?

Кур менен аягы Путч, - heikimet darbesi. Революция

власть избрана на три месяца. Новая власть! И не следовало с замены руководства министерского образования, здравоохранения и т.д. Сотрудники этих министерств так выполняют свои обязанности. Достаточно было укрепить рулю силовых структур, которое деморализовано. Необходимо срочно создать компетентную по определению ущерба, на по простым гражданам Кыргыза. Ведь если здания, как говорим, принадлежали «сеченно зданиям нанесен минимй ущерб. А пострадали простые не. арендаторы, которые ради леба арендовали площади, на в той же «Плазе», они потеряли. Следовало по горячим следам комиссию с их участием. По торговцы «Машины» — проди. Надо успокоить людей, реирис с компенсацией ущерба, резервный фонд президента, и курултай всегда находятся И здесь определенные суммы ожно найти. Я не имею в виду ацию тем богатым, которым нежат эти здания. Нужно еще нить, кто их законные владельюрю о тысячах простых кыргыцев. ланностью с вами согласна. ужно остановить эту вакхана- телевидению. Дело в том, что жители регионов, посмотрев пероссийского телевидения, в ко- говорятся, что погромы в Биш- одолжаются, приезжают в сто- участвовать в этих событиях. И увидев, что здесь уже наведен с, уезжают обратно. Некоторые из российского телевидения на- здесь обстановку. Нужна прав-

дивая информация. Временному правительству нужно обратиться с этой просьбой к руководству России.

Вот эти выступления в Кемине. Они же возникают не потому, что кеминцы хотят умереть за Акаева. Это тоже вызвано провокационными заявлениями некоторых ораторов, которые обвиняют кеминцев в действиях бывшей власти. Это неправда. В том же нашем митинге в числе организаторов была делегация из Кеминского района. Потому что и простые жители Кемина, как и весь наш народ, доведены до нищеты бывшей властью. Я знаю, что один из самых больших вкладов в наведение порядка вносил и вносит уроженка Кемина Чолпон Турсуновна Баскова. За день до митинга она звонила Душебаеву и разъясняла, где можно проводить митинги, где нельзя — толкование должен давать не горкеенко, а Конституционный суд. Она разъяснила, что нельзя применять оружие против мирных граждан. Да и за последние дни несколько раз утихомиривала митинги в Кемине.

Как вы оцениваете роль Феликса Кулова и тот факт, что временное правительство до сих пор не оправдало его?

— Феликс Шаршенбаевич за 24 часа навел порядок в столице. Но до сих пор является осужденным. А наши продажные судьи во время погромов в городе прятались в своих норах. Верховному суду надо срочно собраться и принять по Кулову правовое решение. Все мы знаем, что судьи его осудили по заказу бывшей власти. Главное сейчас — успокоить народ, сдержать его эмоции, не допустить нагнетания политической напряженности. Это может кончиться трагедией.

Рина ПРИЖИВОИТ.
Опубликовано в «МНС».

ele

İlamlı muhafazakar çevrelerin müzakereleri Türkiye'yi bölünmüş bir zemine oturtmüdeki ümide kadar üsti örneklemlen evhman -maalesef- zarınaktadı. Ermeni 'soyğun-ğün olarak tavsıdğı bugün-ğün gelen Nevruz gösterileri sa-ıllıyetlerin değli muhafazakar-ı paramparça edilen Osmanlı-ı canlandırmıştır. Bundan böyle Kürdlerin de-mokratik taleplerini destekleyen liberal-muhafazakar çevreler, bu desteklerinde ta-sarrufla gidecek ve bir adım atmadan uzun uzun düşünceleklidir. Korkulan, Kürdlerin bu sorunsuz yaklaşma-larının ülkedeki reform sürecini yavaşlatması, hükümeti daha da ka-rarsız kılmasıdır.

çüncüsü ise AB'nin 6 Mart ola-a sergilediği tavırdı. Kadınların ilmesi telin edilmeliydi ve edili-olun daha ne olduğu tam anla-ıdan gülerce televizyondada ya-ekimlerde gösterilmesi ve Türkiye-üzlemlerinin entelemleri için 'ha-ıta' tutulan çağların devreye so-ı, en az 10 yıl sürecek müzakereler, Türkiye'nin en ufak bir zırmesinin Avrupa'da mütlük-ıtan ureteceği tezlerini gücendir-ı Bir Alman gazeteci, 17 Aralık'tan ra koşulan şartlara şaşırması olarak, 'röye ile müzakereler ancak iyi ni-e yürürlüğe ulaşır.' diye yaz-ı. Türkiye, 6 Mart'ta iyi bir niyetli-medi, ama karşısında da iyi niyetli-ından yeni kurtulan, AB'ye aday-yaklaşım göstermedi. Korkulan, dik-e olmanın Ukrayna'nın müttakbel-e olmanın Türkiye den daha fazla des-ıkmazı, "İstermedimiz yerde ne-niz var?" fikrini yurt sahuna yayma-e memleketi içine kapatmasıdır. Umulan, bu korkulanı boşa kı-ı ve reformun devam etmesidir.

Cini'nin Alarında

Bişkek'te polisin kontrol edemediği eylemcileri kar ve yağmur dağıttı

Xur Ma
Marat Ömüröv

Bişkek, Zaman

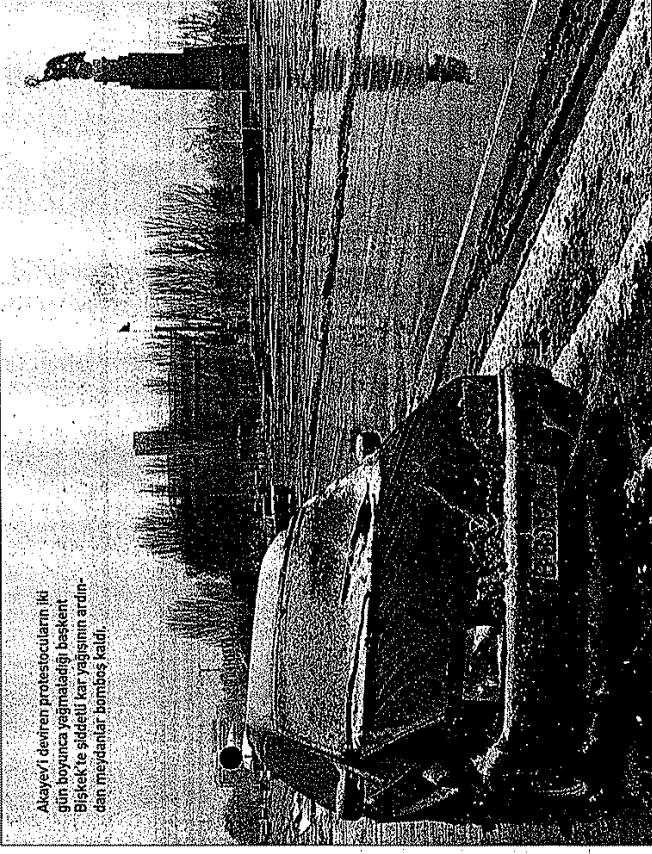
Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te yaşanan 'ale devrimi' sonrası kontrolün çıkarık kente yağma-lama girişiminde bulunan isyancılar şid-detli yağış dağıttı. Polisin ve diğer güvenlik güçlerinin kontrol altına alamadığı isyan-ı, yağmur ve kar yağış sonrasında kayıp-lara karıştı. Önceki gün yaşanan şiddetli yağ-ma sonrası dün şüphe bir şekilde ya-ıgan kar, kente sakin bir hava getirdi. Mer-kezinde isyancıların kapalı olduğu kente sadece pazarlar çalıştı. Zaman'a konuşan kent sakinleri, yaşanan baskınlık ve yağ-maun ardından gelen yağış 'Allah'ın yar-dımı' olarak yorumladı. İvan Zubenko ad-lı Rus asıllı bir kent sakini "Ülke kitnik bir duruma girmişti. Şüphe bir şekilde ya-ıgan bu kar sükunetin sağlanmasında Al-lah'ın bir yardımı olarak görüyorum. Du-rum gülerce iyileşiyor. Allah da bize yar-dım ediyor." dedi. Diğer bir kent sakini ise Bişkek'te yaşanan kaos dönmünün geride kaldığını ve bugünden itibaren hayatın normale döneceğini belirtirken, 'yağışların kente sükunetin sağlanma-sında önemli rol oynadığını dile getirdi.

AGİT seçim tarihini beğenmedi
Bişkek dışında ise gerilim devam ediyor. Kırgızistan'ın devrik Devlet Başkanı Askar Alayev'e destek veren göstericiler, Biş-kek'e giden anayollarıdan birini kapattı. Alayev'in memleketi Kenin'de bir araya gelen yaklaşık 700 kadar gösterici, Kur-mankek Bakıyev'i liderleri olarak kabul et-mediklerini belirtti. Kırgızistan'da gerek-leşen devrimin ardından Alayev yurtluş-na kaçarken, Bakıyev geçici olarak başba-kanlık ve devlet başkanlığı görevine geti-rilmişti. Yeni yönetim dün Kırgızistan se-çimlerinin 26 Haziran'da gerçekleştirilece-ğini açıklamıştı. Ancak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'nin Kırgızis-tan'daki temsilcisi Martos Müeller, hazı-

Feliks Kulov dün yaptığı açıklamada eski milletvekillerinin görevinin sona erdiğini söyledi. Kulov, yeni meclisin oturumuna katılmak için geldiği parlamentoda basın mensuplarının sorularını cevaplariken, eski milletvekillerinin yeni meclisin kara-rına uyması gerektiğini vurguladı.

Başkanlık için aday sayısı 5'e çıktı
Alayev iktidarının çözümlenmesinin ardın-dan yüksek mahkemeler, son seçimlerle ilgili milletvekilli kayıtlarını iptal etmiş, dolayısıyla eski meclis, çalışmalarını sürdür-meye başlamıştı. Meclis Seçim Komisyo-narı Feliks Kulov ile görüşürken, Geçici yönetimin güvenlik gücünü koordinatörü

nu ise yeni meclisin yetkili olduğunu açıkladı. Komisyon Başkanı Sulayman İnan-bayev ise dün istifa etti. Öte yandan, 26 Haziran'da yapılacak, açıklanan devlet başkanlığı seçimi için Bakıyev dışında dört isim daha adaylığını açıkladı. Yeni milletvekillerinden Ömürbek Tekebayev ve İşetbay Kadırbekov ile eski milletvek-il Adahan Madımarov'un yanı sıra Feliks Kulov da adaylığını açıkladı. Kulov, hak-kındaki davada cezaevine konulması ha-linde yeniden özgürlüğüne kavuşacağını de-kaydetti. Devrim sırasında hapisten çıkan Kulov'un 7 yıllık hapis cezası bulunuyor.

Alayev'i deviren protestocuların bu gün boyunca yağmaladığı başkenti Bişkek'te şiddetli kar yağışının ardın-dan meydana bembom kaldı.

Murat Kurnaz, 2001 den beri Guantanamo'da.

Washington Post: Murat Kurnaz haksız yere hapiste tutuluyor

Amerikan Washington Post gazetesi, Pa-kistan'da bir otobüste yolculuk ederken El Kaide ile bağlantısı olduğu iddiasıyla tutuk-lanarak Guantanamo'ya götürülen Alınan-ya'da yaşayan 23 yaşındaki Türk Murat Kur-naz'ın, ortaya çıkan yeni belgelere göre haksız yere 2001 den beri hapiste bulunduğunu yazdı. Gazete, Guantanamo'da tutulan Murat Kur-naz'ın durumunu marşetten duyurdu. Was-hington Post, Amerikan askeri istihbaratı ve Alınan makamların, Kurnaz'ın terörizme ve ya El Kaide örgütüne bağlantısına ilişkin hiçbir delil bulunmadığı, yünündeki tavsiyelerinin, Kurnaz'ı yargılayan askeri mahkeme tarafın-dan dikkate alınmadığını yazdı. Gazete, geçen sonbahar bir askeri mahkemenin, Kurnaz'ın El Kaide üyesi ve Amerikan hükümetinin Guan-tanamo'da süresiz tutulabileceği dışınan savaşçı niteliğinde olduğuna karar verdiğini ve kimlik-leri açıklanmayan askeri yetkililerin, karnıyo-ru na açıklanmayacak derecede hassas delillerle dayanarak bu karara ulaştığını kaydetti.

Mahkeme delilleri görmezden geldi
Washington Post, "Aslında son dönemde ka-muoyuna açıklanan ve Washington Post taze-fından ele geçirilen kanıt, Amerikan askeri istih-barat ve Alınan güvenlik güçlerinin, Kurnaz'ı El Kaide veya başka bir terör örgütü ya da teröriz-m faaliyetlere bağlayan hiçbir bilgilerin olmadı-ğını gösteriyor" ifadesini kullandı. Gazete, Ocak 2005'te davası yeniden görülen Kurnaz hakkın-da federal yargıcan askeri mahkemenin, Kur-naz'ın dosyasındaki bu bilgileri görmezden gel-diği için eleştirildiğini belirtti. Washington Post'a göre, Kurnaz'ın dosyasında kendisine karşı kul-lanılan tek delil, kimliği açıklanmayan bir askeri yetkilinin, "R-19" gazi koduyla düştüğü nottan kaynaklanıyor. Washington Post, Kurnaz'ın

27-03-05
Haberler

DÜNYA

DİPNOT

Ferai TINÇ

Laleler kimin kucağında

ESKI Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'den sonra gündemimizden iyice düşen Türk Cumhuriyetleri zirveleri sırasında, diğerleri Rusya'ya karşılarna almamak için çekingen dururken, Askar Akayev bu toplantılara ve bu kavrama en sıcak yaklaşan devlet başkanıydı.

Rusya ve Amerika ile de eşit ilişki sürdürmeye dikkat ediyordu. Nitekim 11 Eylül'den sonra Manas'ta ABD'ye üs verdi, hemen ardından Rusya'nın isteklerini de yerine getirdi.

Kırgızistan'ı Orta Asya'nın İsviçre'si yapmak Akayev'in hedefiydi.

Ama Sovyet rejiminin illelerinden kurtulamayan Orta Asya yönetimleri gibi orada da her iş rüşvetle yürüdü ve Akayev ailesi kendisini Kırgızistan'ın ağası sanmaya başladı.

Kırgızistan'da halk sokağa döktü ama muhalefetin Gürcistan ve Ukrayna'daki gibi halkı yönlendirecek güçlü bir liderliği olmadığı ortaya çıktı.

ÜLKEDE şu anda siyaset sahnesine hakim olmaya çalışanlar, Akayev'in bir zamanlar en yakın çevresinde bulunan simalar.

Başbakan Kurmanbek Bakiyev, ülkenin en geniş muhalefet örgütü olan Kırgızistan Halk Hareketi lideri ve eski başbakan.

Neden istifa ettiğini anımsıyor musunuz? 2002'de dünyada yaşanan Özbekler yine ayaklanmışlar ve hükümet bu ayaklanmayı çok sert biçimde bastırmıştı. Bakiyev o zaman da başbakanı ve olayların bastırılmasının sorumluluğunu üstlenmek zorunda kalarak, istifa etmişti.

Yeni güvenlik bakanlığına atanan Felix Kulov, yolsuzluk nedeniyle hapsediydi.

Yeni Dışişleri Bakanı Rosa Otunbayeva, Akayev'in dışişleri bakanıydı.

Her operasyona bir isim veren militarist anlayışa uygun olarak, Lale Devrimi adını alan Kırgızistan'daki gelişmelerin aktörleri bunlar ve tabii yoksul, umutsuz etnik farklılıkları olan halk yığınları.

3. bölüm.
içerik analiz.

5.10.

KIRGIZISTAN, Akayev'in planladığı gibi tarafsız bir İsviçre olamadı. ABD, Rusya ve Çin arasındaki rekabetin en yoğun olduğu bu coğrafya için bu hayal fazlaydı belki de.

ABD için Orta Asya'ya açılan kapının kilidi niteliği taşıyan Kırgızistan, Rusya açısından da aynı anlama geliyor. Çin'in de Orta Asya pazarlarına açılan en önemli kapısı. Ayrıca Uygur özerk bölgesi ile de ortak sınıra sahip.

Akayev'in, Rusya ve ABD'ye karşı Çin alternatifini yaratmak amacıyla Çinlilere 99 yıllığına büyük miktarda toprak kiralaması ABD için bardağı taşıran damla oldu.

Şaibeli seçimlerden sonra ABD'nin Biskek Büyükelçisi Steve Young'ın Akayev'e, görevden çekilmeyi önerdiği, bunun üzerine onun Çin'e daha da yakınlaştığı ileri sürülüyor. Muhalefet çevreleri Akayev'in, 100 bin Çinlinin bölgeye yerleşmesi karşılığında Çin'den destek sözü aldığını söylüyorlardı.

Issık Gölü'nün güneyinde Çinlilere 800 hektarlık alanın kiralandığı, Kırgız vatandaşlarının buralara girişinin Çin güvenlik görevlileri tarafından engellendiği haberleri sınırları daha da geriyordu. Hatta, Akayev'in, "Kırgız halkının tembel olduğu Çinlilerin bu alanları daha iyi ekip biçeceklerini" söylediği dolaylıydı kulaktan kulağa.

Nitekim, yeni hükümeti resmen tanımamalarına rağmen ABD ve Rusya muhalefete tam destek verdiklerini açıklarken, Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Liu Jianchao

"Çin, devrilen liderinin darbe olarak nitelendiği bu gelişmeleri yakından izlemektedir" açıklamasıyla yetindi.

Kırgızistan, bir zamanlar Türkiye'ye ne kadar yakındı. Şimdiye ne kadar uzak.

Lalelere uzanan çok. Ama Rusya ve Çin'in elleri boş kalmış gibi görünüyor. Laleler Washington'un kucağında.

Akayev'e isyan

Kırgızistan'da seçim sonuçlarına karşı çıkan muhalefet ayaklandı. Devlet Başkanı, iki kenti ele geçiren muhalefetle görüşmeye hazır

Dış Haberler Servisi - Kırgızistan'da 27 Şubat'ta yapılan genel seçim sonuçlarına itiraz eden muhaliflerin gösterileri ve şiddet olayları tırmanırken güneydeki iki büyük kent muhalefetin eline geçti. Muhalefet, Celalabad'dan sonra Oş'ta da valiliği yeniden işgal etti. Valiliği korumakla görevli 35 kadar polis, herhangi bir müdahalede bulunmadan binadan çıktı. Göstericiler, valilik binasında ciddi zarara yol açtı. Birkaç bin kişiden oluşan bir grup da aynı saatlerde havaalanına doğru yöneldi. Bu grup, öğleden sonra havaalanının kontrolünü ele geçirdi, dışarıdan gelebilecek takviye güçleri engellemek için pisti taşlarla doldurdu.

Muhalef liderlerden Roza Otumbayeva, eski milletvekili Düşönkül Çotonov ve "hal-

Kırgız muhalifler, Oş kentinde vilayet binasını, molotofkokteylleri ve sopalarla saldırarak işgal etti. (Fotograf: AP)

kın seçtiği" Vali Enver Artıkov, kent merkezinde binlerce kişinin katılımıyla düzenlenen mitingde güvenlik güçlerini, kendi saflarına çağırdı.

Ölen yok, 23 yaralı var

Kırgız Haber Ajansı'nın (KABAR) haberine göre bazı ajansların Oş ve Celalabad'daki operasyonlar ve eylemler sırasında güvenlik güçleriyle göstericiler arasında ölenler olduğuna yönelik açıklamaları, muhalif liderlerden eski Başba-

kan Kurmanbek Bakiyev tarafından yalanlandı. Operasyonlar sırasında, aralarında askerlerin de bulunduğu 23 kişinin yaralandığını ve hastaneye kaldırıldığını ifade eden Bakiyev, bunlardan ikisinin silahla yaralandığını, bir kişinin gazdan zehirlendiğini söyledi.

Muhalef lider Bakiyev, olaylara iktidarın kendisinin yol açtığını, ancak muhalefeti suçladığını dile getirdi. İktidarın, ülkenin güneyinde Özbek ve Kırgızlar arasında etnik sorun çı-

karmaya çalıştığını ifade eden Bakiyev, bölgede durumun çok ciddi olduğunu belirterek özellikle güvenlik güçlerini halka karşı silah ve güç kullanmaya çağırdı.

Görüşmeye hazır

Şiddet olayları tırmanırken devlet başkanlığından yapılan açıklamada, Askar Akayev'in muhalefetle görüşmeye hazır olduğu bildirildi. Başkanlık sözcülerinden Abdil Segizbayev, Akayev'in, yüksek mahkeme ve

merkez seçim komisyonu başkanı ile görüşeceğini açıkladı. Devlet başkanının ülkeyi terk ettiğine yönelik iddiaların ortaya atıldığını belirten Segizbayev, güneydeki durumun çok ciddi olduğunu ve kimsenin müdahale edemediğini dile getirdi.

Segizbayev, "Bu önlemler birlikte ülkede istikrarı sağlanacağını düşünüyorum. Ülkenin güneyinde yaşanan gelişmeler, vatandaşların güvenliğini tehdit eder hale gelmişti" dedi.

Kırgızistan'da muhalefet başkanlık sarayını basarak denetimi ele geçirdi. Devlet Başkanı ülkeden kaçtı

Akayev devrildi!

25 Mart 2005
Cumhurbaşkanı

► Akayev, ayaklanmanın bastırılmaması üzerine ailesiyle birlikte Kazakistan'a kaçtı. Tartışmalı seçim sonuçlarının iptal edildiği açıklandı. İçenbay Kadırbekov vekâleten devlet başkanlığına atanırken başbakanlığa da Kurmanbek Bakiyev getirildi. Rusya iç savaşa yola açabilecek her türlü eylemden kaçınılması telkininde bulundu.

Dış Haberler Servisi - Kırgızistan'ın güney bölgelerinde Devlet Başkanı Askar Akayev'in istifası talebiyle ayaklanan muhalifler dün başkent Bişkek'teki devlet başkanlığı sarayını basarak denetimi ele geçirdi. Akayev'in ise ailesiyle birlikte Kazakistan'a kaçtığı bildirildi. Meclis, muhalif milletvekili İçenbay Kadırbekov'u vekâleten devlet başkanlığına atadı. Başbakanlığa da Kurmanbek Bakiyev getirildi. Akayev'i geçen ay yapılan milliyetçilikli seçimlerine hile karıştırmakla suçlayan muhalifler, Özbek azınlığının yaşadığı yoksul güneydeki Oş ve Celalabad kentlerinde denetimi ele geçirmişti. İsyançılar dün başkentte krizden simgesi başkanlık sarayını da ele geçirdi. Rus Interfaks ajansı başkının ardından Akayev'in ailesiyle birlikte Kazakistan'ın Almatı kentine gittiğini duyurdu. Muhalefet liderlerinden Kurmanbek Bakiyev, muhaliflerin eline geçen devlet televizyonundan yaptığı açıklamada, Akayev'in ülkeden ayrıldığını doğrulayarak "Akayev artık Kırgız topraklarında değil" dedi. Bakiyev, Başbakan Nikolay Tanayev'in de istifâ ettiğini söyledi.

Olayların ardından dün akşam saat-

Akayev yıllırları muhalefete karşı biraz direndikten sonra sarayı kaçırmakta buldu. (Fotoğraf: REUTERS)

lerinde Yüksek Mahkeme, tartışmalı seçimlerini sonuçlarını iptal edildiğini ve mahkemenin eski meclisi meşru kabul ettiğini açıkladı. Eylemciler önce dün sabah Bişkek'te Nazar Aliyev Tip Merkezi'nin önünde toplandı. Eylemcilere eski başkanlardan muhalif lider Bakiyev de katıldı. Daha sonra sarayın önünde toplanan 10 bin muhalif "Akayev istifa, 'Kalırsun Akayev' sloganları attı. Bu sırada, muhaliflerle hükümet yanlıları ve güvenlik güçleri arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. İki grubun taşlar ve sopalarla birbirine girmesi sonucu 70'e yakın kişi yaralandı. Daha sonra binlerce muhalif saraya gir-

meve çalıştı. Binay çeviren polisler müdahale etmesi üzerine kalabalık polis tas yağdı. Öğleden sonra, polislerin binanın önünden çekilmesi, binanın da muhaliflere katılması sonucu binlerce gösterici saraya girdi.

Saray yağmalandı

Göstericiler sarayı yağmaladı, camları, kapıları kırdı, mobilyaları avraklandı. Akayev'in resimlerini pencerelerden dışarı attı. Başkından bir süre sonra saraydan dumanlar yükselmeye başladı. Daha sonra Bakiyev, göstericilerle şiddetli çatışmalar yaşandı. İki grubun taşlar ve sopalarla birbirine girmesi sonucu 70'e yakın kişi yaralandı. Daha sonra binlerce muhalif saraya gir-

kinmiş bir gelecek kazandırmak için çalışacaklarını söyleyerek yeni seçim sözü verdi. Halktan kargaşaya yol açmamaları istiyen Bakiyev, "Düzeni sağlayacağız. Yağmaya izin vermiyoruz. Yönetime gelebilmek için seçim yapacağız" dedi.

İktidarın devrimleştirmesiyle ortaya çıkan güvenlik boşluğunda yağma olayları da başladı. Akşamüzeri bir grup gösterici başkentteki en büyük alışveriş merkezi olan, bir Türk işadamına ait Beta Stores hipermarketini yağmaladı. Göstericiler çok sayıda alışveriş merkezi ni ve dükkân da talan etti. 2000'den bu yana hapiste olan, muhalefetin önde gelen isimlerinden As-Namıs Par-

tisi'nin lideri Feliks Kulov da dün göstericiler tarafından serbest bırakıldı.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGIT) Orta Asya Özel Temsilcisi Alojz Peterle, Kırgızistan'da uzlaşma sağlanması konusunda görüşmelerde bulunmak üzere Bişkek'e gitti. Peterle'nin dün dışişleri Bakanı Askar Aytmatov ile görüşmesi, olaylar üzerine yarıda kesildi. AGIT "kesin bir hükümet" oluşturması yönünde muhalefete yardım teklifinde bulundu.

Muhalefet atamaları yapıldı

ABD'nin Kırgızistan Büyükelçisi Stephen Young, Kırgızistan muhalefini desteklediğini açıkladı. Young, "muhalefetten birçok meslektaşına görüşüğünü ve önümüzdeki günlerde onlarla çalışmaktan memnuniyet duyduğum" belirtti. Kontrolün muhaliflerin eline geçmesinin ardından alarm fısıltısı başladı. Kırgızistan Meclis Başkanı Abdiganı Erkebayev, meclisin, muhalif milletvekili Kadırbekov'u vekâleten devlet başkanı olarak atadığını bildirdi. Göstericiler tarafından cezaevinden çıkarılan muhalefet liderlerinden Feliks Kulov, vekâleten güvenlik kuvvetlerinin basına getirildi. Eski İçişleri Bakanı Abdill Sourantiev İçişleri Bakanlığı'na, eski milletvekili Alimbay Sultanov da onun yardımcılığına getirildi.

Türkiye, Kırgızistan'da yaşanan gelişmeleri yakından takip ederken Dışişleri Bakanlığı'nda Abdullah Gül şişleri Bakanlığı'nda Abdullah Gül başkanlığında değerlendirme toplantısı yapıldı. Toplantıda, bu ülkede bulunan Türk yurttaşlarının güvenliğinin sağlanmasına ilişkin tedbirler de görüşüldü. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Namık Tan, Türk yurttaşlarının durumunu yakından izlediklerini belirtti. Türkiye, Kırgızistan'a Büyükelçi Metin Güker başkanlığında, ülkeyi yakından tanıyan diplomatlardan oluşan bir heyet bugün gönderme karar aldı.